

ISSN 1905-7520

مجلة النور

วารสาร อัล-นุร *AL-NUR JOURNAL*

(ปีที่ 19 ฉบับที่ 37 ประจำเดือน กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ISSN 7758-55260

วัตถุประสงค์การจัดพิมพ์

วารสาร อัล-นूर Al-noor Journal บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี เป็นวารสารวิชาการที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการ ด้านแขนงวิชาสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ การศึกษา การจัดการ สังคมศึกษา และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ให้คณาจารย์ นักศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นแหล่งการค้นคว้า องค์ความรู้ให้กับผู้ที่มีความตระหนักสนใจในแขนงวิชาดังกล่าว และเพื่อเป็นประโยชน์สู่สังคมต่อไป

ผลงานวิชาการที่รับตีพิมพ์ อาจอยู่ในรูปแบบบทความวิจัย บทความวิชาการ และบทความทุกบทความ จะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญ โดยประเมินแบบ Double-Blinded review และบทความที่ส่งพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ภายใต้เงื่อนไขว่าจะต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสาร เอกสารการประชุม หรือสิ่งพิมพ์ใดมาก่อน (ยกเว้นรายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์) และไม่อยู่ในระหว่างการพิจารณาการตีพิมพ์ในวารสารอื่น และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ

นโยบายการจัดพิมพ์

วารสารวิชาการรายปี (2 ฉบับต่อปี)

- ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

- ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

ผู้จัดพิมพ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

เผยแพร่ : https://www.tci-thaijo.org/index.php/NUR_YIU

ที่อยู่ติดต่อ

นายอับดุลเลาะ ดาแลเบาะ

กองบรรณาธิการวารสารอัล-นूर บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

อาคารบัณฑิตวิทยาลัย ชั้น 1 มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

เลขที่ 135/8 หมู่ที่ 3 ตำบลเขาตูม อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี 94160

โทร.0-7341-8614 โทรสาร 0-7341-8615, 0-7341-8616

Email: al-nur.journal@ftu.ac.th

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิบรอเฮม เต๊ะแห

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

รองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลรอห์มาน จะปะกียา

คณบดีคณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มะพลี แมกกอง

คณบดีคณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุวัต วอลี

คณบดีคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จารูว์จน์ สองเมือง

คณบดีคณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต

คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี

ศาสตราจารย์ ดร.ซากรียา หะมะ

คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี

รองศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง

คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี

รองศาสตราจารย์ เจ๊ะเหลาะ แยกพงศ์

สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาส

ราชนครินทร์

รองศาสตราจารย์ ดร.นิรันดร์ จุลทรัพย์

คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

Assoc.Prof.Dr.Mohd Muhiden Bin Abd Rahman

Faculty of Islamic Studies, University of Malaya,

Malaysia

Assoc.Prof.Dr.Muhammad Laeba

Kulliyah of Laws, International Islamic University

Malaysia

รองศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมมัดสกรี มัณญู

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ซอปีเราะห์ การิโย

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อูไรรัตน์ ยามาเร็ง

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ซอลีฮะห์ หะยีสะมะแอ

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาประเมินบทความประจำฉบับ

รองศาสตราจารย์ ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสมาแอ สาเมา

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นัศรุลลอห์ หมัดตะพงศ์

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มัซลัน สุหลง

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จารูว์จน์ สองเมือง

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อะหมัด ยี่สุนทร
 รองศาสตราจารย์ ดร.นาบีล หะยีมะแซ
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุสมาน ยูนู
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สราวุธ สายทอง
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลฮา์กัม เอ็งปียา
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ญาดุลฮัก มิงสมร
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัสมัน แตอาลี

 รองศาสตราจารย์ ดร.อานิส พัฒนปรีชาวงศ์
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลรอยะ บินเซ็ง
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตัมมีซี สาและ
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไซเฟีย เมฆารัฐ

 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุหัมมัดสุไฮมี เองยามา
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุไรรัตน์ ยามาเร็ง
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์รอมลี เจะดอเลาะ

 ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพยอม นาจันทร์

 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาศ ปานเจียง
 รองศาสตราจารย์ ดร.จิตติรัตน์ แสงเลิศอุทัย

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

 มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
 มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
 มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
 มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

 มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
 มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
 มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

 มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

 มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

บรรณาธิการจัดการ

นายอับดุลเลาะ ดาแลเบาะ

บัณฑิตวิทยาลัย

บรรณาธิการกองจัดการ

นายอาซหา สือแม
 นายฮาซัน ซียง
 นายนัสมี สาและ

วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
 คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์
 ศูนย์พัฒนาระบบดิจิทัลเพื่อการจัดการ

บทบรรณาธิการ

มวลการสรรเสริญทั้งหลายเป็นสิทธิแห่งเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ทรงอนุมัติให้การรวบรวมและจัดทำวารสารฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอความสันติสุขและความโปรดปรานของอัลลอฮ์ จงประสบแด่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ผู้เป็นศาสนทูตของพระองค์ตลอดจนวงศ์วานของท่านและผู้ศรัทธาต่อท่านทั่วทุกคน

วารสาร อัล-นุร เป็นวารสารทางวิชาการฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ซึ่งได้จัดตีพิมพ์ปีละ 2 ฉบับ (ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม-มิถุนายน และ ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม ของทุกปี) ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปจากสถาบันต่างๆ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ในเชิงวิชาการที่หลากหลาย จากผลงานของนักวิชาการ คณาจารย์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์สู่สังคม

วารสาร อัล-นุร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ฉบับนี้ เป็นฉบับที่ 37 ปีที่ 19 ประจำปี 2567 (ประจำฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม) ที่ได้จัดทำในรูปแบบเล่มวารสารและระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อรองรับการประเมินคุณภาพวารสารที่อยู่ในฐาน พร้อมกันนี้ได้มีการ Submission (Thai Journals Online) ที่ได้รับรวบรวมบทความทางวิชาการที่มีความหลากหลายทางด้านภาษา สาขาวิชา และประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษา เรียบเรียง ประกอบไปด้วย 9 บทความวิจัย มาจากแขนงวิชาสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คือ การจัดการ และการศึกษา บทความดังกล่าวได้รับเกียรติจากบรรดาผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งในประเทศและต่างประเทศทำหน้าที่ตรวจสอบและประเมินคุณภาพของบทความ

กองบรรณาธิการวารสาร ยินดีรับการพิจารณาผลงานวิชาการของทุก ๆ ท่านที่มีความสนใจ รวมถึงคำติชม และข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อนำสู่การพัฒนาผลงานทางวิชาการให้มีคุณภาพต่อไป

บรรณาธิการวารสาร อัล-นุร
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

เรื่อง	สารบัญ	หน้า
แนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี		
ฟาตีเมาะ ปือราเหม อะห์มัด ยี่สุนทร		1-15
การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบรายวิชา อัตราเร็ว สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2		
อาดือนัน โด อับดุลรอแม สุหลง มุหัมมัดสุหมี เฮงยามา		16-25
ปัญหาการปฏิบัติใช้พินัยกรรมของชาวมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา		
ฮามตัน ดาตุ ฮานาฟี วงษ์หลี่		26-34
รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1		
อัมรอน ดาระแน นิตยา เรืองแป้น จรุณี เก้าเอี้ยน		35-49
การพัฒนาทักษะการเขียนตามจินตนาการด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT โรงเรียนในเครือ ขจรเกียรติ จังหวัดภูเก็ต		
เกียรติศักดิ์ ขวัญเมือง ประภาศ ปานเจียง ชุตุม่า ทศโร		50-61
مقاصد القرآن في مشروعية حفظ المال بالادخار وتحرجه بالاكتنان		
محمد عبد الرب شرف لطف زكريا هاما		62-77
تعزير المذهب الشافعي لترسيخ الوسطية في مجتمع جنوب		
مُحَمَّد سَمَارُوهُ		78-94
การบูรณาการการเรียนรู้เคมีในกระบวนการผลิตอาหารเพื่อสุขภาพ : กรณีศึกษาการพัฒนาคุณ อินทผลัมและคุกกี้กล้วยน้ำว้า		
มุฮัมมัดอาหมีน หะยีหามะ ยะโก๊ะ ขาเริ่มดาเบะ อาหมีนา สาแม		95-108
รูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ยะลา		
มรุขรี เพชรกล้า จรุณี เก้าเอี้ยน พิมพ์วิวัฒน์ สุวรรณโณ		109-123

ISSN 7758-55260

Publication Objectives

The Al-Nur Journal, published by the Graduate School of Fatoni University, is an academic journal dedicated to disseminating scholarly works in the fields of interdisciplinary social sciences and humanities, education, management, social studies, and related disciplines. It aims to provide a resource for faculty, students, and interested individuals to explore and gain knowledge in these fields, ultimately benefiting society.

The journal publishes various forms of academic work, including research articles and academic articles. All submissions undergo a rigorous peer review process, evaluated by at least two experts in a double-blinded review format, ensuring the anonymity of both authors and reviewers. Submissions must be original, not previously published in any journal, conference proceeding, or other publication (excluding research reports and theses), and should not be under consideration for publication elsewhere.

Publication Policy

Al-Nur Journal is an annual academic journal published twice a year.

- Issue 1: January - June
- Issue 2: July - December

Publisher Graduate School of Fatoni University

Website : (https://www.tci-thaijo.org/index.php/NUR_YIU)

Contact Information

Mr. Abdulloh Dalaebob

Editorial Office, Al-Nur Journal Graduate School, Fatoni University

Graduate School Building,

1st Floor, 135/8 Moo 3, Khao Tum Subdistrict, Yarang District, Pattani 94160

Phone : 0-7341-8614 **Fax** : 0-7341-8615, 0-7341-8616

Email : al-nur.journal@ftu.ac.th

Advisors

President of Fatoni University

Deputy President for Academic Affairs and Research, Fatoni University

Deputy President for Administration, Fatoni University

Deputy President for Research and Academic Service, Fatoni University

Editorial Board

Editor-in-Chief:

Asst.Prof.Dr.Ibrahem Tehhae

Dean of Graduate School, Fatoni University

Deputy Editors-in-Chief:

Asst.Prof.Dr.Abdurrahman Japakiya

Dean of Faculty of Islamic Studies and Law,
Fatoni University

Asst.Prof.Dr.Maplee Maekong

Dean of Faculty of Liberal Arts and Social
Sciences, Fatoni University

Asst.Prof.Dr.Anuwat Walee

Dean of Faculty of Science and Technology,
Fatoni University

Asst.Prof.Dr.Jaruwat Songmuang

Dean of Faculty of Islamic Studies and Law,
Fatoni University

Editorial Board

Prof.Dr.Ibrahem Narongraksakhet

Faculty of Islamic Sciences, Prince of
Songkla University, Pattani Campus

Prof.Dr.Zakariya Hama

Faculty of Islamic Sciences,
Prince of Songkla University, Pattani Campus

Assoc.Prof.Dr.Niloh Wae-u-seng

Faculty of Islamic Sciences,
Prince of Songkla University, Pattani Campus.

Assoc.Prof.Jehloh Khaekphong

Institute of Islamic and Arabic Studies,
Princese of Narathiwat University

Assoc.Prof.Dr.Niran Chullasap	Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University
Assoc.Prof.Dr.Mohd Muhiden Bin AbdulRahman	Faculty of Islamic Studies, University of Malaya, Malaysia
Assoc.Prof.Dr.Muhammad Laeba	Faculty of Laws, International Islamic University Malaysia, Malaysia
Assoc. Prof.Dr.Muhammasakree Manyunu	Faculty of Education, Fatoni University
Asst.Prof.Dr.Sobirah Kariyo	Faculty of Science and Technology, Fatoni University
Asst.Prof.Urairat Yamaring	Faculty of Education, Yala Rajaphat University
Asst.Prof.Salihah Hayee sama-ae	Faculty of Education, Fatoni University

Article Reviewers

Assoc.Prof.Dr. Ismail Lutfi Chapakiya	Fatoni University
Asst.Prof. Isma-ae Samoh	Fatoni University
Asst.Prof.Dr.Nasrulloh Madthapong	Fatoni University
Asst.Prof.Dr.Mazlan Sulong	Fatoni University
Asst.Prof.Dr.Jaruwat Songmuang	Fatoni University
Asst.Prof.Dr.Ahmad yeesunsong	Fatoni University
Assoc.Prof.Dr.Nabeel Hayimasae	Prince of Songkla University, Pattani Campus
Asst.Prof.Dr.Othman Yunu	Prince of Songkla University, Pattani Campus
Asst.Prof.Dr.sarawut Saithong	Prince of Songkla University, Pattani Campus
Asst.Prof.Dr.abdulahakam Hengpiya	Prince of Songkla University, Pattani Campus
Asst.Prof.Dr.yadulhak Mingsamorn	Prince of Songkla University, Pattani Campus
Asst.Prof.Dr.asman Taeali	Prince of Songkla University, Pattani Campus
Assoc.Prof.Dr.Anis Pattanaprichawong	Princese of Narathiwat University

Asst.Prof.Dr.Abdulroyya Binseng	Princese of Narathiwat University
Asst.Prof.Dr.Tarmizi Saleh	Princese of Narathiwat University
Asst.Prof. Sophia Mekharat	Princese of Narathiwat University
Asst.Prof.Dr.Muhammadsuhaimi Haengyama	Yala Rajabhat University
Asst.Prof.Urairat Yamaring	Yala Rajabhat University
Asst.Prof. Romalee Cheadoloh	Yala Rajabhat University
Asst.Prof. Supayom Nachan	Songkhla Rajabhat University
Asst.Prof.Dr.Prapas Panjiang	Hatyai University
Assoc.Prof.Dr.jittirat saengloetuthai	Nakhon Pathom Rajabhat University

Managing Editor

Mr.Abdulloh Daleboh	Graduate School
---------------------	-----------------

Editorial Managers

Mr.Azha Seumae	International College Fatoni University
Mr.Hassan Seyong	Faculty of Islamic Studies and Law
Mr.Nasmi Saleh	Digital Development Center for Management

Editorial Note

All praises are due to Allah, who has granted us the ability to compile and publish this journal successfully. May peace and blessings be upon the Prophet Muhammad, his family, and all his companions, The Al-Nur Journal, published by the Graduate School of Fatoni University, focuses on the social sciences and humanities, It is issued biannually (Issue 1: January - June and Issue 2: July - December).

This journal benefits from the contributions of faculty, students, and interested individuals from various institutions, presenting diverse academic knowledge from scholars, faculty, and graduate students both within and outside the university. Its aim is to disseminate creative and beneficial knowledge to society. This edition of the Al-Nur Journal is Issue 37, Volume 19, for the year 2024 (July - December). It is available both as a physical journal and in electronic format, supporting journal quality assessment standards. The journal has also implemented a submission system through Thai Journals Online, compiling diverse academic articles in various languages, disciplines, and intriguing topics.

The editorial board warmly welcomes the submission of academic works from all interested individuals, as well as feedback and suggestions, to further enhance the quality of our academic publications.

Editor-in-Chief

Al-Nur Journal, Graduate School Fatoni University

CONTENTS

Subject	Page
Study the Condition and Guidelines in the Information Management for Internal Quality Assurance Faculty of Education, Fatoni University <i>Fatimoh Burahem Ahmad Yeesunsong</i>	1-15
The Development of Learning Management by Using Positive Reinforcement towards Responsibility on Al-Tarikh Subject for Secondary Islamic Studies Stage Students, Year 2 <i>Adenan do Addulramae Sulong Muhammadsuhaimi Haengyama</i>	16-25
Problems of practical Implementation of Wills in Islam among Muslims in Mueang District, Yala Province. <i>Hamdan Datu Hanafi Wonglee</i>	26-34
The Model of Strategic Leadership for School Administrators under the Yala Primary Educational Service Area Office 1 <i>Amron Daranae Nittaya Ruengpan Jarunee Kao-ian</i>	35-49
Development of Imaginative Writing Skill by Using Skill Practice and TGT Technique, Phuket Kajokiet School Group <i>Kiattisak Khwanmuang Prapas Panjiang Chutima Tassarao</i>	50-61
The objectives of the Qur'an regarding the legitimacy of preserving wealth by saving and prohibiting it by treasuring <i>Mohammed Abdulrab Sharaf Lutf Zakaria Hama</i>	62-77
Strengthening the Shafi'i Mazhab for Consolidation Moderation in Southern Thailand's Society <i>Muhammad Samaroh</i>	78-94
The Integrating Chemistry Learning in the Production Process of Healthy Foods: A Case Study on the Development of Date and Namwa Banana Cookies <i>Muhammad Ameen Hadjihama Yakoh Khareemdabe Amina Samae</i>	95-108
The Model of Ethical Leadership for School Administrators under the Yala Secondary Educational Service Area Office <i>Mathucharee Phetkla Jarunee Kao-ian Phimpawee Suwanno</i>	109-123

บทความวิจัย

แนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนีฟาตีเมาะ ปือราเหม¹ อะห์มัด ยี่สุนทร²¹ นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยฟาฏอนี, จังหวัดปัตตานี² ดร. (ผู้ช่วยศาสตราจารย์) อาจารย์สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี, จังหวัดปัตตานี

อีเมลผู้แต่งหลัก : ug636215004@ftu.ac.th โทรศัพท์ : 089 879 5020

วันที่รับ : 17 กุมภาพันธ์, 2567 * วันที่รับแก้ไข : 12 เมษายน, 2567 * วันที่ตอบรับ : 01 ธันวาคม, 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี 2) เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพภายใน จำแนกตามตำแหน่ง เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน และ 3) ศึกษาแนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้ ผู้บริหารคณะ จำนวน 15 คน บุคลากรสายวิชาการ จำนวน 36 คน และบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ 11 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 63 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ 1) แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า F-test ค่า T-test และ ค่า P-value 2) กิจกรรมสนทนากลุ่ม (focus group) โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงเฉพาะ ผู้บริหารคณะและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานประกันคุณภาพภายใน จำนวน 12 คน ผลการวิจัย พบว่า 1.สภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน คณะศึกษาศาสตร์ ภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง 2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 เมื่อทดสอบคู่ที่แตกต่าง พบว่า เป็นกลุ่มผู้บริหารคณะ กับกลุ่มอาจารย์ประจำคณะ และ 3. แนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ดังนี้ 1) ต้องมีการวางแผนและกำหนดแหล่งข้อมูลสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อจัดระบบข้อมูลตามมาตรฐานการศึกษา 2) ต้องมีการตรวจสอบข้อมูลของมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประกันคุณภาพภายในให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา 3) ต้องมีการการจัดเรียงและแยกข้อมูลตามมาตรฐานการศึกษาเพื่อส่งผลการประมวลผลข้อมูลตรงตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ 4) ต้องมีการนำเสนอข้อมูลตามความต้องการของมาตรฐานการศึกษา และ 5) ต้องมีการจัดเก็บข้อมูลย้อนหลัง และเพิ่มมาตรการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล

คำสำคัญ : การจัดการสารสนเทศ, การประกันคุณภาพการศึกษาภายใน, คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

RESEARCH

Study the Condition and Guidelines in the Information Management for Internal Quality Assurance Faculty of Education, Fatoni University

Fatimoh Burahem¹ Ahmad Yeesunsong²

¹ Master of Education (Education Administration) Fatoni University, Ch.Pattani

² Asst. Prof. Dr., (Education Administration) Fatoni University, Ch.Pattani

Corresponding Author, Email : ug636215004@ftu.ac.th **Tel :** 089 879 5020

Received : February 17, 2024 ✿ **Revised :** April 12, 2024 ✿ **Accepted :** December 01, 2024

Abstract

This study was a mixed methods study aimed at: 1) studying the information management status of internal education quality assurance at the faculty of education, 2) comparing the opinion of academic staffs and sectors regarding the information management status of internal education quality assurance at the faculty of Education classifying by their position, gender, age, education, and work experience; and 3) studying the guidelines for managing the information of internal education quality assurance at the faculty of Education. The sample group was selected by random sampling with a total of 63 people included 15 faculty members, 36 academic staffs, and 11 academic support personnel. The research instruments were 1) a set of 5-scale questionnaires with a reliability of 0.98, and 2) the focus group interview note. The focus group interview was conducted with 12 selective personnel who are the executive board and internal education quality assurance staffs by using purposive sampling. The statistical data used for analyzing the data were percentage, mean score, standard deviation, F-test, T-test and P-value.

The research findings were as follows: 1.the overall status of organizing and managing the information of internal education quality assurance of the faculty of Education was at the moderate, 2.There was a statistically significant difference sig 0.5 of opinion expressed by the group sample regarding the status of organizing and managing the information of internal education quality assurance of the faculty of Education, and 3. there were 5 suggested guidelines for the faculty in organizing and managing the internal education quality assurance information. Firstly, the faculty needs to have a proper plan and determine the source of information when collecting the data in order to organize the information system according to educational standards. Secondly, the collected information needs to be verified by the faculty to ensure its accordance with educational standards. Thirdly, the faculty must arrange the data according to educational standards to make the data processing meets the educational standard set. In addition, the information must be presented based on the

required standards of internal education quality assurance. Lastly, the information needs to be stored and backed up in a more secure setting.

Keywords: Information Management, Internal Quality Assurance, Faculty of Education Fatoni University

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายใน (Internal Quality Assurance) และระบบการประกันคุณภาพภายนอก (External Quality Assurance) ให้หน่วยงานจัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน และถือว่าการประกันคุณภาพการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการศึกษาที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาและสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2560) ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง(Stakeholders) ได้รับข้อมูลที่มีคุณภาพและเชื่อถือได้ เกิดความเชื่อมั่นในคุณภาพการศึกษา จัดส่งรายงานผลการประเมินตนเองให้แก่หน่วยงานต้นสังกัดเป็นประจำทุกปี และเปิดเผยข้อมูลสู่สาธารณะ (Public Information) เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการประเมินคุณภาพภายนอก ในทุก 5 ปี เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป (กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา, 2561)

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี เป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนอิสลามแห่งแรกในประเทศไทย ซึ่งอยู่ภายใต้สังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ในการส่งเสริมและพัฒนาด้านอิสลามศึกษาและศาสตร์แขนงอื่น ๆ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพตามมาตรฐานสากล เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม และความคาดหวังในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาภูมิภาค และตอบสนองความต้องการกำลังคนระดับปัญญาชนของท้องถิ่นและประเทศที่กำลังพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ตลอดจนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ รวมทั้งสนองตอบนโยบายของรัฐ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (คู่มือการศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยฟาฏอนี, 2563) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ได้วางระบบการประกันคุณภาพการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทและวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย โดยพิจารณาเกณฑ์มาตรฐานอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องในระดับชาติ เพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์ขั้นต่ำที่ประเทศกำหนดและมุ่งสู่เป้าหมาย จุดเน้น จุดเด่น หรือเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยการวางระบบการประกันคุณภาพจะต้องประกอบด้วย การควบคุม การตรวจสอบ และการประเมินผล เพื่อนำข้อมูลไปปรับปรุงพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (คู่มือประกันคุณภาพการศึกษาภายใน มหาวิทยาลัยฟาฏอนี, 2562)

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี มุ่งผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ สอนความต้องการของท้องถิ่นและสังคม ขณะที่สภาพสังคม เทคโนโลยี และเศรษฐกิจ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การพัฒนาระบบสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างเสริมการประกันคุณภาพภายในด้านการตรวจสอบ การควบคุม การติดตาม ประเมินผลคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถาบันการศึกษา และเกิดการพัฒนาคุณภาพของสถาบันการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เข้าสู่มาตรฐานสากล การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษามีหลายกระบวนการและหลายส่วนงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องกัน ทั้งนี้ การจัดการสารสนเทศ ถือว่าเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญในการนำมาใช้ในการวางแผนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (อรรถพร ธนูเพชร, 2564)

จากความสำคัญของมาตรการการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ผวนกับปัญหาด้านการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายในของคณะศึกษาศาสตร์ ที่ต้องเพิ่มเติมในส่วนหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการจัดการสารสนเทศที่ชัดเจน เพิ่มบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการสร้างเครื่องมือและมีการประสานงานในการจัดการข้อมูลสารสนเทศ ต้องมีการวางแผนในการจัดเก็บข้อมูลอย่างจริงจัง และควรต้องมีการดูแลอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายในคณะศึกษาศาสตร์ โดยคาดหวังว่าจะได้มาซึ่งแนวทางและแนวปฏิบัติในการ

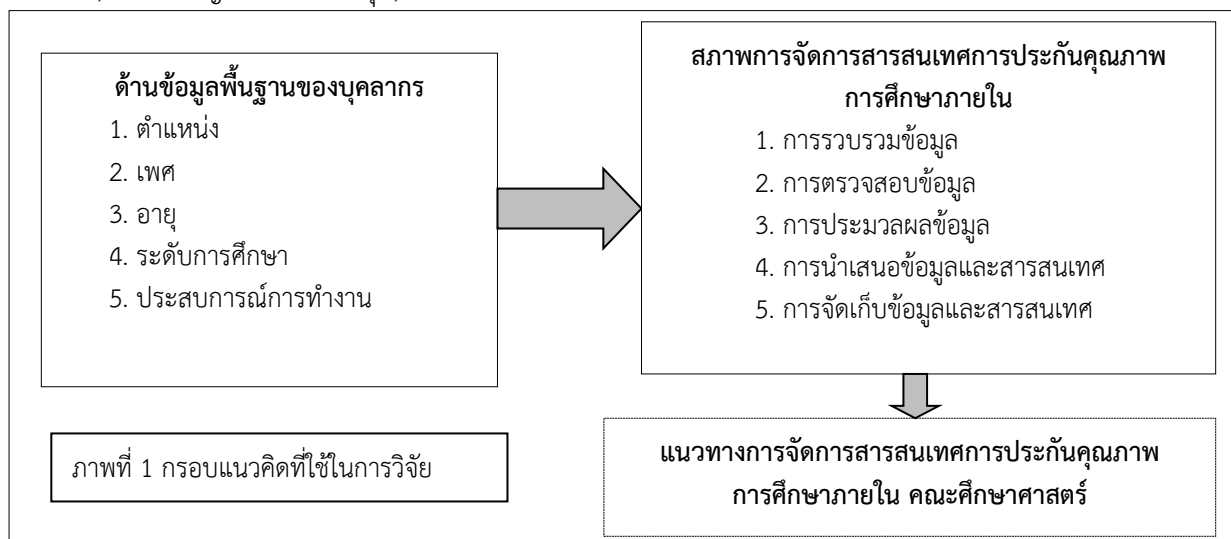
จัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพภายใน ที่เป็นกลไกในการจัดการข้อมูลสารสนเทศการประกันคุณภาพ การศึกษาภายในอย่างเป็นระบบ เพื่อความสะดวกในการค้นหา ปรับปรุงข้อมูลให้มีความถูกต้องน่าเชื่อถืออย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพภายใน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
3. ศึกษาแนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการจัดการสารสนเทศ เพื่อการประกันคุณภาพ จากเอกสารงานที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาสังเคราะห์แนวคิดการจัดการสารสนเทศ ของจิรา เท็กเซย, 2559: 359 ; บุญชัย บุญโสภณ และคณะ, 2559: 111 ; บัณฑิตพงศ์ ท้าวทุมมา และคณะ, 2560: 2189 ; เดือนเพ็ญ อนันต์พัฒนกุล, 2564: 19

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ที่มีลักษณะการดำเนินงานวิจัยสองระยะ โดยเริ่มต้นการวิจัยด้วยวิธีการเชิงปริมาณ แล้วใช้ผลการวิจัยที่ได้ นำมาสู่การจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม (Focus Group) สำหรับการดำเนินงานวิจัยด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม เกี่ยวกับสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน และกิจกรรมสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้การดำเนินวิจัยเป็นไปอย่างมีระบบ และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ ผู้บริหารและบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ในปีการศึกษา 2564 จำนวนทั้งสิ้น 74 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารคณะศึกษาศาสตร์ บุคลากรสาย

วิชาการ และบุคลากรสายสนับสนุน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ ผู้บริหารและบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ในปีการศึกษา 2564 จำนวนทั้งสิ้น 63 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ ประกอบด้วย ผู้บริหารคณะ จำนวน 15 คน บุคลากรสายวิชาการ จำนวน 36 คน และบุคลากรสายสนับสนุน จำนวน 12 คน

ตัวแปรของการวิจัย

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยตัวแปรต้นและตัวแปรตาม ดังนี้

1. **ตัวแปรต้น** เป็นตัวแปรที่เกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่ง เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน

2. **ตัวแปรตาม** เป็นตัวแปรเกี่ยวกับการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน 5 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านการรวบรวมข้อมูล
- 2) ด้านการตรวจสอบข้อมูล
- 3) ด้านการประมวลผลข้อมูล
- 4) ด้านการนำเสนอข้อมูลและสารสนเทศ
- 5) ด้านการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้แก่ ตำแหน่ง เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน ที่มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) เพื่อสอบถามเกี่ยวกับสภาพการจัดการสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาภายในของคณะศึกษาศาสตร์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ และเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามเสนอแนะแนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษา ของคณะศึกษาศาสตร์ เพื่อไปสู่การพัฒนาแนวทางต่อไป

กิจกรรมสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อหาแนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารคณะศึกษาศาสตร์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จำนวน 12 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

มีการส่งหนังสือแนะนำตัวผู้วิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี และขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ถึงกลุ่มประชากร นำส่งแบบสอบถามฉบับออนไลน์ผ่าน Link แบบสอบถาม ส่งไปยังกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ติดต่อกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม (Focus Group) พร้อมจัดบันทึกข้อมูลและจัดทำสรุปข้อมูล อภิปรายผล และแนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปคอมพิวเตอร์เพื่อหาค่าความถี่ (Frequencies Distribution) และค่าร้อยละ (Percentage)

2. การวิเคราะห์สภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

3. การวิเคราะห์แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับความต้องการและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน คณะศึกษาศาสตร์ วิเคราะห์โดยใช้วิธีการสังเคราะห์ความคิดเห็นที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน แล้วหาค่าความถี่ (Frequencies Distribution) เพื่อนำมาประกอบการอภิปรายผล

4) การวิเคราะห์ข้อมูลของ Focus Group หลังจากทำสนทนากลุ่มแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการถอดความและวิเคราะห์จากการสนทนากลุ่ม โดยนำมาเป็นข้อเสนอแนะในหัวข้อที่กำหนด

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เครื่องมือ

1.1 ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยการประมวลผล เนื้อหา ที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน โดยนำเสนอผลข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาบรรยาย และวิเคราะห์แบบนิรนัย (Deductive Method) โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์เกี่ยวกับแนวทางการจัดการสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์

1.2 การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยใช้สูตรการหาสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) (กัลยา วานิชย์บัญชา. 2548: 449)

2. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 ค่าร้อยละ (Percentage)

2.2 ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$)

2.3 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐาน

1) วิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี (ตำแหน่ง อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน) ใช้สถิติ One-Way ANOVA (F-test) หากพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงทำการทดสอบรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's Method)

2) วิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี เพศ ใช้สถิติ (T-test)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ตำแหน่งของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นอาจารย์ประจำ คิดเป็นร้อยละ 52.40 รองลงมา ตำแหน่งผู้บริหารคณะ คิดเป็นร้อยละ 23.80 ตำแหน่งบุคลากรสายสนับสนุน คิดเป็นร้อยละ 19.00 และตำแหน่งอาจารย์ช่วยสอน คิดเป็นร้อยละ 4.80 ตามลำดับ บุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 55.60 และเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 44.40 ตามลำดับ บุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ส่วนใหญ่อายุ 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 38.10 รองลงมาอายุ 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 36.50 อายุมากกว่า 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 17.50 และอายุต่ำกว่า 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 7.90 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาระดับการศึกษา พบว่า บุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ส่วนใหญ่อจบการศึกษาระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 46.00 รองลงมาจบการศึกษาระดับปริญญาเอก คิดเป็นร้อยละ 33.30 และจบการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 20.60 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาประสบการณ์ในการทำงานในตำแหน่งปัจจุบัน พบว่า บุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ส่วนใหญ่อมีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 50.80

รองลงมา มีประสบการณ์ในการทำงาน 1-5 ปี และ 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.80 และมีประสบการณ์ในการทำงานน้อยกว่า 1 ปี คิดเป็นร้อยละ 1.60 ตามลำดับ

2. สภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี พบว่า สภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ในภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X} = 2.51$, S.D. = 1.08) เมื่อวิเคราะห์ในแต่ละด้าน พบว่า ด้านการตรวจสอบข้อมูลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.72$, S.D. = 1.06) รองลงมา ด้านการรวบรวมข้อมูลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.66$, S.D. = 1.01) ด้านการประมวลผลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.56$, S.D. = 0.94) ด้านการนำเสนอข้อมูลและสารสนเทศอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.33$, S.D. = 1.21) และด้านการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.27$, S.D. = 1.18) ตามลำดับ

3. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี จำแนกตาม ตำแหน่ง เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงานในตำแหน่งปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

3.1 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ด้านการรวบรวมข้อมูล มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.5 (sig) ระหว่าง กลุ่มผู้บริหารคณะ และกลุ่มอาจารย์ประจำคณะ ส่วนด้านอื่น ๆ พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน

3.2 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน มีค่าระดับ 0.1

3.3 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามอายุ พบว่า ด้านการรวบรวมข้อมูล ด้านการตรวจสอบข้อมูล และ ด้านการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.5 (sig) ระหว่าง กลุ่มอายุต่ำกว่า 30 ปี และกลุ่มอายุ 31-40 ปี ส่วนด้านอื่น ๆ พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน

3.4 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามระดับการศึกษา มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.5 (sig) ระหว่าง กลุ่มระดับการศึกษาปริญญาตรี และกลุ่มระดับการศึกษาปริญญาโท ยกเว้น ด้านการประมวลผลข้อมูล พบว่า ความแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ มีค่าระดับ 0.1

3.5 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงานในตำแหน่ง โดยภาพรวม ไม่มีความแตกต่างกัน มีค่าระดับ 0.1

4. แนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

4.1. คณะควรมีการวางแผนเพื่อจัดระบบข้อมูลและฐานข้อมูลกลาง และควรมีการกำหนดผู้รับผิดชอบ เครื่องมือ และวิธีการจัดเก็บให้ชัดเจน ในการจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบตามมาตรฐานทั่วไป และมีความหลากหลาย เพื่อง่ายในการสืบค้นและการอ้างอิง ควรมีการสร้างฐานข้อมูลที่มีมาตรฐาน และระบบฐานข้อมูลออนไลน์ ระบบ One-stop DATA ระบบที่ตอบโจทย์งานประจำ สามารถจัดการไฟล์ให้เป็นหมวดหมู่

และจัดเก็บข้อมูลตามมาตรฐานการศึกษา ตามตัวชี้วัดที่มาตรฐานกำหนด เพื่อง่ายต่อการนำไปใช้ประโยชน์ และวางแผนในการจัดการข้อมูลที่เป็นปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง

4.2. คณะควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้อง และสอดคล้องกับ มาตรฐานการศึกษา มีการจัดเก็บข้อมูลในทุกหน่วยงานสามารถเข้าไปตรวจสอบข้อมูลได้ ควรมีการจัดอบรมให้ บุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพภายใน เพื่อให้ ความรู้เกี่ยวกับตรวจสอบข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ตามมาตรฐานการศึกษาเป็นปัจจุบันและตรงตามวัตถุประสงค์

4.3. คณะควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการประมวลผลข้อมูล สู่การเปลี่ยนแปลงข้อมูลเป็น สารสนเทศ เตรียมสารสนเทศเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ และมีการจัดเรียงและแยกข้อมูลตามมาตรฐานการศึกษา และมีการแปลผลข้อมูล เพื่อการนำข้อมูลไปวิเคราะห์และพัฒนาในขั้นตอนต่อไป

4.4. คณะควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการนำเสนอข้อมูลสารสนเทศ เพื่อนำไปใช้ในการจัดทำ แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา และนำไปใช้ในการวางแผนประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร และเพื่อการ ให้บริการการศึกษา การนำเสนอข้อมูลในระบบที่ทันสมัย การเผยแพร่และสร้างความน่าเชื่อถือให้กับองค์กร การจัดการทำแผนและนำเสนอข้อมูล มีระบบนำเสนอข้อมูลแบบเรียลไทม์ และ มีการประกาศประชาสัมพันธ์ ให้แก่บุคลากรภายในคณะ เพื่อนำเสนอข้อมูลเพื่อการตัดสินใจที่ง่ายขึ้น

4.5. คณะควรมีฐานข้อมูลในการจัดเก็บข้อมูลย้อนหลัง และมีการจัดการข้อมูลให้เป็นระเบียบ สามารถจำแนกตามมาตรฐานการศึกษา และสร้างระบบมาตรฐานการจัดการข้อมูลเป็นความลับควรมีการ อบรมบุคลากรในเรื่องของระบบรักษาความปลอดภัยของข้อมูล การจัดเก็บข้อมูลเป็นความลับในระบบที่มี มาตรฐาน และระบบที่เชื่อมโยงกัน

การอภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน คณะศึกษาศาสตร์ พบว่า สภาพ การจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ในภาพรวมอยู่ใน ระดับ ปานกลาง และรายด้าน อยู่ในระดับ ปานกลางถึงน้อย เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้าน การตรวจสอบข้อมูล ด้านการรวบรวมข้อมูล ด้านการประมวลผล ด้านการนำเสนอข้อมูลและสารสนเทศ และ ด้านการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ ตามลำดับ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะคณะศึกษาศาสตร์ ยังขาดระบบการ จัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศที่เป็นหลักแหล่ง และยังขาดผู้ดูแลระบบที่มีความเชี่ยวชาญ คณะควรมีการเพิ่ม ประสิทธิภาพการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ทั้ง 5 ด้าน เพื่อแก้ปัญหาการ จัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายในคณะศึกษาศาสตร์ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของ ธนพล วงศ์ฉลาด (2564) ที่ได้ศึกษาสภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ของการดำเนินงานการประกัน คุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ผลการวิจัย พบว่า สภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษา ภายในสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง นอกจากนี้ สอดคล้องกับ กับงานวิจัยของ บัณฑิตพงศ์ ท้าว หุมมา ยงยุทธ ยะบุญธง และธารณ์ ทองเอก (2560) ศึกษาเรื่องการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกัน คุณภาพภายใน 5 ขั้นตอน โดยปัญหาที่พบจากการศึกษา ด้านการรวบรวมข้อมูล อยู่ในระดับปานกลาง ด้าน การตรวจสอบข้อมูล อยู่ในระดับปานกลาง และด้านการประมวลผลข้อมูล อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านการ นำเสนอข้อมูลและสารสนเทศ และด้านการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ อยู่ในระดับน้อย ในการศึกษาสภาพ การจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน คณะศึกษาศาสตร์ พบว่า คือ ภาพรวมทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีความคิดเห็นสูงที่สุด คือ ด้านการตรวจสอบข้อมูล ซึ่งพบว่า คณะมีข้อมูลที่ สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา ทั้งนี้ ยังพบว่า ด้านที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ด้านการนำเสนอข้อมูลและ

สารสนเทศ ซึ่งควรมีการนำเสนอข้อมูลตามความต้องการ สู่การนำไปใช้ในการวางแผนประกอบการตัดสินใจ

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามตำแหน่ง ในภาพรวมและรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 เมื่อทดสอบคู่ที่แตกต่างพบว่า คู่ที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารคณะ กับ กลุ่มอาจารย์ประจำคณะ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พงศ์ศักดิ์ แสงทอง และคณะ (2555) ที่ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษา พบว่า ทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้านมีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ ผู้บริหารมีความคิดเห็นสูงกว่าครู ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ส่วนใหญ่ผู้บริหารมีการศึกษาและตำแหน่งทางวิชาการระดับที่สูงกว่า มีความแตกต่างกันในความคิดเห็นมากกว่า กลุ่มอาจารย์ประจำคณะ ผลการวิจัย พบว่า การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ตามตัวแปรด้านการรวบรวมข้อมูล ด้านตรวจสอบข้อมูล ด้านการนำเสนอข้อมูลและสารสนเทศ และด้านการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ เป็นรายคู่ โดยภาพรวม พบว่า คู่ที่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารคณะ และกลุ่มอาจารย์ประจำคณะ และกลุ่มนักวิชาการคณะ และกลุ่มเจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

3. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ได้มีการศึกษาและมีความเข้าใจในเรื่องของการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ทำให้บุคลากรทั้งเพศชายและเพศหญิงมีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุจิตรา สุคนธมัต (2555) ที่ได้ศึกษา เรื่องทัศนคติและการมีส่วนร่วมต่องานประกันคุณภาพการศึกษาของบุคลากร คณะวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง พบว่า บุคลากรที่มีเพศต่างกัน มีทัศนคติและการมีส่วนร่วมต่องานด้านการประกันคุณภาพการศึกษา ไม่แตกต่างกัน

4. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามอายุ ในภาพรวมและรายด้านพบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน ยกเว้นด้านการประมวลผลข้อมูล มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 เมื่อทดสอบคู่ที่แตกต่างพบว่า คู่ที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 ได้แก่ กลุ่มอายุต่ำกว่า 30 ปี กับ กลุ่มอายุ 31-40 ปี สอดคล้องกับงานวิจัยของสุจิตรา สุคนธมัต (2555) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติและการมีส่วนร่วมต่องานประกันคุณภาพการศึกษาของบุคลากร คณะวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง พบว่า บุคลากรที่มีอายุต่างกัน มีทัศนคติและการมีส่วนร่วมต่องานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาไม่แตกต่างกัน

5. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกัน อาจเป็นเพราะบุคลากร ถึงจะมีระดับการศึกษาที่ต่างกัน แต่ภาระงานและความรับผิดชอบไม่ต่างกัน การแสวงหาเทคนิคและวิธีการจัดระบบสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายในให้เป็นปัจจุบันและทันต่อการใช้งานอย่างสม่ำเสมอไม่ต่างกันเช่นกัน แต่มีความคิดเห็นที่เหมือนกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรา เท็กเขย (2559) ที่ได้ศึกษาความต้องการในการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของผู้บริหารและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 2 จำแนกตามระดับการ

จัดการศึกษา พบว่า มีความต้องการในการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ไม่แตกต่างกัน

6. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ ต่อสภาพการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงานในตำแหน่ง โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันทางนัยสำคัญ อาจเป็นเพราะบุคลากรมีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน แต่อาจได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบภาระงาน ได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้บริหาร เกี่ยวกับการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน มีส่วนร่วมในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ประมวลผลข้อมูลและการนำไปใช้ ทำให้ประสบการณ์ที่ต่างกันไม่ทำให้ความคิดเห็นต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับกับแนวคิดของสฤณีเดช ฮุนตระกูล (2559) ที่ได้ศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรต่อการดำเนินการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนวัดจันทร์ประดิษฐาราม สำนักงานเขตภาษีเจริญสังกัด กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมและรายด้าน พบว่า บุคลากรที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนวัดจันทร์ประดิษฐาราม สำนักงานเขตภาษีเจริญ สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

7. แนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การวางแผนเพื่อจัดระบบข้อมูลจัดเก็บข้อมูลในด้านการรวบรวมข้อมูลของมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประกันคุณภาพภายใน การกำหนดแหล่งข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษาให้เป็นระบบ ปัจจุบัน ยังเก็บข้อมูลแบบเดิม คือ จัดทำแฟ้ม ซึ่งเอกสารส่วนใหญ่เป็นกระดาษ และรูปภาพ ที่จะต้องจัดทำทุกปีการศึกษา และต้องเก็บไว้เพื่อใช้ในปีการศึกษาต่อไป ทำให้ขาดความทันสมัย ความคล่องตัว ความถูกต้องและแม่นยำ ดังนั้นควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการจัดสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลอย่างเพียงพอ ควรหาเครื่องมือจากแหล่งต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ โดยเครื่องมือต้องมีความเที่ยงตรง ชัดเจน เข้าใจง่าย ทันสมัย หลากหลาย สามารถจัดเก็บข้อมูลได้อย่างครอบคลุมและเหมาะสมกับสภาพของคณะ ผลการศึกษาครั้งนี้เป็นไปในทำนองเดียวกับผลการศึกษาของอมรรัตน์ พวงทอง (2555: 65) ได้กล่าวไว้ว่า สถานศึกษาควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลให้ตรงกับแหล่งข้อมูลของหน่วยงาน จัดตั้งคณะกรรมการรวบรวมข้อมูล โดยเครื่องมือที่จัดทำต้องมีคุณภาพ เที่ยงตรง เข้าใจง่าย ชัดเจน ทันสมัย หลากหลาย เชื่อถือได้ สะดวกต่อการนำไปใช้ และสามารถรวบรวมข้อมูลได้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

2. การตรวจสอบข้อมูลให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา ในด้านการตรวจสอบข้อมูลของมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประกันคุณภาพภายในของคณะ ให้สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวบ่งชี้ของมาตรฐานการศึกษา สอดคล้องวิจัยของ จิรา เท็กเซย (2559) การจัดการประชุมสัมมนาให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องในเรื่องการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาด้านการตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับตรวจสอบข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ตามมาตรฐานเป็นปัจจุบันและตรงตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบประชุมวางแผนเพื่อจัดทำโครงการหรือกิจกรรมจัดทำปฏิทินดำเนินการสร้างหรือจัดหาเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลที่ครอบคลุมมาตรฐานและตัวชี้วัดของการประกันคุณภาพภายใน และการประกันคุณภาพภายนอก จากนั้นต้องมีการนิเทศติดตาม ประเมินผล การปฏิบัติงาน และ นำผลการนิเทศและการประเมินที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาจุดเด่นและจุดด้อยสุดท้ายคือการนำเสนอข้อมูลให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้บริหารได้รับทราบ และสอดคล้องกับการุณย์ เจริญบุบผา (2559: 1439) จากผลการวิจัยที่ พบว่า การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาด้านการตรวจสอบ และ

ทบทวนคุณภาพการศึกษาสถานศึกษาควรมีการนำผลการประเมิน ทั้งผลการประเมินคุณภาพภายในและผลการประเมินคุณภาพภายนอกมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อนำมาพัฒนา ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

3. การจัดเรียงและแยกข้อมูลตามมาตรฐานการศึกษา การประมวลผลข้อมูลของมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประกันคุณภาพภายใน ควรมีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบที่มีความรู้และทักษะในการประมวลผลข้อมูล และควรมีแนวปฏิบัติในการประมวลผลข้อมูลตามมาตรฐานการศึกษาที่ต้องการ เพื่อส่งผลให้การประมวลผลข้อมูลตรงตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554: 27) ได้ให้แนวในการประมวลผลข้อมูล ดังนี้ การนำข้อมูลมาประมวลผลให้เป็นสารสนเทศ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ ข้อมูลใดที่เป็นสารสนเทศอยู่แล้ว ก็นำมาจัดกลุ่ม แยกแยะ ตามลักษณะและประเภทของสารสนเทศ ซึ่งการประมวลผลนั้นอาจเป็นการจัดหมวดหมู่ การเรียงลำดับ การแจกแจง ตลอดจนไปถึงการใช้สูตรทางคณิตศาสตร์ การดำเนินการอาจใช้วิธีการง่าย ๆ ที่เรียกว่าทำด้วยมือใช้เครื่องคำนวณเล็ก ๆ มาช่วย จนกระทั่งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่คือคอมพิวเตอร์ก็ได้ ในการวิเคราะห์ข้อมูลควรใช้ค่าสถิติที่ง่ายและตรงที่สุด ค่าสถิติที่นิยมนำมาใช้ เช่น ค่าร้อยละ อัตราส่วน สัดส่วน ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน หรือแม้กระทั่งการแจกแจงความถี่ ที่เป็นการหาค่าสถิติที่ง่ายที่สุด

4. การนำเสนอข้อมูลตามความต้องการของมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประกันคุณภาพภายใน และการสื่อสารกับผู้ชม ทั้งนี้คณะยังไม่มีระบบสารสนเทศที่ชัดเจนในการนำเสนอข้อมูล และขาดอุปกรณ์ที่จะมาสนับสนุนในการจัดทำสื่อนำเสนอ จึงมีข้อเสนอแนะว่าควรมีการจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอเพื่อนำไปจัดกิจกรรมหรือจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์สื่อต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับการนำเสนอข้อมูลและสารสนเทศ สอดคล้องกับณัฐกานต์ ชุ่มใจ (2558: 90) ศึกษาเรื่องการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา พบว่า การนำเสนอข้อมูลและสารสนเทศส่วนใหญ่มีปัญหาข้อมูลสารสนเทศที่ใช้ไม่ได้ผลในทางปฏิบัติเพราะข้อมูลไม่ถูกต้องไม่ชัดเจน และยังไม่เป็นปัจจุบัน ขาดการเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศด้านการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาให้แก่บุคลากรอาจจะเป็นเพราะว่า บุคลากรยังขาดความเข้าใจในการนำเสนอข้อมูล ดังนั้นควรมีการจัดทำข้อมูลสารสนเทศให้มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ มีการตรวจสอบก่อนการนำเสนอข้อมูลและสารสนเทศ มีการนำเสนอข้อมูลสารสนเทศด้วยรูปแบบต่าง ๆ ที่ใช้ได้สะดวก เช่น กราฟ ตาราง แผนภาพ แฟ้มเอกสาร หรือผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตต่าง ๆ มีการเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศด้านการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา ให้ทราบทั้งภายในและภายนอก การนำเสนอข้อมูลในระบบที่ทันสมัย การเผยแพร่และสร้างความน่าเชื่อถือให้กับองค์กร การจัดการทำแผนและนำเสนอข้อมูล มีระบบนำเสนอข้อมูลแบบเรียลไทม์ และ มีการประชาสัมพันธ์ให้แก่บุคลากรภายในคณะ เพื่อนำเสนอข้อมูลเพื่อการตัดสินใจที่ง่ายขึ้นเช่น มีการจัดนิทรรศการแสดงระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554: 27-28) ได้ให้แนวในการนำเสนอข้อมูลและสารสนเทศว่าข้อมูลที่ผ่านการประมวลผลหรือจัดทำเป็นสารสนเทศที่มีความหมายชัดเจน มีความกะทัดรัด ตรงกับความต้องการและสะดวกต่อการนำไปใช้ อาจนำเสนอในรูปแบบของตาราง แผนภาพ กราฟ หรือการบรรยายเป็นความเรียง ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของการนำไปใช้และลักษณะของสารสนเทศนั้น ๆ

5. การจัดเก็บข้อมูลย้อนหลัง ควรมีระบบรักษาความปลอดภัยของข้อมูล การจัดเก็บข้อมูลเป็นความลับในระบบที่มีมาตรฐาน และระบบที่เชื่อมโยงกัน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศของมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะงบประมาณที่ใช้สนับสนุนในการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศมีไม่เพียงพอ อาจจะเป็นเพราะว่าการจัดระบบการ

เก็บรักษาข้อมูลสารสนเทศยังไม่เป็นหมวดหมู่ตามมาตรฐานการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ซึ่งมีแนวปฏิบัติ คือ จัดทำระบบการค้นหา ให้เหมาะสมกับลักษณะการใช้และการบริหารข้อมูล จัดแสดงสารสนเทศที่สำคัญ เป็นสไลด์หรือแผ่นใสเพื่อประกอบคำบรรยายแก่ผู้มาศึกษาดูงานหรือเผยแพร่ให้หน่วยงานอื่น ซึ่งสอดคล้องกับบรรณ อกตะ (2550:65-66) ศึกษาเรื่องการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพภายใน พบว่าปัญหาที่พบโดยมากคือขาดแคลนงบประมาณในการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ จัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศไม่เป็นสัดส่วน ไม่มีผู้รับผิดชอบจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ มีข้อเสนอแนะคือ ควรสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ และควรส่งเสริมให้บุคลากรเห็นถึงความสำคัญในการจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. แนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จากการสำรวจข้อมูล โดยการนำผลที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

1.1 การกำหนดเครื่องมือและวิธีการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศ เสนอแนวทางให้คณะจัดทำแผนการจัดการสารสนเทศ พร้อมกำหนดเครื่องมือและวิธีการจัดเก็บข้อมูลให้ชัดเจนและกำหนดแหล่งข้อมูลเพื่อง่ายต่อการค้นหาและรวบรวมข้อมูลผลลัพธ์สู่การพัฒนาคุณภาพต่อไป

1.2 การตรวจสอบข้อมูล เสนอให้คณะมีแต่งตั้งคณะกรรมการในการตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องและให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา

1.3 การเตรียมพร้อมสารสนเทศ เสนอให้คณะมีการวางแผนและติดตามความพร้อมเป็นระยะในการจัดการสารสนเทศ เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในการทำรายงานการประเมินคุณภาพการศึกษาทั้งภายในและภายนอก

1.4 การจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษา ในการนำไปใช้ประโยชน์ เสนอให้คณะจัดการสารสนเทศให้มีความน่าเชื่อถือ เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารในการประเมินบุคลากรประจำคณะ

1.5 ในการรักษาระดับชั้นความลับของข้อมูลสารสนเทศ เป็นสิ่งที่จำเป็น เสนอให้คณะกำหนดผู้ดูแลและรักษาระดับชั้นความลับของคณะให้มีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น เพื่อป้องกันการรั่วไหลของข้อมูล

2. แนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จากการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม (Focus Group) คณะควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับบุคลากรภายในคณะเกี่ยวกับการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน เพื่อวิเคราะห์และกำหนดข้อมูลที่ต้องการร่วมกัน ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด เพื่อนำไปใช้ในการบริหารงานภายในหน่วยงาน และนำไปจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของหลักสูตร ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาถึงความต้องการและความพึงพอใจต่อการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ระดับสถาบัน เพื่อนำผลการวิจัยไปพัฒนาระบบการจัดการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษา ระดับสถาบัน (ฐานข้อมูลระบบออนไลน์) เป็นต้น

2. ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาภายในของสถานศึกษา เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาที่เป็นข้อมูลเชิงลึกสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.(2564). รายงานการประเมินตนเอง คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ประจำปีการศึกษา .2564 ปัตตานี: มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
- จิระวดี ลินทร. (2565). การบริหารระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการจัดการที่ยั่งยืนของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *Journal of Roi Kaensam Academi* 7(4), 14-29.
- จิรา เท็กเซย. (2559). ความต้องการในการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 2. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา*. 10(2), 359-367.
- ชลธิชา หุ่นเลิศ. (2559). การประกันคุณภาพของไทยและต่างประเทศ. *วารสารการวัดผลการศึกษา* 33(94), 1.
- ชัยรัตน์ ต.เจริญ, จินตนา จันทรเจริญ, เณนิศา สุวรรณจินดา, และ วีรพันธ์ ศิริฤทธิ์. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาภายในของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. *E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ* 3(1), 432-440.
- ชุติมา กันนุฬา, ปรีชา วิทโคโต. (2560). การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารงานประกันคุณภาพภายในระดับหลักสูตร มหาวิทยาลัยราชภัฏ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 3(1), 233-248.
- ซอลีฮะห์ หะยีสะมะแอ. (2555). The Role of Yala Islamic University in the Islamization of Education. *Al-HIKMAH Journal*, 2(4), 17-29.
- ญาณินาถ สุวรรณชัย. (2558). ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. *วารสารธรรมศาสตร์เวชสาร* 15(1), 66-73.
- เดือนเพ็ญ อนันต์พัฒนกุล. (2564). การจัดระบบสารสนเทศการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยการบูรณาการการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ. *วารสารวิชาการโรงเรียนนายเรือด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์* 8(1), 19-30.
- ธาริณี กิตติกาญจนาโสภณ, วีระ วงศ์สรรค์, และ เพ็ชรรัตน์ ฮีมินกุล. (2560). การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาที่มีประสิทธิภาพในสถาบันศึกษาเอกชน. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)* 7(1), 55.
- บัณฑิตพงศ์ ท้าวทุมมา ยงยุทธ ยะบุญธง และธารณ์ ทองงอ. (2560). การจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนช่องฟ้าซินเชิงวาณิชบำรุงจังหวัดเชียงใหม่. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ* 10(3), 2189-2204.
- มหาวิทยาลัยฟาฏอนี. (2562). คู่มือประกันคุณภาพการศึกษาภายใน มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.ปัตตานี: มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
- ลดาวลย์ ตั้งมั่น. (2561). การดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 4 จังหวัดปทุมธานี. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- วันดี โชคชวนพัฒนากิจ, นิทัศน์ นิลฉวี. (2558). การพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับการประกันคุณภาพการศึกษาด้วยการประมวลกลุ่มเมฆแบบส่วนตัว กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี: คณะวิทยาการคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ.

- ศรีวิไล นิราราช, วรปภา อารีราษฎร์, และบดินทร์ แก้วบ้านดอน. (2559). การพัฒนาระบบการจัดการสารสนเทศการประกันคุณภาพการศึกษาระดับหลักสูตร. *วารสารวิชาการการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรม คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 3(1), 2-9.
- สำนักทะเบียนและส่งเสริมวิชาการ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี. (2563). *คู่มือการศึกษาระดับปริญญาตรี ปีการศึกษา 2563*. สงขลา: สยามพรี้นติ้ง.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2557). *คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษายใน ระดับอุดมศึกษา*. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- สุภาพร โภคาพานิชย์. (2559). การประกันคุณภาพการศึกษายในระดับมหาวิทยาลัยเพื่อก้าวสู่การเป็นองค์กรชั้นนำ. *วารสารการวัดผลการศึกษา* 33(94), 12.
- อรรถพร ธนูเพชร. (2564). การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการด้านการประกันคุณภาพการศึกษายในระดับหลักสูตร. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร* 12(2), 16-27.

บทความวิจัย

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบ
รายวิชาอัตตาริศ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2อาดือนัน โด¹ อับดุลรอแม สุหลง² มุหำมัดสุหมี เสงยามา³¹นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา²ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา³ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

อีเมลผู้แต่งหลัก : Adenandoe@gmail.com โทรศัพท์ : 093 764 3598

วันที่รับ : 02 เมษายน, 2567 ✿ วันที่รับแก้ไข : 30 มิถุนายน, 2567 ✿ วันที่ตอบรับ : 01 ธันวาคม, 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมความรับผิดชอบในระยะสั้นฐาน ระยะการทดลอง และระยะติดตาม ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมทางบวก 3) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลัง โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก รายวิชาอัตตาริศ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต 4) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนจากการเรียนรายวิชาอัตตาริศ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 จำนวน 15 คน ได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้การเสริมแรงทางบวก 2) แบบบันทึกพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัตตาริศ 4) แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียน สถิติที่ใช้ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-Test แบบ Dependent) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ค่าประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบรายวิชาอัตตาริศ โดยภาพรวมมีประสิทธิภาพ E_1/E_2 เท่ากับ 81.08/83.83 ซึ่งมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด 80/80 2) คะแนนพฤติกรรมความรับผิดชอบในระยะที่ให้แรงเสริมทางบวก (ระยะทดลอง) สูงกว่าระยะสั้นฐานและระยะติดตาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัตตาริศหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = 1.04)

คำสำคัญ : การพัฒนา, การเสริมแรงทางบวก, พฤติกรรมความรับผิดชอบ

RESEARCH

The Development of Learning Management by Using Positive Reinforcement towards Responsibility on Al-Tarikh Subject for Secondary Islamic Studies Stage Students, Year 2

Adenan do¹ Addulramae Sulong² Muhammadsuhaimi Haengyama³

¹ Master's Degree Student Program in Teaching Islamic Education, Yala Rajabhat University.

² Assistant Professor. Lecturer in the Master of Education Program in Teaching Islamic Education, Yala Rajabhat University.

³ Assistant Professor. Lecturer in the Master of Education Program in Teaching Islamic Education, Yala Rajabhat University.

Corresponding Author, Email : Adenandoe@gmail.com Tel : 093 764 3598

Received : February 02, 2024 ✿ Revised : June 30, 2024 ✿ Accepted : December 1, 2024

Abstract

The objectives of this research were 1) develop a learning management plans by using positive reinforcement towards responsibility according to standard 80/80, 2) to study the level of responsibility between baseline stage, experiment stage and follow-up stage before and after of learning management plans by using positive reinforcement towards responsibility of students, 3) to compare learning achievement in al-Tarikh subject, entitle Patani Islamic philosophers in the past by using positive reinforcement towards responsibility 4) to study about students' satisfaction through learning al-Tarikh subject, entitle Patani Islamic philosophers in the past. The target group is 15 students Secondary Islamic Studies Stage Students, Year 2, by purposive sampling 1) learning management plans by using positive reinforcement towards responsibility 2) student's behavior form of responsibility 3) achievement test of learning al-Tarikh subject 4) Student satisfaction assessment form Statistics used are percentage, mean, standard deviation. Statistics used are mean, standard deviation. Dependent samples t-test and One-way analysis of variance with repeated measures. The result showed that 1) the effectiveness of the learning management plans by using positive reinforcement towards responsibility in al-Tarikh subject, in overall was at 81.08/83.83 which was higher than specific criteria 2) Responsibility behavior score in the period of giving positive reinforcement. The experimental period wan higher than the baseline and follow-up period. Statistically significant at 0.5 3) the comparison of the achievement result in al-Tarikh subject after studies was higher than before statically significant at .05 4) the students' satisfaction with learning management plans using positive enhancing in overall at a high level. ($\bar{x}$ = 4.25, S.D. = 1.04)

Keywords : The Development, Positive Reinforcement towards, Responsibility

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรบุคคลนั้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดแนวการจัดการศึกษาโดยยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจความถนัดของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ฝึกฝนทักษะกระบวนการคิด การจัดการเผชิญสถานการณ์และให้ความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีความสุขบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงและยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) ทั้งนี้ จริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็กเป็นอย่งยิ่ง คือ จริยธรรมความรับผิดชอบ เพราะความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่ทำให้บุคคลรู้จักการรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองและสังคม (ประดินันท์ อุปรมัย, 2543) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการแสวงหาความรู้โดยการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ความรับผิดชอบจะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า และสังคมโลกเกิดความสันติสุขอย่างถาวร ดังนั้น โรงเรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการศึกษา ควรแสดงบทบาทและความรับผิดชอบในการสร้างเด็กเยาวชน และคนในชาติให้เป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคมส่วนรวม

ยุคปัจจุบันที่สมาร์โฟนเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก สามารถดึงความสนใจของผู้เรียนตลอดจนทำให้การตั้งใจเรียนในชั้นเรียนของผู้เรียนด้อยลงไปอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าทำอะไรจะต้องมีสมาร์โฟนติดมือเอาไว้ตลอด ซึ่งเรื่องที่ใช้งานมักจะเป็นเรื่องของความบันเทิงมากกว่าเรื่องของการศึกษาหาความรู้ ทำให้เวลาเรียนหนังสือหรือความรู้ที่มีอยู่รอบตัวก็น้อยลง (ยูธิจิต ภัตดาจารย์จิ, 562) สิ่งเหล่านี้ก็คือปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของนักเรียนอย่างมาก โดยเฉพาะพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อภาระงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งยังส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนอีกด้วย นักจิตวิทยาที่มีนามว่า สกินเนอร์เป็นนักจิตวิทยาที่สนใจในการปรับพฤติกรรมเชื่อว่า เมื่อกระทำพฤติกรรมหนึ่งแล้วได้รับการเสริมแรง แนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นบ่อยครั้งขึ้น หากว่าพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับการเสริมแรงพฤติกรรมนั้นจะมีความถี่ลดลงจนหายไป นอกจากนี้ยังพบว่า อัตราการตอบสนองในพฤติกรรมที่พึงประสงค์จะเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนมากในระยะที่ได้รับการเสริมแรง (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2543)

การจูงใจจะทำให้ผู้เรียนมีพลังและกระตือรือร้น มุ่งมั่นในการเรียน ในทางกลับกัน ถ้าผู้เรียนขาดแรงจูงใจในการเรียนจะเฉื่อยชา เปื่อยหน่ายไม่ชอบทำกิจกรรมและไม่อยากเรียน (นุชลี อุภักย์, 2558) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความรับผิดชอบมีความสำคัญ และจำเป็นต้องปลูกฝังให้กับนักเรียน ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี การเสริมแรงบวกด้วยเบี้ยอรรถกรก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียน เบี้ยอรรถกรเป็นตัวเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพในการรักษาหรือเพิ่มพฤติกรรมได้มากกว่าตัวเสริมแรงอื่น ๆ เนื่องจากมีอำนาจในการแผ่ขยาย Generalized Reinforcers (วันดี จูเปี่ยม, 2554) จากการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอัตตาริศึกษาปีการศึกษา 2565 ผู้วิจัยประจำวิชา พบว่า นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 ขาดความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย เนื่องจากเป็นรายวิชาที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อิสลามทำให้นักเรียนไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าที่ควร จนทำงานไม่เสร็จในเวลาที่กำหนด ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของนักเรียน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้เรียนด้วยการเสริมแรงทางบวกสำหรับมุสลิมทุกคนความรับผิดชอบ คือ ส่วนหนึ่งของอะมานะห์ (อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา, 2556) ซึ่งวิธีนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยของวันดี จูเปี่ยม (2554) เรื่อง การศึกษาผลของการใช้แรงเสริมทางบวกด้วยเบี้ยอรรถกรที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการทำงานที่ได้รับมอบหมายในรายวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียน

ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3/5 และของนางวิชารินทร์ หมื่นรัตน์ และคณะ เรื่อง การปรับปรุงกิจกรรมการขาดความรับผิดชอบต่อการส่งงานวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนปราจีนกัลยาณี โดยการใช้การเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมความรับผิดชอบในระยะเส้นฐาน ระยะการทดลอง และระยะติดตาม ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมทางบวก
3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลัง โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก รายวิชาอัตตาริค เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนจากการเรียนรายวิชาอัตตาริค เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก

วิธีการศึกษา

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ทางการเรียนด้วยการใช้เสริมแรงทางบวกที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบรายวิชาอัตตาริค สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

เป้าหมายของการวิจัย คือ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 จำนวน 15 คน ได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 1) แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ประวัติศาสตร์นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีตด้วยการเสริมแรงทางบวกรายวิชาอัตตาริค สำหรับชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 จำนวน 8 แผน
- 2) แบบบันทึกพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบการส่งงาน จำนวน 8 ภาระงาน
- 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนและหลังเรียน จำนวน 40 ข้อ เป็นแบบทดสอบปรนัยแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก
- 4) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก จำนวน 10 ข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ 2 โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- 1) ดำเนินกิจกรรมโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตาริคด้วยการเสริมแรงทางบวกในแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1-8 ตามลำดับ
- 2) เมื่อดำเนินกิจกรรมโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตาริคด้วยการเสริมแรงทางบวก ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้เรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1-8 ตามลำดับ
- 3) ผู้เรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัตตาริคเรื่องนักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีตโดยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2
- 4) ผู้เรียนทำการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก รายวิชาอัตตาริค สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 โดยใช้สูตร E_1/E_2 (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2556)

2) ศึกษาพฤติกรรมความรับผิดชอบในระยยะเส้นฐาน ระยยะการทดลอง และระยยะติดตามก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมทางบวก โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ (Repeated Measurement ANOVA)

3) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก รายวิชาอัตตาริค เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต โดยใช้สถิติการทดสอบที (t-Test แบบ Dependent)

4) ศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนจากการเรียนรายวิชาอัตตาริค เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก และหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงรายวิชาอัตตาริค สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีค่าประสิทธิภาพ E_1/E_2 เท่ากับ 81.08/83.83 กล่าวคือ ผู้เรียนสามารถทำคะแนนระหว่างเรียนได้ถูกต้องเฉลี่ยร้อยละ 81.08 (คะแนนกระบวนการเรียนรู้) และผู้เรียนสามารถทำคะแนนหลังเรียนได้ถูกต้องเฉลี่ยร้อยละ 83.83 (คะแนนผลลัพธ์) มีค่าประสิทธิภาพผ่านเกณฑ์ที่กำหนด 80/80 ผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าประสิทธิภาพแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก (เกณฑ์ 80/80)

แผนการจัด การเรียนรู้	กระบวนการเรียนรู้ (E ₁)		ผลลัพธ์ (E ₂)		E ₁ /E ₂	การแปรผล
	(คะแนนเต็ม 10)		(คะแนนเต็ม 40)			
	คะแนนเฉลี่ย	ร้อยละ	คะแนนเฉลี่ย	ร้อยละ		
1	6.20	62.00	35	87.50	62.00/87.50	ไม่ผ่านเกณฑ์
2	6.47	64.70	34	85.00	64.70/85.00	ไม่ผ่านเกณฑ์
3	8.33	83.30	34	85.00	83.30/85.00	ผ่านเกณฑ์
4	8.60	86.00	32	80.00	86.00/80.00	ผ่านเกณฑ์
5	8.40	84.00	30	75.00	84.00/75.00	ไม่ผ่านเกณฑ์
6	8.67	86.70	32	80.00	86.70/80.00	ผ่านเกณฑ์
7	8.87	88.70	31	77.50	88.70/77.50	ผ่านเกณฑ์
8	9.33	93.30	31	77.50	93.30/77.50	ผ่านเกณฑ์
รวม	64.87	81.09	33.53	83.83	81.09/83.83	ผ่านเกณฑ์

จากตารางที่ 1 พบว่า ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก เรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัตตาริค เรื่อง บรรดานบีโดยด้วยการเสริมแรงทางบวก สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า ผู้เรียนสามารถทำคะแนนระหว่างเรียนได้ถูกต้องเฉลี่ยร้อยละ 81.08 และผู้เรียนสามารถทำคะแนนหลังเรียนได้ถูกต้องเฉลี่ยร้อยละ 83.83 และเมื่อพิจารณาเป็นรายแผน พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก แผนที่ 1 แผนที่ 2 และแผนที่ 3 ไม่ผ่านเกณฑ์ ซึ่งมีค่า E_1 และ E_2 ต่ำว่าเกณฑ์ที่กำหนด

2. คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนในระยะพื้นฐาน (ระยะก่อนทดลอง) ระยะหลังทดลอง และระยะติดตาม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ การจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกในรายวิชาอัตตารีก เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต มีผลทำให้พฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนเพิ่มขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป ผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการตรวจสอบอิทธิพลการเสริมแรงทางบวกที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig
การเสริมแรงทางบวก	1822.178	2	911.089	281.918	.000
error	90.489	28	3.232		

Mauchly's Test of Sphericity:

Mauchly's W = .929 Approx. Chi-Square = .957 df=2

ผลการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของการวัดพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก เมื่อได้รับการวัดซ้ำ 3 ครั้ง พบว่า ค่า Mauchly's Test ความแปรปรวนของคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ จากการวัดซ้ำในแต่ละช่วงเวลามีความแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (Mauchly's W = .929 Approx. Chi-Square = .957 df=2, Sig = 0.620) แสดงว่าคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบจากการวัดซ้ำมีความแปรปรวนเท่ากัน (Compound Symmetry) ซึ่งเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นของการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ ให้พิจารณา Mauchly's Test of Sphericity พบว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมทางบวกส่งผลต่อพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของนักเรียนจากการวัดซ้ำทั้ง 3 ครั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F=281.918$, Sig = .000) ซึ่งค่า Sig น้อยกว่านัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ .05 แสดงว่ามีอย่างน้อย 1 คู่ ที่มีคะแนนเฉลี่ยต่างกันจึงทำการทดสอบรายคู่ด้วยวิธี Bonferroni ผลดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการทดสอบความแตกต่างรายคู่ของคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบในระยะพื้นฐาน ระยะทดลอง และระยะติดตาม ด้วยวิธีการทดสอบของ Bonferroni

การจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงบวก	ค่าเฉลี่ย	$\bar{x}_1$	$\bar{x}_2$	$\bar{x}_3$
ระยะพื้นฐาน $\bar{x}_1$	12.67	-	12.667**	14.200**
ระยะทดลอง $\bar{x}_2$	25.33		-	1.533
ระยะติดตาม $\bar{x}_3$	26.87			-

จากตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบรายคู่ พบว่า มีจำนวน 2 คู่ ที่มีคะแนนเฉลี่ยต่างกัน คือ คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของนักเรียน ในระยะทดลอง สูงกว่าระยะพื้นฐาน (ก่อนทดลอง) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของนักเรียน ระยะติดตาม สูงกว่าระยะพื้นฐาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ยกเว้นในระยะทดลองและระยะติดตามแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	N	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	t	p-value
ก่อนเรียน	15	40	29.60	3.02	6.967**	.000
หลังเรียน	15	40	33.53	2.99		

** p < .01

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ความพึงพอใจของนักเรียนจากการเรียนรายวิชาฮัตตารีคเรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก พบว่า นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 มีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมาก ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก

ข้อที่	รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1	นักเรียนคิดว่าเนื้อหาในการเรียนการสอนเข้าใจง่ายชัดเจน	3.93	1.29	มาก
2	สอนแต่ละครั้งตรงต่อเวลาเป็นอย่างดี	4.33	0.94	มาก
3	สิ่งของแลกเปลี่ยนมีความน่าสนใจ	4.93	0.80	มาก
4	กิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมให้นักเรียนมีความกล้าแสดงออก	4.60	0.61	มาก
5	นักเรียนมีความสุขกับการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย	4.40	0.95	มาก
6	ภาระงานมีความเหมาะสม	4.07	1.12	มาก
7	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นหรือซักถามแลกเปลี่ยนตามความสนใจ	4.00	1.21	มาก
8	เนื้อเรื่องและคำถามเร้าความสนใจของผู้เรียน	3.80	1.72	มาก
9	เทคนิคการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกสามารถให้นักเรียน เรียนรู้และตระหนักเกี่ยวกับความรับผิดชอบ	4.33	1.07	มาก
10	นักเรียนเกิดความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น	4.07	1.24	มาก
โดยเฉลี่ยรวม		4.25	1.04	มาก

จากตารางที่ 5 พบว่า ความความพึงพอใจของนักเรียนที่มีการจัดการเรียนรู้ โดยใช้การเสริมแรงทางบวกภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.25$, S.D. = 1.04) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่ นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ยกเว้น เนื้อเรื่องและคำถามเร้าความสนใจของผู้เรียน ส่วนข้อที่นักเรียนมีความพึงพอใจมาก คือ สิ่งของแลกเปลี่ยนมีความน่าสนใจ ($\bar{x} = 4.93$) รองลงมา คือ นักเรียนมี

ความสุกกับการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ($\bar{x} = 4.40$) และข้อที่นักเรียนมีความพึงพอใจน้อยที่สุด คือ นักเรียนคิดว่าเนื้อหาในการเรียนการสอนเข้าใจง่าย ชัดเจน ($\bar{x} = 3.93$)

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปผลได้ ดังนี้

1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้การเสริมแรงทางบวกสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ E_1/E_2 เท่ากับ 81.08/83.83 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจุฑารัตน์ สิริวิบูลย์ผล (2565) ได้วิจัยเรื่องผลของการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกรในการเรียนวิชาการงานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา พบว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้อัตราการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกรในการเรียนวิชาการงาน อาชีพ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ประสิทธิภาพตามเกณฑ์เท่ากับ 79.06/91.21 ดังที่ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553: 80) กล่าวว่า แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีควรมีลักษณะมีหัวข้อและส่วนประกอบต่าง ๆ ละเอียดชัดเจนและครอบคลุมศาสตร์การสอนและเป็นแผนการจัดการเรียนรู้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ส่วนประกอบต่าง ๆ ของแผนการจัดการเรียนรู้สอดคล้องสัมพันธ์เชื่อมโยง

2. พฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 ในระยะเส้นฐาน ระยะการทดลอง และระยะติดตาม ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมทางบวก พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ การจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกในรายวิชาอัตตารีก เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต มีผลทำให้พฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนเพิ่มขึ้นเมื่อเวลาผ่านไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติธัช เสืองาม และภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์ (2564) วิจัย เรื่อง การพัฒนาพฤติกรรมการทำงานในห้องเรียนแบบเรียนรวมโดยใช้การจัดการห้องเรียนเชิงบวก พบว่า การจัดการห้องเรียนเชิงบวกส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมการทำงานกับ นักเรียนที่มีภาวะ บกพร่องทางการเรียนรู้ โดยมีพฤติกรรมการทำงานสูงขึ้น และนักเรียนในห้องเรียนแบบเรียนรวม มีความรับผิดชอบงานและคุณภาพงานสูงขึ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของราตรี เรืองทอง (2557) ที่พัฒนาความรับผิดชอบในการเรียนด้วยชุดฝึกอบรมที่เน้นกิจกรรมกลุ่ม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า นักเรียนที่พัฒนาความรับผิดชอบในการเรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนหลังการทดลอง (Post-Test) และสิ้นสุดการทดลองผ่านไป 2 สัปดาห์ (Follow Up) สูงขึ้นก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก รายวิชาอัตตารีก เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปในทางซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยของวิชารินทร์ หมั่นรัตน์ พุทธิพงษ์ คำจันทร์ และเมธาวิน อภิวิาท (2563) ได้วิจัย เรื่อง ผลของการใช้แรงเสริมทางบวก ด้วยเบี้ยอรรถกรที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการทำงานที่ได้รับมอบหมายในรายวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาปีที่ 3/5 ซึ่งเน้นการเสริมแรงทางบวกด้วยเบี้ยอรรถกรช่วยกระตุ้นให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัตตารีกของนักเรียนดีขึ้น ผู้เรียนสามารถทำคะแนนหลังเรียนได้สูงกว่าระหว่างเรียนอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น แผนการจัดการด้วยการเสริมแรงทางบวกมีผลต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัตตารีก เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมปัตตานีในอดีต โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 ได้ดี เพราะการเสริมแรงทางบวกเป็นรูปแบบการสอนที่ช่วยกระตุ้นพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อภาระงาน

4. ระดับความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวก สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 พบว่า มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกอยู่ในระดับมาก

เนื่องจากผลรวมคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 แสดงว่า นักเรียนมีความพึงพอใจกับวิธีการเรียนโดยใช้การเสริมแรงทางบวก ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า การเรียนรู้โดยการเสริมแรงทางบวกเป็นวิธีการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนได้ดี ทำให้ผู้เรียนมีความสนใจ กระตือรือร้นในการเรียน และมีความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอำไพ อุทัย (2561) ได้วิจัย เรื่อง การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ให้มีความรับผิดชอบโดยวิธีการเสริมแรงบวกของ นักศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยเทคโนโลยีอรรณพวิทยพัฒน์วิทยาการ พบว่า นักศึกษาชอบ การเสริมแรงบวกด้วยการพูดให้กำลังใจและชื่นชมมากกว่าการกล่าวตำหนิ การหักคะแนนหรือการทำโทษ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ควรใช้การเสริมแรงอย่างสม่ำเสมอและควรบอกเงื่อนไขของการเสริมแรงแก่ผู้ที่ถูกปรับพฤติกรรมถ้าต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยการเสริมแรงทางบวกอยู่ในระดับดีผลรวมคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.25

1.2 ควรใช้การเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกรให้เหมาะสมกับระดับความสามารถและศักยภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการเสริมแรงทางด้านบวกที่มีประสิทธิภาพ โดยเลือกเนื้อหาที่เป็นปัญหาในด้านอื่น ๆ เช่น พฤติกรรมการทำงานเป็นกลุ่ม พฤติกรรมที่เหมาะสมทางสังคม เป็นต้น

2.2 ควรศึกษาเงื่อนไขการให้เบี้ยอรรถกรหรือเทคนิคการเสริมแรงทางด้านบวกที่มีผลต่อ พฤติกรรมความรับผิดชอบและติดตามผลของการคงอยู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์หลังจากให้การเสริมแรงแล้ว

2.3 การเลือกใช้ตัวเสริมแรงสำหรับนักเรียนควรสำรวจจากนักเรียน ผู้ปกครอง และครูหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้ได้ตัวเสริมแรงที่ตรงกับสิ่งที่นักเรียนชอบมากที่สุด

2.4 การเลือกใช้ตัวเสริมแรงทางด้านบวกในรายวิชาศาสนาสมควรยิ่ง เนื่องจากผู้วิจัยได้ทำการ วิจัยในรายวิชาอัตตาริศผล พบว่า มีประสิทธิภาพเฉลี่ยโดยรวม $E_1/E_2 = 81.08/83.83$ ซึ่งมีประสิทธิภาพ สูงกว่าเกณฑ์

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). คำชี้แจงประกอบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: กรมศาสนา.
- _____. (2553). หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- กิตติธัช เสืองาม และภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์. (2564). การพัฒนาพฤติกรรมการทำงานในห้องเรียนแบบเรียนรวมโดยใช้การจัดการห้องเรียนเชิงบวก. วารสารวิจัยและพัฒนาการศึกษาพิเศษ. 10(2), 1-13
- จุฬารัตน์ สิริวิบูลย์ผล. (2565). ผลของการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกรในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. กรุงเทพฯ: โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
- ฉันทนา รัตนพลแสน. (ตุลาคม 2551). ความรับผิดชอบสำคัญอย่างไร. วารสารวิทยาจารย์. 107(12), 22.
- ชูไฮดา ยามา. (2561). ผลของการใช้การเสริมแรงทางบวกด้วยเบี้ยอรรถกรที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการทำงานในรายวิชาภาษาอังกฤษสำหรับของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบุเกะจือฮา จังหวัดยะลา. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.
- นุชลี อุบัย. (2558). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประดินันท์ อุปรมย์. (2542). การพัฒนาความรับผิดชอบของเด็ก การพัฒนาพฤติกรรมเด็ก. กรุงเทพฯ: วิเคเตอร์การพิมพ์.
- วิชารินทร์ หมื่นรัตน์ พุทธิพงษ์ คำจันทร์ และเมธาวิณ อภิวัต. (2563). การปรับพฤติกรรมการขาดความรับผิดชอบต่อการส่งงานวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนปราชญ์กัลยาณี โดยใช้การเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกร. นครนายก: โรงเรียนปราชญ์กัลยาณี.
- วันดี จูเปี่ยม. (2554). การศึกษาผลของการใช้แรงเสริมทางบวก ด้วยเบี้ยอรรถกรที่มี ต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการทำงานที่ได้รับมอบหมายในรายวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3/5. กรุงเทพฯ: โรงเรียนอัสสัมชัญ.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2556). การทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย. 5(1), 7-20.
- รชตะ ปิาวาวัฒนพานิช. (2019). สมาร์ทโฟนส่งผลอย่างไรต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน. [เว็บไซต์]. เข้าถึงได้จาก: <https://ngthai.com/science/17503/impactofsmartphones/>. [5 มีนาคม 2567]
- ราตรี เรืองทอง. (2557). การพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียนด้วยชุดฝึกอบรมที่เน้นกิจกรรมกลุ่มสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2543). ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา. (2556). อะมานะฮ์ หน้าที่ และความรับผิดชอบ. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.
- อำไพ อุทัย. (2561). การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรเรียนให้มีความรับผิดชอบโดยวิธีการเสริมแรงบวกของนักศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยเทคโนโลยีอรรถวิทย์พัฒนวิชาการ. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยเทคโนโลยีอรรถวิทย์พัฒนวิชาการ.

บทความวิจัย

ปัญหาการปฏิบัติใช้พินัยกรรมของชาวมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา

ฮามดัน ดาตุ¹ ฮานาฟี วงษ์หลี²¹ ดร.อาจารย์สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา จังหวัดยะลา² อาจารย์สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา จังหวัดยะลา

อีเมลผู้แต่งหลัก : Hamdan.d@yru.ac.th โทรศัพท์ : 099 005 4278

วันที่รับ : 25 กันยายน, 2567 ✿ วันที่รับแก้ไข : 10 ตุลาคม, 2567 ✿ วันที่ตอบรับ : 26 ธันวาคม, 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเกี่ยวกับพินัยกรรมในอิสลาม 2) เพื่อศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขเกี่ยวกับการปฏิบัติจริงในการทำพินัยกรรมของชาวมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเอกสารและวิจัยภาคสนาม การวิจัยเอกสารผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยยึดหลักฐานจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และทัศนะของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักการ เงื่อนไข และวิธีการทำพินัยกรรมตามบทบัญญัติของอิสลาม ตลอดจนศึกษาค้นคว้าจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากอินเทอร์เน็ต และแหล่งข้อมูลสารสนเทศ อื่นๆ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์และสรุปผล ส่วนการวิจัยภาคสนามผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจกลุ่ม ตัวอย่างจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงปริมาณโดยใช้สถิติแบบร้อยละ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างโดยการสัมภาษณ์ได้แก่ อิหม่ามและคณะกรรมการมัสยิดในอำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวน 20 คน และกลุ่มตัวอย่างโดยการทำแบบสอบถาม ได้แก่ คณะกรรมการมัสยิด และมุสลิมและมุสลิมะฮ์ในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา จำนวน 130 คน ผลของการวิจัยในครั้งนี้พบว่าพินัยกรรมเป็นนิติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งกฎหมายอิสลามได้ให้การยอมรับ ถือเป็นสุนนะฮ์สำหรับผู้ที่มียศฐะนาฮ์มากมายและทายาทของเขาไม่ใช่ผู้ที่ยากจนขัดสนให้เขาทำพินัยกรรมจากทรัพย์สินของเขาแก่บุคคลอื่นที่ไม่ใช่ทายาทโดยไม่เกินหนึ่งในสามของทรัพย์สินทั้งหมด และปัญหาอุปสรรคในการทำพินัยกรรมของมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา เกิดจากความไม่เข้าใจหลักการและกระบวนการในการทำพินัยกรรมตามรูปแบบของอิสลาม และไม่สามารถแยกแยะระหว่างมรดกกับพินัยกรรม ขาดผู้รู้ที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับพินัยกรรมในอิสลาม ในบางพื้นที่ และองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดรวมถึงอิหม่ามแต่ละมัสยิดไม่ได้ประสานความร่วมมือในการร่างกฎระเบียบเพื่อประกาศใช้อย่างเป็นทางการเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมในอิสลามให้เป็นที่ยอมรับแก่คนมุสลิมในพื้นที่ และแนวทางการแก้ไขเกี่ยวกับการปฏิบัติจริงในการทำพินัยกรรมของมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดยะลานั้นโดยจัดให้มีการเรียนการสอนองค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพินัยกรรมในอิสลามในสถาบันภาครัฐ และเอกชนทุกระดับ

คำสำคัญ : ปัญหา, พินัยกรรม, มุสลิม, จังหวัดยะลา

RESEARCH

Problems of practical Implementation of Wills in Islam among Muslims in Mueang District, Yala Province.

Hamdan Datu¹ Hanafi Wonglee²

¹ Lecturer in Bachelor of Arts Program in Islamic Studies, Faculty of Education, Yala Rajabhat University
Ch.Yala

² Dr., Lecturer in Bachelor of Arts Program in Islamic Studies, Faculty of Education, Yala Rajabhat University
Ch.Yala

Corresponding Author, Email : Hamdan.d@yru.ac.th **Tel :** 099 005 4278

Received : September 25, 2024 ✿ **Revised :** October 10, 2024 ✿ **Accepted :** December 26, 2024

Abstract

This research aimed to 1) study wills in Islam, 2) examine the problems, obstacles, and solutions regarding the practical implementation of wills among Muslims in Mueang District, Yala Province. This research was a documentary and field research, collecting data based on evidence from the Quran, Hadith, and scholarly opinions reviewing relevant research papers, internet resources, and other information sources for analysis and conclusion. Field research was executed by a survey using questionnaires and interviews for data collection and quantitative data analysis, percentage. The interview sample consisted of imams and mosque committees in Mueang District, Yala Province, totaling 20 interviewees. The survey sample included mosque committees, Muslim men, and Muslim women in Mueang District, Yala Province, totaling 130 individuals. The findings of this research revealed that wills are a legal act recognized by Islamic law. It is considered Sunnah for those with significant wealth and whose heirs are not in financial hardship to allocate a portion of their wealth to non-heirs through a will, not exceeding one-third of their total assets.

The problems and obstacles in drafting wills among Muslims in Mueang District, Yala Province because of a lack of understanding of the principles and processes of drafting Islamic wills, as well as the inability to distinguish between inheritance and wills. Additionally, some areas lack knowledgeable scholars who understand Islamic wills. Organizations or relevant sectors, such as the Provincial Islamic Council and mosque imams, do not collaborate to draft regulations for the official implementation and dissemination of Islamic wills to the Muslim community in the area. The proposed solutions to improve the practical implementation of wills among Muslims in Mueang District, Yala Province, included organizing educational programs on the fundamentals of Islamic wills in public and private institutions at all levels.

Keywords: Problems, Wills, Muslims, Yala Province

บทนำ

ปัจจุบันมีผู้นับถือศาสนาอิสลามจากทุกประเทศทั่วโลก ไม่น้อยกว่า 1,900 ล้านคน ในประเทศไทยมีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่ประมาณ 7.4 ล้านคนหรือไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 กระจายอยู่ในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ (Islamic Astronomy Center: IAC, 2008) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีชาวมลายูมุสลิมร้อยละ 79 กล่าวคือ ในจังหวัดปัตตานีมีชาวมลายูมุสลิม 80 เปอร์เซ็นต์ (Pattani Provincial Office, 2008) จังหวัดยะลา มีชาวมลายูมุสลิม 75 เปอร์เซ็นต์ (Yala Provincial Office, 2008) และจังหวัดนราธิวาส มีชาวมลายูมุสลิม 82 เปอร์เซ็นต์ (Narathiwat Provincial Office, 2008) ชาวมลายูมุสลิมมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองเหมือนกับชาวมุสลิมทั่วโลก มีการยึดถือปฏิบัติอย่างเหนียวแน่นสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต ตามรูปแบบที่ศาสนาอิสลามได้กำหนดแบบแผนพฤติกรรมและวิถีการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามหรือที่เรียกว่า “มุสลิม” ให้ยึดถือเป็นแนวทางสำหรับการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยที่หลักการของศาสนาอิสลามเป็นแนวทางที่ครบถ้วนในทุกรายละเอียดของชีวิต ซึ่งเป็นระบอบที่ถูกประทานจากผู้เป็นเจ้า เป็นแนวทางที่สะท้อนถึงการยอมรับและยอมจำนนต่อพระเจ้า และการสร้างทัศนคติที่ถูกต้องที่มนุษย์พึงมีต่อตัวเอง ต่อโลกและสรรพสิ่ง และยังเป็นระบอบที่หล่อหลอมกิจกรรมทางโลกกับกิจกรรมทางธรรมเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตามที่บัญญัติในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและแบบอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ โดยมุสลิมจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและเหนียวแน่น

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของชาวมุสลิมในอำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่ามีปัญหาอุปสรรคในการจัดทำพินัยกรรม ซึ่งเกิดจากความไม่เข้าใจในหลักการและกระบวนการที่ถูกต้อง การแยกแยะระหว่างมรดกและพินัยกรรมไม่ชัดเจน รวมถึงการขาดความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อิหม่าม คณะกรรมการมัสยิด และองค์กรศาสนาในพื้นที่ ส่งผลให้การทำพินัยกรรมในบริบทดังกล่าวไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างแพร่หลาย

ปัญหานี้สะท้อนถึงความสำคัญของการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพินัยกรรมในอิสลาม การพัฒนากระบวนการจัดทำพินัยกรรมที่เหมาะสม ตลอดจนการเสริมสร้างบทบาทของผู้นำศาสนาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อยกระดับการปฏิบัติตามหลักการอิสลามอย่างครบถ้วน การวิจัยครั้งนี้จึงมีความสำคัญในการช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว และส่งเสริมความเข้าใจในหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับพินัยกรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชนมุสลิมในพื้นที่ ทั้งในมิติของสังคม เศรษฐกิจ และศาสนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การทบทวนความวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับพินัยกรรมในอิสลาม
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขเกี่ยวกับการปฏิบัติจริงในการทำพินัยกรรมของมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา

เนื้อหาในบทความ

พินัยกรรมเป็นนิติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งกฎหมายอิสลามได้ให้การยอมรับ หลักการนั้นจะกระทำนิติกรรมได้ขณะที่บุคคลยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น หากบุคคลได้ตายไปแล้วไม่สามารถทำนิติกรรมใดๆเกี่ยวกับทรัพย์สินของตนได้อีก เพราะทรัพย์สินทั้งหมดได้ตกเป็นของทายาทโดยสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามการทำพินัยกรรมนั้นแม้ว่าจะกระทำในช่วงเวลาที่ผู้ทำยังมีชีวิตอยู่ก็จริง แต่ก็กำหนดให้มีผลหลังจากผู้ทำได้เสียชีวิตแล้วจึงเหมือนกับการทำนิติกรรม หลังจากผู้ทำได้เสียชีวิตไปแล้ว แต่กฎหมายอิสลามได้เปิดโอกาสให้เจ้าของทรัพย์สินมีโอกาสกำหนดการเผื่อตายด้วยการให้เขาสามารถกระทำบางอย่าง โดยหวังผลบุญหรือเพื่อตอบแทนบุคคลที่เคยมีบุญคุณต่อเขา หรือแม้แต่เพื่อหวังให้ความช่วยเหลือเพื่อนพ้องหรือญาติมิตรสหายบางคน ซึ่งไม่ใช่ทายาทโดยชอบธรรมของเขา ขณะเดียวกันหากเขาได้ยกทรัพย์สินในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ก็กลัวว่าจะทำให้มีผลกระทบต่อฐานะของตัวเองได้ กฎหมายอิสลามจึงเปิดโอกาสให้ทำนิติกรรมโดยให้มีผลเมื่อได้เสียชีวิตไปแล้ว (อิสมาแออาลี, ม.ป.บ: 95) ผู้ตายทำนิติกรรมได้ไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะเป็นที่รู้แน่นอนหรือไม่รู้ มีอยู่แล้วหรือยังไม่มีก็ตาม แต่ต้องไม่เกินหนึ่งในสามจากทรัพย์สินในกองมรดก หากเกินไปกว่าจำนวนนี้จะต้องได้รับความยินยอมจากทายาททั้งหมด (จารีกี เช่นเจริญ, มุหัมมัด พายิบ, 2: 37) ทั้งนี้สมควรที่จะมีการบันทึกพินัยกรรมเป็นลายลักษณ์อักษรและจะต้องมีพยานรู้เห็นโดยเป็นชายสองคน หรือชายหนึ่งคนหญิงสองคน ถึงกระนั้นพินัยกรรมก็มีผลแม้จะไม่มีพยาน ถือว่าเป็นการเพียงพอแล้ว ในเมื่อผู้ทำพินัยกรรมได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยตัวเขาเอง (มุณีร มุหะหมัด, 2551: 79)

ในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลาและสตูล เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม อันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่มีความเกี่ยวพันกับความเชื่อทางศาสนาอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดก (มนตรี ยอดปัญญา, 2554: คำปรารภ) จะเห็นได้อย่างชัดเจนถึงจุดเด่นของการนำกฎหมายอิสลามที่ว่าด้วยครอบครัวและมรดก มาใช้ในจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งต่างกับจากจังหวัดอื่นๆของประเทศ

ยะลาเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม คิดเป็นร้อยละ 75.42 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 24.25 และ นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาอื่นๆ ร้อยละ 0.33 (ศูนย์สุขภาพจิตที่ 12 ออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2567) ที่มีการใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยมรดกและครอบครัวและมีการกำหนดแต่งตั้งดาโต๊ะยุติธรรมจากชาวมุสลิมให้ประจำศาลจังหวัดละ 2 คน โดยเป็นผู้พิพากษาทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดในข้อกฎหมายอิสลาม นอกจากนี้แล้วยะลาเป็นจังหวัดที่มีมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีนักวิชาการที่มีความรู้ด้านกฎหมายอิสลามมากมาย มีสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและองค์กรทางศาสนาอิสลามที่สำคัญอีกหลายองค์กร การทำพินัยกรรมของมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดยะลานั้น มีปัญหามากที่สุดในเรื่องความรู้ความเข้าใจ เพราะบางครั้งผู้ทำพินัยกรรมเองนั้นทำแบบลับๆ โดยที่ทายาทไม่ได้รับรู้ ขาดการปรึกษาผู้ที่มีความรู้ ส่งผลให้เกิดข้อผิดพลาดมากมายในเรื่องของความเป็นธรรม ซึ่งแบ่งทรัพย์สินไม่ตรงตามหลักการอิสลาม อันเนื่องมาจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้ทำพินัยกรรมเอง ในที่สุดเกิดการขัดแย้งกันกับทายาทผู้มีสิทธิรับมรดก เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจทางานศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องมรดกและพินัยกรรม แม้กระทั่งผู้นำทางศาสนาหรืออิหม่ามบางมัสยิดไม่สามารถที่จะแบ่งมรดกและจัดการเกี่ยวกับพินัยกรรมตามหลักการของอิสลามได้ เพราะขาดความรู้และรายละเอียดในเรื่องนี้ สืบเนื่องมาจากประชาชนในอำเภอเมืองจังหวัดยะลานั้นน้อยมากที่จะมีการแบ่งมรดกและทำพินัยกรรมตามรูปแบบอิสลาม ส่วนมากแล้วจะจัดการทรัพย์สินตามความพึงพอใจของตน โดยไม่ได้นำหลักการอิสลามมาใช้ อีกทั้งยังขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำพินัยกรรมในอิสลามอีกด้วย ซึ่งประเด็นเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาและมีการฟ้องร้องตามมลายหลัง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเป็นธรรม ความขัดแย้งของทายาทผู้มีสิทธิรับมรดก เหล่านี้เป็นต้น

จากสภาพดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษา สภาพ ปัญหา และแนวทางการแก้ไขเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมของชาวไทยมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา เพื่อหาข้อสรุป แนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับพินัยกรรมในอิสลามสู่การปฏิบัติจริงของมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดยะลาและอำเภอในจังหวัดอื่นๆต่อไป

กรอบการวิจัย

ตัวแปรต้น เพศ อายุ ระดับการศึกษาศาสนา ระดับการศึกษาสามัญ ตำแหน่งการทำงาน

ตัวแปรตาม พฤติกรรมการทำพินัยกรรม : สภาพ ปัญหา และการปฏิบัติใช้ตามหลักกฎหมายอิสลาม

แนวคิด ทฤษฎี

พินัยกรรมเป็นสิ่งที่ถูกบัญญัติไว้ในหลักกฎหมายอิสลาม ซึ่งบรรดานักกฎหมายอิสลามได้เรียบเรียงกฎหมายอิสลามเป็นหมวดหมู่โดยเริ่มจากศาสนบัญญัติ กฎหมายพาณิชย์ กฎหมายครอบครัวและมรดก พินัยกรรม กฎหมายอาญาและกฎหมายระหว่างประเทศ (มุณีร มุหะหมัด, 2551: คำนำ) อัลลอฮ์ ﷻ ได้บัญญัติการทำพินัยกรรมผ่านท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพื่อเป็นความเมตตาและปรานีต่อปวงบ่าวของพระองค์ โดยการเปิดทางให้มุสลิมได้กำหนดส่วนหนึ่งจากทรัพย์สินของเขาก่อนเสียชีวิตไว้เป็นกุศลกรรมต่างๆ ที่จะยังประโยชน์แก่คนยากจนและผู้อยู่ในภาวะจำเป็นด้วยความดีจะนำมาซึ่งผลบุญและการตอบแทนที่ดีให้แก่ผู้มอบพินัยกรรม ในห้วงเวลาที่เขาได้ถูกปิดกั้นจากการทำการงานอื่นๆ (มุหัมมัด อัด-ตุวัยญีรีย, 2552: 1) ดังนั้นการทำพินัยกรรมในอิสลามจึงมีหลักฐานจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์อย่างชัดเจน อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْأُولَادِ وَالْأَقْرَبِينَ
بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ

ความว่า : การทำพินัยกรรมให้แก่ผู้บังเกิดเกล้าทั้งสอง และบรรดาญาติที่ใกล้ชิด โดยชอบธรรมนั้นได้ถูกกำหนดขึ้นแก่พวกเจ้าแล้ว เมื่อความตายได้มายังคนหนึ่งคนใดในพวกเจ้า หากเขาได้ทิ้งทรัพย์สินสมบัติไว้ ทั้งนี้เป็นหน้าที่แก่ผู้ยำเกรงทั้งหลาย

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 180)

อายะฮ์ข้างต้นนี้ ได้ครอบคลุมถึงบทบัญญัติการทำพินัยกรรมให้กับบุคคลทั้งสองและญาติใกล้ชิด แม้แต่สิ่งดังกล่าวนี้เป็นสิ่งจำเป็นตามทัศนะที่ถูกต้อง แต่การทำพินัยกรรมให้แก่บิดามารดาและญาติผู้มีสิทธิรับมรดกในอายะฮ์นี้ ถูกยกเลิกด้วยสุเราะฮ์อันนิสาอ์ อายะฮ์ที่ 11-12 ซึ่งเป็นอายะฮ์ที่กำหนดอัตราส่วนของผู้มีสิทธิรับมรดก ดังนั้นบิดามารดาเป็นผู้มีสิทธิรับมรดก จึงไม่มีสิทธิในทางพินัยกรรม (อับดุลวะฮาบ เรวาซ, 2555: 244) ส่วนการทำพินัยกรรมให้แก่ผู้ที่ไม่ใช่เป็นทายาทรับมรดกของตน ในแนวทางที่เป็นความดีต่างๆ เป็นสิ่งที่มุสตะฮับ (ควรกระทำ) แต่อาจเกิดเหตุการณ์บางอย่างทำให้การทำพินัยกรรมไปสู่ข้อกำหนดอื่นๆที่ไม่ใช่มุสตะฮับได้ (อรุณ บุญชม, ม.ป.ป. 5/36) วัศียะฮ์ คือ ข้อผูกมัด คำสั่งที่ต้องได้รับการปฏิบัติ พินัยกรรม คำสั่งเสีย อิสลามไม่ปฏิเสธการทำวัศียะฮ์ ถ้าหากวัศียะฮ์นั้นไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งอิสลาม เช่น ในกรณีของมรดก อิสลามไม่อนุญาตให้เจ้าของทรัพย์สินทำพินัยกรรมยกมรดกให้แก่ทายาท หรือผู้หนึ่งผู้ใดเกินหนึ่งในสามของจำนวนมรดกหลังจากการขอใช้หนี้สินแล้ว ด้วยเหตุที่วัศียะฮ์ เป็นสิ่งที่ต้องได้รับการปฏิบัติ ดังนั้นการวัศียะฮ์สิ่งใดไม่ว่าจะโดยวาจาหรือโดยลายลักษณ์อักษร จะต้องมีความชัดเจนและจะต้องมีพยานรับรู้อย่างน้อย 2 คน ทั้งนี้เพื่อที่จะไม่ก่อให้เกิดข้อสงสัยหรือความเคลงใจในหมู่ผู้เกี่ยวข้องกัวัศียะฮ์ (บรรจง บินกา

ชั้น, 2547: 147) ดังนั้นเพื่อเป็นการเปิดช่องทางให้มุสลิมได้ประกอบอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ ที่นอกเหนือจากการละหมาด การถือศีลอด การประกอบพิธีหัจญ์ การบริจาคทาน หรือการแสดงความกตัญญูต่ออัลลอฮ์ ﷻ ในรูปแบบต่าง ๆ สำหรับผู้ที่มีทรัพย์สินมากมาย ฐานะร่ำรวย ไม่มีหนี้สิน อิสลามส่งเสริมให้ทำปณิกรรมไม่เกินหนึ่งในสามของทรัพย์สินทั้งหมดให้แก่บุคคลที่ไม่ใช่ทายาทของตน เพื่อเป็นการส่งเสริมและช่วยเหลือเกื้อกูลแก่บุคคลที่ยากไร้ ให้มีโอกาสปรับเปลี่ยนชีวิตให้ดีขึ้น ถือเป็นการช่วยเหลือสังคมในการลดปัญหาคนยากไร้หรือผู้ที่มีฐานะ ดังนั้นการทำปณิกรรมของบุคคลประเภทดังกล่าวนี้ เป็นการสร้างคุณงามความดีและเป็นการเสียสละทรัพย์สินให้แก่ผู้อื่นนอกเหนือจากทายาทของตน การกระทำดังกล่าวนี้ถือเป็นการประกอบอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ จะเป็นสิ่งที่มีแนวทางการปฏิบัติจากอัลกุรอานและอัลหะดีษของท่านนบี ﷺ ซึ่งผู้ทำปณิกรรมนั้นจะได้รับผลบุญหลังจากที่เขาได้เสียชีวิตไปแล้วและยังเป็นการกระชับความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ที่ได้รับปณิกรรมและเครือญาติของเขาอีกด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มประชากรที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ คือ ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา 1 คน รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา 3 คน หัวหน้าฝ่ายวิชาการของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา 1 คน คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา 5 คน ดาโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา 1 คน นักวิชาการอิสลามในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา 4 คน และอิหม่ามประจำมัสยิดในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา 5 คน รวมกลุ่มตัวอย่างนี้จำนวน 20 คน

กลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถาม คือ อิหม่ามและคณะกรรมการมัสยิดในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา (เฉพาะมัสยิดที่จดทะเบียนกับทางราชการเท่านั้น) คัดเลือกโดยใช้วิธีการเจาะจง 35 มัสยิด จากจำนวนมัสยิด 69 หลัง โดยกำหนดว่า 1 มัสยิดต่อกรรมการ 2 คน จำนวนทั้งสิ้น 70 คน และมุสลิมและมุสลิมะฮ์ในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา เป็นรายบุคคลมีทั้งหมด จำนวน 60 คน โดยกำหนดตำบลละ 5 คน จาก 12 ตำบล รวมทั้งสิ้น 130 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์
2. แบบสอบถาม

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเอกสารและวิจัยภาคสนาม การวิจัยเอกสารผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยยึดหลักฐานจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และทัศนะของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักการ เงื่อนไข และวิธีการทำปณิกรรมตามบทบัญญัติอิสลาม ตลอดจนศึกษาค้นคว้าจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากอินเทอร์เน็ต และแหล่งข้อมูลสารสนเทศอื่นๆ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์และสรุปผล ส่วนการวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงปริมาณโดยใช้สถิติแบบร้อยละ เป็นการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำมาสนับสนุนข้อมูลแบบสอบถามจากคณะกรรมการมัสยิด

4. วิธีการรวบรวมข้อมูล

กลุ่มที่ 1 รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

กลุ่มที่ 2 รวบรวมข้อมูลโดยการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เชิงปริมาณโดยใช้สถิติแบบร้อยละ

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพ ปัญหาการปฏิบัติใช้พินัยกรรมของชาวมุสลิมในอำเภอเมือง จังหวัดยะลา ผู้วิจัยขอสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับพินัยกรรมในอิสลาม ดังต่อไปนี้

1. การทำพินัยกรรมในอิสลาม ไม่ว่าจะทำพินัยกรรมด้วยคำพูดหรือเป็นลายลักษณ์อักษร จะต้องมีความพยานที่เที่ยงธรรมอย่างน้อยสองคนเพื่อรับรองความถูกต้อง ทั้งนี้อัลลอฮ์ได้กล่าวในอัลกุรอานความว่า: “และจงให้มีพยานสองคนในหมู่ชายของพวกท่าน...” (สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์, 2:282) หลักฐานนี้สะท้อนถึงความสำคัญของการมีพยานเพื่อป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในภายหลัง

2. หากผู้ทำพินัยกรรมมีความประสงค์เปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกพินัยกรรม สามารถกระทำได้โดยไม่ต้องติดต่อทนายผู้ใด เนื่องจากพินัยกรรมจะมีผลบังคับใช้ก็ต่อเมื่อผู้ทำพินัยกรรมเสียชีวิตและได้ชำระหนี้สินของเขาเรียบร้อยแล้ว ดังที่มีรายงานหะดีษระบุว่า: “แท้จริงแล้วลูกหลานของอาดัมเป็นเจ้าของทรัพย์สินจนกระทั่งเขาได้เสียชีวิต...” (หะดีษเศาะเฮียะฮ์ อัลบุคอรี, 2738)

3. การทำพินัยกรรมต้องไม่เกินหนึ่งในสามของทรัพย์สินทั้งหมด เพื่อคงความเป็นธรรมต่อทายาทที่มีสิทธิรับมรดก ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า: “หนึ่งในสามและหนึ่งในสามนั้นก็มากเกินไป...” (หะดีษเศาะเฮียะฮ์, รายงานโดยอิมามบุคอรีและมุสลิม, 2743)

4. ไม่อนุญาตให้ทำพินัยกรรมแก่ผู้ที่เป็นทายาทโดยตรง หากมีการยกทรัพย์สินให้ทายาท พินัยกรรมนั้นจะไม่มีผลบังคับใช้ ยกเว้นว่าทายาททุกคนจะให้ความยินยอม ดังที่ปรากฏในอัลกุรอานสุเราะฮ์อันนิสาอ ความว่า: “อัลลอฮ์ทรงกำหนดแก่พวกท่านเกี่ยวกับบุตรของพวกท่าน...” (สุเราะฮ์อันนิสาอ, 4:11) ทายาทที่มีสิทธิในมรดกตามบทบัญญัติ จึงไม่มีสิทธิในพินัยกรรม ยกเว้นได้รับความยินยอมจากทายาททุกคน

5. ระดับที่ประเสริฐที่สุดในการทำพินัยกรรมคือ การกำหนดหนึ่งในห้าของทรัพย์สินทั้งหมด รองลงมาคือหนึ่งในสี่ และสุดท้ายคือหนึ่งในสาม ตามแนวปฏิบัติที่เหมาะสม ดังที่มีรายงานจาก ท่านอับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาสกล่าวว่า: “การกำหนดส่วนแบ่งทรัพย์สินที่พอดีเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด...” (หะดีษรายงานโดยอิมามมาลิค, 2750)

6. ศาสนาอิสลามส่งเสริมให้ผู้ที่มีทรัพย์สินมากมายทำพินัยกรรมในแนวทางที่ดีงาม เพื่อแสดงความรับผิดชอบและสร้างความเป็นธรรม การทำพินัยกรรมถือเป็นวาญิบสำหรับผู้ที่มีภาระต่ออัลลอฮ์หรือต่อมนุษย์ ดังที่ปรากฏในอัลกุรอานความว่า: “และสำหรับผู้ที่มีหนี้สิน เขาต้องเขียนวะศียะฮ์...” (สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์, 2:180) หากบุคคลมีภาระหน้าที่ เช่น หนี้สินหรืออะมานะฮ์ การทำพินัยกรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น เช่น หนี้สินหรืออะมานะฮ์ที่เขาถือครองอยู่ และเป็นสิ่งต้องห้าม (หะรอม) หากพินัยกรรมขัดต่อหลักศาสนา เช่น การตัดสิทธิทายาทด้วยเจตนาไม่บริสุทธิ์

7. อนุญาตให้เด็กที่มีความรู้สึกรับผิดชอบแล้วทำพินัยกรรมได้ โดยมีแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักการ และได้รับการยอมรับจากท่านอุมัร ดังที่ท่านท่านอุมัร อิบน์ อัลค็อฏฏอบกล่าวว่า: “หากเด็กมีความรู้สึที่ดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน เขาสามารถจัดการได้...” (รายงานโดยอิมามมาลิค, 1421)

8. การทำพินัยกรรมให้แก่ทารกที่อยู่ในครรภ์ถือว่าใช้ได้ หากทารกนั้นคลอดออกมาและมีชีวิตอยู่ โดยนับระยะเวลาตั้งแต่ทำพินัยกรรมจนถึงเวลาคลอดไม่เกินหกเดือน ซึ่งเป็นระยะเวลาสั้นที่สุดของการตั้งครรภ์ ดังปรากฏในอัลกุรอานความว่า: “และหากทารกเกิดมามีชีวิตอยู่ พวกเขางจึงให้สิ่งที่เหมาะสมแก่เขา...” (สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์, 2:233)

9. การทำพินัยกรรมถือเป็นอภีษะฮ์ที่แสดงถึงความรักดีและการแสวงหาความใกล้ชิดต่ออัลลอฮ์ ผู้ทำพินัยกรรมใช้ทรัพย์สินบางส่วนเพื่อช่วยเหลือพี่น้องมุสลิม สร้างโอกาสให้ผู้ยากไร้เริ่มต้นชีวิตใหม่ในสังคม การกระทำนี้นำมาซึ่งคุณงามความดีและการอภัยโทษจากอัลลอฮ์ หลังจากที่เขาได้เสียชีวิตลง ดังที่ท่านนบี มุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า: “ความดีใดที่ท่านได้ทำไว้ในชีวิต จะยังคงเป็นของท่าน แม้หลังจากเสียชีวิต...” (หะดีษ เศาะเฮียะฮ์, รายงานโดยมุสลิม, 4005) การทำพินัยกรรมช่วยสร้างโอกาสใหม่ให้กับผู้ยากไร้และเสริมสร้างความสัมพันธ์ในสังคมอย่างยั่งยืน

ส่วนแนวทางการแก้ไขเกี่ยวกับการปฏิบัติจริงในการทำพินัยกรรมของมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดยะลา พอสรุปได้ดังนี้

1. ให้มีการบรรจุองค์ความรู้เกี่ยวกับพินัยกรรมในอิสลามไว้ในหมวดวิชากฎหมายตามโรงเรียนสามัญทั่วไป และจัดให้มีการเรียนการสอนแบบเข้มข้นถึงรายละเอียดต่างๆ หลักการ เงื่อนไข องค์ประกอบและวิธีการทำพินัยกรรมในอิสลามตามโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

2. สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ควรจัดให้มีการอบรมโดยเชิญวิทยากรที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพินัยกรรมในอิสลามมาอบรมผู้นำศาสนา อิหม่ามในอำเภอเมืองจังหวัดยะลาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งติดตามและประเมินผล

3. สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดรวมถึงอิหม่ามแต่ละมัสยิดในอำเภอเมืองจังหวัดยะลาต้องประสานให้ความร่วมมือร่างกฎระเบียบ เพื่อประกาศใช้อย่างเป็นทางการเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมในอิสลามให้เป็นที่ยอมรับแก่มุสลิมในพื้นที่ให้ทราบโดยทั่วกัน

4. สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรจัดทำฐานข้อมูลออนไลน์เกี่ยวกับองค์ความรู้รายละเอียดของการทำพินัยกรรมในอิสลาม พร้อมทั้งเปิดกระทู้ถามตอบให้แก่ผู้สนใจ

บรรณานุกรม

- จารึก เซ็นเจริญ & มุหัมมัด พายิบ. (2557). *ศาสนาอิสลาม*. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ : ศูนย์หนังสืออิสลาม
- บรรจง ปินกาซัน. (2547). *อิสลามวิถีแห่งสันติ. พิมพ์ลักษณ์*, กรุงเทพฯ : อัล อะมีน
- มนตรี ยอดปัญญา. (2554). *กระบวนการพิจารณาคดีแบบรวบรัด*. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งนิติบัณฑิตยสภา
- มนีร์ มุหะหมัด. (2551). *กฎหมายอิสลามเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: บริษัทออฟเซ็ทจำกัด.
- มุหัมมัด อัต-ตุวัยญีรีย. (2552). *หลักคิดชาตินิยมและมรดกวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาสังคมทันสมัย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์.
- ศูนย์สุขภาพจิตที่ 12. (2567, 2 กุมภาพันธ์). *ศูนย์สุขภาพจิตที่ 12 กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข จังหวัดปัตตานี*. สืบค้นจาก : ศูนย์สุขภาพจิตที่ 12 กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข Songkhla
- อรุณ บุญชม. (ม.ป.ป.). *อัลฟิกฮ (นิติศาสตร์อิสลาม)*. กรุงเทพฯ: มานพวงส์เสงี่ยม.
- อับดุลละฮาบ เฮาวาส. (2555). *การแบ่งมรดกตามแบบอิสลาม. แปลโดย อับดุลลอฮ โต๊ะมี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เพื่อนโคโร.
- อิสมาแอ อาลี. (ม.ป.ป.). *กฎหมายมรดกและพินัยกรรมอิสลาม*. ปัตตานี: ภาควิชาอิสลามศึกษา
- Baka, D., Lehheem, K. (2008). *A study of the thai muslim youth's way of life to maintaining peace in the three southern border provinces of Thailand* [Master's thesis]. Prince of Songkla University. <http://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2010/7311>
- Bunsit, A. (1982). *Studies problems and roots of the unrest situation in three Southern provinces*. Faculty of Sociology and Anthropology, Mahidol University.
- Hamzah, A. (1999). paa-rá-git kŏng pôo bpà-dti-bàt ngaan pēuua ìt-sà-laam [The Duties of Officer for Islam]. *Ad-Dahwah Journal*. 2(15), 10-11.
- Islamic Astronomy Center: IAC. (2008). *kôr moon péun tăan* [The Basic information]. Islamic Astronomy Center: IAC.
- Narathiwat Provincial Office. (2008). *kôr moon péun tăan* [The Basic information]. Narathiwat Provincial Office.
- Pattani Provincial Office. (2008). *kôr moon péun tăan* [The Basic information]. Pattani Provincial Office.
- Saleh, R. (2001). *Study on social aspects in culture of Southern Thailand with reference to Buddhist and Islamic sociological relations*. The Thailand Research Fund (TRF).
- Suthisat, A. (1981). *bpan-hăa kwaam kàt yáeng nai sèe jang-wàt pāak dtāi* [The Problems in Four Southern Border Provinces of Thailand]. Pitak Prasha printing.
- Yala Provincial Office. (2008). *kôr moon péun tăan* [The Basic information]. Yala Provincial

บทความวิจัย

รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1อัมรอน ดาระแน¹ นิตยา เรืองแป้น² จรุณี แก้วเอียน³¹ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, จังหวัดยะลา² (ผศ.ดร.) อาจารย์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, จังหวัดยะลา³ (รศ.ดร.) อาจารย์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, จังหวัดยะลา

อีเมลผู้แต่งหลัก : rone405713012@gmail.com โทรศัพท์ : 098 983 9573

วันที่รับ : 20 เมษายน, 2567 * วันที่รับแก้ไข : 27 ธันวาคม, 2567 * วันที่ตอบรับ : 29 ธันวาคม, 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. สร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา และ 2. ประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา ประชากรคือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 จำนวน 1,388 คน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 311 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความต้องการจำเป็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้อำนวยการสถานศึกษา โดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 8 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การสังเคราะห์เนื้อหา กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 110 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1. รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ระบบและกลไก 4) วิธีการดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมิน 6) คำอธิบาย และ 7) เงื่อนไขการนำไปใช้ และ 2. การประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษามีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.53$, $\sigma = 0.43$)

คำสำคัญ : รูปแบบ, ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์, ผู้บริหารสถานศึกษา, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1

RESEARCH

The Model of Strategic Leadership for School Administrators under the Yala Primary Educational Service Area Office 1

Amron Daranae¹ Nittaya Ruengpan² Jarunee Kao-ian³

¹ Master's degree students Department of Educational Administration, Faculty of Education
Yala Rajabhat University, Ch.Yala

² Assistant Professor Dr., Department of Educational Administration, Faculty of Education
Yala Rajabhat University, Ch.Yala

³ Associate Professor Dr., Department of Educational Administration, Faculty of Education
Yala Rajabhat University, Ch.Yala

Corresponding Author, Email : rone405713012@gmail.com **Tel :** 098 983 9573

Received : April 20, 2024 **✿ Revised :** December 27, 2024 **✿ Accepted :** December 29, 2024

Abstract

The research is a mixed-methods study with the following objectives: 1 . study approaches to create the model of strategic leadership and 2. the evaluation efficiency of the model of strategic leadership. The population were 1,388 school administrators and teacher under the Yala primary educational service area office 1. Sample size 311. The informants were specific sampling 8 school administrators. The research instrument consisted of semi-structured Interview and the data were analyzed by content Analysis. The target group were 110 school administrators The research instrument consisted of the efficiency validation of the model of strategic leadership. The data were analyzed by average and standard deviation.

The research findings were as follow : 1. The model of strategic leadership under the Yala primary educational service area office 1 was semantic model and 7 components were 1) Principles 2) Objectives 3) Systems and mechanisms 4) Procedures 5) Evaluation guidelines 6) Descriptions and 7) Conditions of Utilization. and 2. The evaluation efficiency of the model of strategic leadership were found that the efficiency of the model of strategic leadership overall at highest level. ($\mu = 4.53$, $\sigma = 0.43$).

Keywords: Model, Strategic Leadership, School Administrators, Yala Primary Educational Service Area Office 1

บทนำ

ประเทศไทยให้ความสำคัญทางด้านการศึกษาในฐานะกลไกหลักในการพัฒนาประเทศประกอบกับ สิ้นสุดแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับเดิม กระทรวงศึกษาธิการโดยให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจัดทำ แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ซึ่งครอบคลุมการศึกษาของประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2560 – 2579 เพื่อเป็นกรอบ เป้าหมายและทิศทางการจัดการศึกษาของประเทศ โดยมุ่งจัดการศึกษาให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาส และความเสมอภาคทางการศึกษาและได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ พัฒนาระบบการจัดการศึกษาที่มี ประสิทธิภาพ พัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และแนวการพัฒนาประเทศ การศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน และการพัฒนาคนให้ มีความรู้และมีความสามารถในการดำเนินชีวิตในสังคมให้มีความสุขนั้นต้องพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพการศึกษา และสร้างโอกาสทางการศึกษาให้คนไทยเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้คนไทยทุกวัยมีคุณภาพมีความพร้อม ทั้งทางสติปัญญา ร่างกาย จิตใจ มีจิตสำนึกของความเป็นไทยมีความเป็นพลเมืองที่ดีตระหนักและรู้คุณค่าของ ขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรมที่ดีงาม มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงและตอบสนองต่อทิศทางการ พัฒนาประเทศ (สภาการศึกษา, 2560)

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เป็นกระบวนการกำหนดทิศทางเพื่อให้เกิดการสร้างทางเลือกและนำไปสู่การ ปฏิบัติโดยผู้นำตามทฤษฎีนี้เชื่อมั่นว่าการจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสถานศึกษานั้นไม่ใช่อาศัยโชคช่วยแต่ ต้องเป็นผลจากการคอยติดตามสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษารวมถึงการ คาดการณ์ถึงอนาคตของหน่วยงานในระยะยาวและการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อมุ่งไปสู่อนาคตที่พึงประสงค์ ดังนั้นผู้นำในสถานศึกษาควรที่จะมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ซึ่งประกอบด้วย การ กำหนดวิสัยทัศน์ การคิดเชิงปฏิกิริยา การใช้ปัจจัยกำหนดกลยุทธ์ การมีความคาดหวังและสร้างโอกาสสำหรับ อนาคต การมีความคิดความเข้าใจระดับสูง (ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, 2557)

การบริหารงานในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 พบว่ามี ข้อจำกัดในการบริหารจัดการสถานศึกษา 4 กลุ่มงาน โดยกลุ่มบริหารวิชาการพบว่าครูผู้สอนไม่ได้นำ ผลการวิจัยไปใช้ในการออกแบบแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ กลุ่มบริหารงบประมาณพบว่า งบประมาณในการบริหารจัดการสถานศึกษามีจำกัด ผู้บริหารต้องวางแผนการ ดำเนินงานอย่างเคร่งครัด รวมทั้งส่วนกลางมีการจ่ายงบประมาณล่าช้าส่งผลให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนแผนการ ดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผนปฏิบัติการประจำปี กลุ่มบริหารงานบุคคลพบว่า บุคลากรในสถานศึกษามีการย้าย บ่อยครั้งส่งผลให้เกิดปัญหาขาดบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน อีกทั้งยังต้องมีการพัฒนาบุคลากรใหม่เพื่อให้ การบริหารจัดการในสถานศึกษามีประสิทธิภาพ กลุ่มบริหารทั่วไปพบว่า คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ไม่สนับสนุนให้สถานศึกษาใช้ทรัพยากรในการบริหารร่วมกับสถานศึกษาอื่นเนื่องจากมีความกังวลเรื่องการยุบ รวมเลิกสถานศึกษา อีกทั้งยังมีข้อจำกัดในการร่วมมือและสนับสนุนจากคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง และบุคลากรในชุมชนส่งผลให้ทรัพยากรในการบริหารสถานศึกษามีอย่างจำกัด อีกทั้งในกลุ่มงานบริหารทั่วไป ยังได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนโครงสร้างประชากรในประเทศส่งผลให้ประชากรในวัยเรียนลดลง จากปัญหา ดังกล่าวส่งผลให้จำนวนสถานศึกษาในปีการศึกษา 2565 ลดเหลือ 110 โรง มีสถานศึกษาที่ขาดนักเรียนส่งผล ให้ขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการเป็นเหตุให้ต้องดำเนินการยุบสถานศึกษา จำนวน 1 โรง (สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1, 2565)

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์มาใช้ในการวิจัยสร้างและประเมินประสิทธิภาพรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1
2. เพื่อประเมินประสิทธิภาพรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1

วิธีการศึกษา

การวิจัยรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 ผู้วิจัยได้ดำเนินงาน 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา

1.1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 ด้าน คือ 1) การกำหนดวิสัยทัศน์ 2) การคิดเชิงปฏิกิริยา 3) การใช้ปัจจัยกำหนดกลยุทธ์ 4) การมีความคาดหวังและสร้างโอกาสสำหรับอนาคต 5) การมีความคิดความเข้าใจระดับสูง

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 1 จำนวนทั้งสิ้น 1,388 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโรยามาเน (Taro Yamane, 1967) และสุ่มแบบชั้นภูมิตามขนาดสถานศึกษาและสุ่มอย่างง่ายโดยวิธีจับสลากแบบไม่ใส่คืนจากผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลาเขต 1 จำนวน 311 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเพื่อสอบถามความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 ตามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์

3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อคำนวณหาค่าสถิติและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) และดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI)

1.2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดย นำประเด็นคำถามที่มีค่าความต้องการจำเป็นสูงที่สุดมาสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้มาจากการกำหนดคุณสมบัติเฉพาะ โดยการเจาะจงผู้ที่มีข้อมูลตรงตามประเด็นที่ศึกษา ประกอบด้วยผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีประสบการณ์การบริหารสถานศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 8 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในการสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีการกำหนดข้อคำถามไว้ล่วงหน้าซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เสนอความคิดเห็นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการวิเคราะห์ความถี่และนำมาสังเคราะห์เป็นความเรียง

1.3 ร่างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 ได้องค์ประกอบ 7 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ระบบและกลไก 4) วิธีการดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมิน 6) คำอธิบาย และ 7) เงื่อนไขการนำไปใช้

ขั้นตอนที่ 2 ประเมินประสิทธิภาพรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบโดยใช้มาตรฐานการประเมิน 4 ด้าน สตัฟเฟิลบีม มาเดาส์ และเกลลาแกน (Stufflebeam Madaus and Kellaghan, 2000) คือ 1) ด้านความเป็นไปได้ 2) ด้านความเป็นประโยชน์ 3) ด้านความเหมาะสม และ 4) ด้านความถูกต้องครอบคลุม

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือผู้อำนวยการสถานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 110 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเพื่อประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1

3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อคำนวณหาค่าสถิติและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)

ผลการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 สร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา

1. สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าในภาพรวมค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X} = 2.74$, S.D.= 1.53) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือด้านการคิดเชิงปฏิกิริยา ($\bar{X} = 2.79$, S.D.= 1.51) รองลงมาคือด้านการมีความคาดหวังและสร้างโอกาสสำหรับอนาคต ($\bar{X} = 2.77$, S.D.= 1.49) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ ($\bar{X} = 2.70$, S.D.= 1.78)

สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 3.58$, S.D.= 1.28) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือด้านการคิดเชิงปฏิกิริยา ($\bar{X} = 3.62$, S.D.= 1.30) รองลงมาคือด้านการมีความคิดความเข้าใจระดับสูง ($\bar{X} = 3.60$, S.D.= 1.28) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการใช้ปัจจัยกำหนดกลยุทธ์ ($\bar{X} = 3.55$, S.D.= 1.29)

ความต้องการจำเป็นโดยรวมอยู่ระหว่าง 0.30 – 0.34 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์มีความต้องการจำเป็นมากที่สุด ($PNI_{modified} = 0.34$) รองลงมาคือด้านการมีความคิดความเข้าใจระดับสูงมีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified} = 0.33$) และสุดท้ายคือด้านการมีความคาดหวังและการสร้างโอกาสสำหรับอนาคตมีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified} = 0.30$)

2. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกประเด็นที่มีค่าความต้องการจำเป็นสูงที่สุดเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1

2.1 ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนเพื่อเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานร่วมกันวิเคราะห์บริบทของสถานศึกษาและวางแผนเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาต้องเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะความต้องการของชุมชนที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน ระหว่างการดำเนินงานผู้บริหารต้องมีการติดตามและตรวจสอบการดำเนินงานของสถานศึกษาโดยประชุมร่วมกันเดือนละ 1 ครั้งเพื่อติดตามและแก้ปัญหาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ด้านการคิดเชิงปฏิกิริยา

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนเพื่อกำหนดความเป็นเลิศของสถานศึกษาโดยการประชุมคณะครู ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อวิเคราะห์บริบทของสถานศึกษาและพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ

2.3 ด้านการใช้ปัจจัยกำหนดกลยุทธ์

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนเพื่อสำรวจจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของสถานศึกษาโดยจัดให้มีการประชุมร่วมกันกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกลยุทธ์ในการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการสำรวจจุดแข็งจุดอ่อนของสถานศึกษาผ่านการประชุมเพื่อสำรวจจุดแข็งจุดอ่อนภายในสถานศึกษา รวมถึงสำรวจโอกาสและอุปสรรคภายนอกสถานศึกษา ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจผู้บริหารนำไปใช้ในการกำหนดกลยุทธ์ในการบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2.4 ด้านการมีความคาดหวังและสร้างโอกาสสำหรับอนาคต

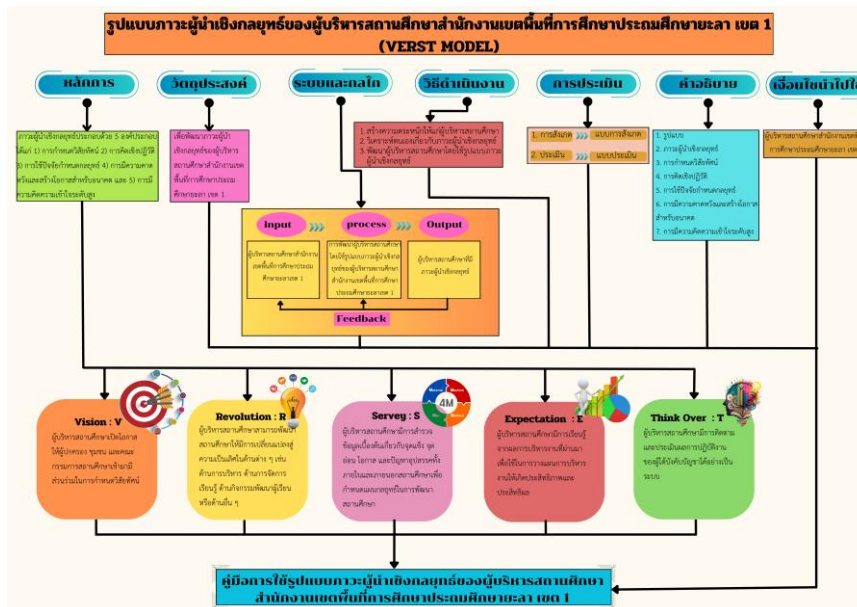
ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ผู้บริหารต้องประชุมเพื่อกำหนดแนวทางร่วมกันในการสรุปรายงานผลการดำเนินงานรวมทั้งรายงานตามภารกิจต่างๆ ให้ผู้รับผิดชอบเป็นผู้สรุปรายงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องนำรายงานสรุปผลการบริหารงานของปีที่ผ่านมา มาร่วมกันประชุมเพื่อวิเคราะห์ผลการดำเนินงานทั้งรายงานสรุปผลการพัฒนาด้านของสถานศึกษา (SAR) รายงานสรุปผลการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการนำมาใช้ในการกำหนดกลยุทธ์ รายงานสรุปผลการใช้จ่ายงบประมาณประจำปีของสถานศึกษา เพื่อวิเคราะห์รายรับ รายจ่าย รวมถึงการบริหารงบประมาณและพัสดุของสถานศึกษา รายงานตามภารกิจต่างๆ ที่สถานศึกษาดำเนินการไป จากข้อมูลที่ได้ในแต่ละรายงานผลการบริหารสถานศึกษาที่ผ่านมา ซึ่งเป็นข้อมูลที่สถานศึกษาได้ดำเนินการ วิเคราะห์ผลการดำเนินงานและสรุปผลมาใช้ในการกำหนดเป้าหมายของสถานศึกษารวมทั้งกำหนดกลยุทธ์เพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2.5 ด้านมีความคิดการเข้าใจระดับสูง

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการวางแผนก่อนเปิดภาคเรียนเพื่อมอบหมายภาระงานให้สอดคล้องกับคุณวุฒิ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการปฏิบัติงานทั้งมีการประชุมเพื่อจัดทำคำสั่งทางราชการในการมอบหมายภาระงานสอดคล้องกับนโยบายของต้นสังกัด ผู้บริหารต้องมีการมอบหมายงานในระหว่างภาคเรียนโดยการมอบหมายงานผ่านหัวหน้างานทั้ง 4 ฝ่าย ซึ่งหัวหน้าฝ่ายแต่ละฝ่ายจะมอบหมายงานดังกล่าวให้ผู้รับผิดชอบในฝ่ายงานโดยให้มีความยุติธรรม

1.3 ร่างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 1

รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาพบว่ามี 7 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ระบบและกลไก 4) วิธีการดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมิน 6) คำอธิบาย และ 7) เงื่อนไขการนำไปใช้

ภาพที่ 1 รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 1

ขั้นตอนที่ 2 ผลการประเมินประสิทธิภาพรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 1

1. ประสิทธิภาพของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\mu = 4.53$, $\sigma = 0.43$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีประสิทธิภาพสูงที่สุดคือด้านความถูกต้องครอบคลุม ($\mu = 4.54$, $\sigma = 0.40$) รองลงมาคือด้านความเป็นไปได้โดยมีค่าเฉลี่ย ($\mu = 4.53$, $\sigma = 0.36$) และด้านที่มีประสิทธิภาพต่ำที่สุดคือด้านความเป็นประโยชน์ ($\mu = 4.51$, $\sigma = 0.46$)

อภิปรายผล

ขั้นตอนที่ 1 สร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา

1. ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อาภาภรณ์ ภูศรี (2565) พบว่าสภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 2 อยู่ในระดับปานกลาง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภกร สุวรรณคม (2566) พบว่าสภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 2 อยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์ของ

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของภาวิณี ร่มรวย (2564) พบว่า ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 10 จังหวัดเพชรบุรีอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภูมิกร บุนกึ (2563) พบว่าระดับบทบาทภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด อยู่ในระดับมาก อีกทั้งสอดคล้องกับ นวลจันทร์ จันทนพ (2559) ผลการวิจัยพบว่า ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด อยู่ในระดับมาก

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นความสามารถหรือคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาโดยใช้อิทธิพล อำนาจ และศิลปะ รวมถึงความสามารถของผู้บริหารในการแสดงให้เห็นถึงการกำหนดทิศทางและการกระตุ้นสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ครูในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานให้สูงขึ้น

2. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1 ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนเพื่อเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานร่วมกันวิเคราะห์บริบทของสถานศึกษาและวางแผนเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาต้องเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะความต้องการของชุมชนที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน ระหว่างการดำเนินงานผู้บริหารต้องมีการติดตามและตรวจสอบการดำเนินงานของสถานศึกษาโดยประชุมร่วมกันเดือนละ 1 ครั้งเพื่อติดตามและแก้ปัญหาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการประชุมเพื่ออภิปรายและสะท้อนผลการดำเนินงานตามวิสัยทัศน์ เพื่อพัฒนากระบวนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิรัช บุญรักษ์ และ วิเชียร รุ้ยนง (2564) พบว่า ผู้บริหารต้องวางแผนเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันวิเคราะห์บริบทของสถานศึกษาและวางแผนเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ซึ่งการกำหนดวิสัยทัศน์ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะความต้องการของชุมชน รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์ รัตนโสภา พงนิย มั่งคั่งและ สายฝน เสกขุนทด (2565) พบว่า ผู้บริหารต้องการการเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีบทบาทในการกำหนดวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาโดยมีการเสนอแนะความต้องการ รวมถึงติดตามการดำเนินงานตามวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พลนวัติ ศรีสูงเนินและ จักรกฤษณ์ โปตาพล (2565) พบว่า ผู้บริหารต้องเปิดโอกาสผู้ที่อยู่ในบริบทของสถานศึกษามีบทบาทในการกำหนดวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการพัฒนาสถานศึกษา วิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาพร้อมทั้งนำผลที่ได้มากำหนดเป็นพันธกิจ เป้าประสงค์ และกลยุทธ์อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อนำสู่การปฏิบัติ การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษามีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา

2.2 ด้านการคิดเชิงปฏิกิริยา

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนเพื่อกำหนดความเป็นเลิศของสถานศึกษาโดยการประชุมคณะครู ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อวิเคราะห์บริบทของสถานศึกษา ทั้งด้านความต้องการของผู้ปกครอง แหล่งเรียนรู้ในชุมชน บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ สภาพเศรษฐกิจ รวมถึงวิถีชีวิตและยังต้องวิเคราะห์นโยบายจากต้นสังกัดเพื่อร่วมกันกำหนด

ความเป็นเลิศของสถานศึกษา และผู้บริหารต้องจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของผู้เรียนเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เยาวรินทร์ ยัมรอด (2559) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนเพื่อกำหนดความเป็นเลิศของสถานศึกษาโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและความสนใจของผู้เรียน รวมถึงสอดคล้องงานวิจัยของ มูฟิต วาโซะ (2564) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนเพื่อกำหนดความเป็นเลิศของสถานศึกษาโดยตรวจสอบแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิจติภูมิ พลดี และ พนายุทธ เชยบาล (2564) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนและดำเนินการในการวิเคราะห์ความพร้อมของสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ เพื่อใช้ในการกำหนดความเป็นเลิศของสถานศึกษา รวมถึงดำเนินการตามแผนที่กำหนดให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการพัฒนาสถานศึกษาผ่านการนำกระบวนการคิดเชิงระบบบูรณาการเพื่อหาเทคนิคใหม่ๆ ในการพัฒนาสถานศึกษา เชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ ในสถานศึกษาให้สามารถทำงานร่วมกันจนเกิดประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชนได้

2.3 ด้านการใช้ปัจจัยกำหนดกลยุทธ์

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนเพื่อสำรวจจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของสถานศึกษาโดยจัดให้มีการประชุมร่วมกันกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกลยุทธ์ในการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการสำรวจจุดแข็งจุดอ่อนของสถานศึกษาผ่านการประชุมเพื่อสำรวจจุดแข็งจุดอ่อนภายในสถานศึกษา รวมถึงสำรวจโอกาสและอุปสรรคภายนอกสถานศึกษา ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจผู้บริหารนำไปใช้ในการกำหนดกลยุทธ์ในแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาให้การบริหารจัดการเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ นวลจันทร์ จันทนพ (2559) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนเพื่อสำรวจจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของสถานศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจัดให้มีการประชุมร่วมกันกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกลยุทธ์ในการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณภรณ์ พุฒซังค์ (2560) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการสำรวจข้อมูลในบริบทของสถานศึกษาและนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจผู้บริหารนำไปใช้ในการกำหนดกลยุทธ์ในแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เมธาวรรณ คล้ายคลึง มิตภาณี พุ่มกล่อม และ พงษ์ศักดิ์ รวมชมรัตน์ (2565) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการสำรวจข้อมูลในบริบทของสถานศึกษาและนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจผู้บริหารนำไปใช้ในการกำหนดกลยุทธ์

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ในบริบทของสถานศึกษาและนำมาใช้ในการกำหนดกลยุทธ์ ดังนั้น ผู้บริหารมีบทบาทในการนำทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมาบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

2.4 ด้านการมีความคาดหวังและสร้างโอกาสสำหรับอนาคต

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ผู้บริหารต้องประชุมเพื่อกำหนดแนวทางร่วมกันในการสรุปรายงานผลการดำเนินงานรวมทั้งรายงานตามภารกิจต่างๆ ให้ผู้รับผิดชอบเป็นผู้สรุปรายงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องนำรายงานสรุปผลการบริหารงานของปีที่ผ่านมา มาใช้ในการกำหนดเป้าหมายของสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรเชษฐ์ แถวนาซุม สุรางคนา มัณยานนท์ และนวรรตน์วดี ชินอัครวัฒน์ (2564) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการนำรายงานผลการดำเนินงานต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย์ รอดพลอย ธีรวิธ ชาติตันติโชค และ พิษญาภา ยืนยาว (2565) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการนำผลการดำเนินงาน

รวมถึงนำจุดเด่นของสถานศึกษามาท่อยอดและมีการแก้ไขปัญหของสถานศึกษาต่าง ๆ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทิยา คงเมือง และ ตรัยภูมิทร์ ตริตริศวร (2565) พบว่า ผู้บริหารต้องวิเคราะห์ผลการดำเนินงานปีที่ผ่านมาเพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้ทักษะการคาดคะเนอนาคตในการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ สามารถแก้ปัญหาเร่งด่วนต่าง ๆ ของสถานศึกษาอย่างมีหลักการและเป็นระบบ

2.5 ด้านมีความคิดการเข้าใจระดับสูง

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการวางแผนก่อนเปิดภาคเรียนเพื่อมอบหมายภาระงานให้สอดคล้องกับคุณวุฒิ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการปฏิบัติงานทั้งมีการประชุมเพื่อจัดทำคำสั่งทางราชการในการมอบหมายภาระงานสอดคล้องกับนโยบายของต้นสังกัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประมวล อุ่นเรือน (2565) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนเพื่อมอบหมายภาระงานก่อนเปิดภาคเรียนรวมถึงมอบหมายภาระงานและติดตามตรวจสอบผ่านหัวหน้ากลุ่มงาน รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพรรณิ ศรีโท และ กฤษณก ดวงขาทม (2566) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการวิเคราะห์ผู้ได้บังคับบัญชาเพื่อมอบหมายภาระงานตามความเชี่ยวชาญเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรวิ อินทร์นาค และรัตนา กาญจนพันธ์ (2566) พบว่า ผู้บริหารต้องมีการประชุมผู้ได้บังคับบัญชาเพื่อมอบหมายภาระงานรวมถึงติดตามตรวจสอบการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาต้องมองภาพรวมขององค์กร สามารถเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ของบุคคลในองค์กรที่มีอิสระต่อกันให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลรวมทั้งมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์สามารถแยกองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ สามารถกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุด

3. รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษายะลา เขต 1 มีองค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ระบบและกลไก 4) วิธีดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมิน 6) คำอธิบาย และ 7) เงื่อนไขการนำไปใช้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สัมฤทธิ์ ต้นสวรรค์ ปรีชา คัมภีรปกรณ รัชชัย ไพไธล และวรกัญญาพิไล แกระหัน (2560) พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตตรวจราชการที่ 11 มีองค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) วิธีการดำเนินงาน และ 5) แนวทางการประเมินผล ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ นพมาศ วรผาบ รัชชัย ไพไธล และศิกานต์ เพียรธัญญากรณ์ (2565) พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 มี 5 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) วิธีดำเนินงาน และ 5) แนวทางการประเมิน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภกร ศรีเพชร (2566) พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม สังกัดสำนักงานพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีองค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) ระบบและกลไก 5) วิธีการดำเนินงาน 6) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ 7) แนวทางการประเมิน

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้เนื่องจากรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 7 องค์ประกอบคือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ระบบและกลไก 4) วิธีดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมิน 6) คำอธิบาย และ 7) เงื่อนไขการนำไปใช้

ขั้นตอนที่ 2 ผลการประเมินประสิทธิภาพรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา

1. ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความถูกต้องครอบคลุมมีประสิทธิภาพมากที่สุด รองลงมาคือด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม ตามลำดับ และสุดท้ายด้านความเป็นประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนภณ ธรรมรักษ์ คุณวุฒิ คนฉลาด และสมศักดิ์ ลิลา (2556) พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความเหมาะสมมากที่สุด ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวัฒน์ รักขันโท (2559) พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ มีความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาย แก้วเจริญ ทศนาแสงศักดิ์ และสมชาย เทพแสง (2562) พบว่า รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความเหมาะสม และด้านความถูกต้องครอบคลุมมากที่สุด

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้เนื่องจากรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 ดังที่ คีฟ (Keeves, 1997) ได้กล่าวว่ารูปแบบเป็นการกำหนดมโนทัศน์เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์อย่างเป็นระบบเพื่อแสดงให้เห็นว่ารูปแบบเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ให้สามารถบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สรุปผลการวิจัย

1. รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ระบบและกลไก 4) วิธีการดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมิน 6) คำอธิบาย และ 7) เงื่อนไขการนำไปใช้ ทั้งนี้องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการวิจัยประกอบด้วยหลักการภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ 2) ด้านการคิดเชิงปฏิบัติ 3) ด้านการใช้ปัจจัยกำหนดกลยุทธ์ 4) ด้านการมีความคาดหวังและสร้างโอกาสสำหรับอนาคต และ 5) ด้านการคิดการเข้าใจระดับสูง

2. ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา พิจารณาตามเกณฑ์การประเมินทางการศึกษา 4 มาตรฐาน ได้แก่ 1) ด้านความเป็นไปได้ 2) ด้านความเป็นประโยชน์ 3) ด้านความเหมาะสม และ 4) ด้านความถูกต้องครอบคลุม พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีประสิทธิภาพสูงที่สุดคือด้านความถูกต้องครอบคลุม รองลงมาคือด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม ตามลำดับ และด้านที่มีประสิทธิภาพต่ำที่สุดคือ ด้านความเป็นประโยชน์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) จากผลการวิจัยควรให้ผู้บริหารสถานศึกษามีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษารวมถึงเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์

2) จากผลการวิจัยควรส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาพัฒนาสถานศึกษาผ่านการนำกระบวนการคิดเชิงระบบบูรณาการเพื่อหาเทคนิคใหม่ๆมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา

3) รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมากที่สุด สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการนำรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษายะลา เขต 1 ไปทดลองใช้และประเมินปรับปรุงและพัฒนา

บรรณานุกรม

- กิจติภูมิ พลดี และ พนายุทธ เขยบาล. (2564). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาเขต 19.วารสารปัญญาปณิธาน. 6(1), 262.
- กรรณาภรณ์ พุฒชงค์. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2557). ภาวะผู้นำร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : ปัญญาชน.
- ภูมิภากร บุนนาค. (2563). การศึกษาบทบาทภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ณรงค์ รัตนโสภะ พจนีย์ มั่งคั่งและ สายฝน เสกขุนทด. (2565). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการดำเนินงานตามมาตรฐานการอาชีวศึกษาของสถานศึกษาสังกัด อาชีวศึกษาจังหวัดชลบุรี. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 19(84), 108.
- ธนภณ ธรรมรักษ์ คุณวุฒิ คนฉลาด และสมศักดิ์ ลีลา. (2556). รูปแบบการพัฒนาภาวะ ผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม. 9(2), 58.
- พรทิพย์ รอดพลอย อีรวิธ ธาดาตันติโชค และ พิษญาภา ยืนยาว. (2565). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9 จังหวัดนครปฐม. วารสารสิทธิมนุษยชน. 23(1), 122.
- พลนวัติ ศรีสูงเนินและ จักรกฤษณ์ โปตาพล. (ตุลาคม – ธันวาคม 2565). การศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1. วารสารวิจัยศรีล้านช้าง. 2(7), 44.
- ภาวิณี ร่มรวาย. (2564). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 10 จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- มูฟิต วาโซะ. (2564). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดปัตตานี. การค้นคว้าอิสระปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- เมธาวีวัฒน์ คล้ายคลึง มิตภาณี พุ่มกล่อม และ พงษ์ศักดิ์ รวมชมรัตน์. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 3. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 15(2), 98.
- เยาวรินทร์ อิมรอด. (2559). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพผู้เรียนของโรงเรียนมาตรฐานสากล ระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดในภาคตะวันตก. วิทยานิพนธ์

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- นันทิยา คงเมือง และ ตรัยภูมิทร์ ตริตธีรพร. (2565). *ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุง เขต 1. ในมหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (บรรณาธิการ), รายงานสืบเนื่องจากการประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 13. ประจำปี พ.ศ. 2565 (หน้า 1722). สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.*
- นพมาศ วรผาบ ธวัชชัย ไพไธล และศิกานต์ เพียรธัญญารักษ์. (กันยายน-ธันวาคม 2565). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11. *Journal of Buddhist Education and Research: JBER.* 8(3), 14.
- นวลจันทร์ จันทนพ. (2559). *การศึกษาบทบาทภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดเทศบาลจังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.ประมวล อุ่นเรือน. (2565). บทบาทภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู เขต 1. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา. 4(4), 155.*
- วิรัช บุญรักษ์ และ วิเชียร รุ้อยินยง. (2564). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.* 18(83), 77.
- วรเชษฐ์ แถวนาขุม สุรางคณา มัณยานนท์และนวรรตน์วดี ชินอัครวัฒน์. (2564). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาโยธธา เขต 1. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย.* 5(3), 627.
- ศุภกร สุวรรณคาม กุหลาบ ปุริสาร และวิเชียร ชิวพิมาย. (2566). แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2. *วารสารสถาบันวิจัยพินลธรรม.* 10(1), 149.
- ศุภกร ศรีเพชร. (2566). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม สังกัดสำนักงานพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. *Journal of Engineering Technology Access.* 3(1), 10.
- สัมฤทธิ์ ต้นสวรรค์ ปรีชา คัมภีรปกรณ์ ธวัชชัย ไพไธล และวรกัญญาพิไล แกะหั่น. (2560). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตตรวจราชการที่ 11. *วารสาร บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.* 13(2), 44.
- สุพรรณ ศรีโท และ กฤษณก ดวงชาทม (2566). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ.* 3(3), 821.
- สุวัฒน์ รักขันโท (2559). *รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.*
- สมชาย แก้วเจริญ ทศนาแสงศักดิ์ และสมชาย เทพแสง. (2562). การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารบริหารการศึกษา มศว.* 16(31), 6.

สำนักงานสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579*.

กรุงเทพฯ : พรินทวนกราฟฟิค.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลาเขต 1. (2565). *สรุปสารสนเทศทางการศึกษาปีการศึกษา 2565*. [เว็บไซต์]. เข้าถึงได้จาก : [1 มิถุนายน 2566].

สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานয়รัฐมนตรี. (2566). *ร่างแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสาม พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๗๐*. [เว็บไซต์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.nesdc.go.th>. [11 สิงหาคม 2566].

อาภากรณ์ ภูศรี. (2565). *กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*.

อรวิ อินทร์นาค และรัตนา กาญจนพันธ์. (กรกฎาคม – กันยายน 2566). *ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหาร สถานศึกษา สำนักงานเขตบางเขน ลาดพร้าว สังกัดกรุงเทพมหานคร. วารสารวิชาการสถาบัน พัฒนาพระวิทยากร. 6(3), 86*.

Keeves, J. P. (1997). *Educational Research Methodology and Measurement*. 2nded. Cambridge : Cambridge University.

Stufflebeam, D. L., Madaus, G. F. and Kellaghan, T. (2000). *EVALUATIONMODEL: Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation*. 2nd ed. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher.

Yamane,Taro. (1967). *Statistics, An Introductory Analysis*. 2nd ed. New York: Harpen and Row.

บทความวิจัย

การพัฒนาทักษะการเขียนตามจินตนาการด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT โรงเรียนในเครือข่ายเกียรติ จังหวัดภูเก็ต

เกียรติศักดิ์ ขวัญเมือง¹ ประภาศ ปานเจียง² ชูติมา ทิศโร³

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, จังหวัดสงขลา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (ดร.), อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, จังหวัดสงขลา
³ (ดร.), อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ผู้พิมพ์หลัก, อีเมล : Kiattisak.khw050@hu.ac.th โทรศัพท์ : 088 4464 166

วันที่รับ : 10 มกราคม, 2567 ✿ วันที่รับแก้ไข : 30 กันยายน, 2567 ✿ วันที่ตอบรับ : 30 ธันวาคม, 2567

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการ ก่อนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีปกติและเรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT และ 2) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อการเรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนจรรยาเกียรติ นานาชาติ อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน กลุ่มทดลอง 1 ห้อง คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 จำนวน 25 คน และกลุ่มควบคุม 1 ห้อง คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/3 จำนวน 25 คน เครื่องมือในการวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการเขียนตามจินตนาการ แบบวัดทักษะการเขียนตามจินตนาการก่อนและหลังเรียน และแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1) ทักษะการเขียนตามจินตนาการ หลังเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีปกติและเรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 2) ทักษะการเขียนตามจินตนาการหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT สูงกว่าวิธีปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 3) ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการเรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.65$, S.D. = 0.46)

คำสำคัญ : ทักษะการเขียนตามจินตนาการ, แบบฝึกทักษะ, เทคนิค Team Games Tournament

RESEARCH

Development of Imaginative Writing Skill Exercise by Using Skill Practice and TGT Technique, Phuket Kajonkiet School Group

Kiattisak Khwanmuang¹ Prapas Panjiang² Chutima Tassar³

¹ Graduate student, Department of Master of Education, Faculty of Curriculum, Hatyai University, Ch. Songkhla

² Asst.Prof. (Dr.), Lecturer in Curriculum and Teaching Professor, Faculty of Curriculum, Hatyai University, Ch. Songkhla

³ (Dr.), Lecturer in Curriculum and Teaching Professor, Faculty of Curriculum, Hatyai University, Ch. Songkhla

Corresponding Author, Kiattisak.khw050@hu.ac.th Tel : 088 446 4166

Received : January 10, 2024 ✿ **Revised** : September 30, 2024 ✿ **Accepted** : December 30, 2024

Abstract

This research intended for compare imaginative writing skills before and after class of students who study by normal method and learning by using skill exercises combined with TGT techniques and studying student satisfaction towards learning by using skill exercises combined with TGT techniques. Prathomsuksa 4 students at Kajonkiet International School Kathu District, Phuket Province who studied in the first term of the academic year 2023 by multi-stage random sampling. The experiment group was the 25 of Prathomsuksa 4/1 students and the controlled group was the 25 of Prathomsuksa 4/3 students. The research tools were the lesson plan of the imaginative writing, Test, measurement test Achievement before and after learning and the satisfaction questionnaires of the students towards the skills practice Exercises together with Team Games Tournament (TGT) Technique and the statistics used to analyze the data were percentage, Mean, and Standard Deviation.

The results of the research found that imaginative writing skills can be learned by using skill exercises combined with TGT techniques. The after learning class was statistically significantly higher at the .05 level, and the students' satisfaction with learning imaginative writing using skill exercises combined with TGT techniques in general was at the highest level ($\bar{x} = 4.65$, S.D. = 0.46)

Keywords: Imaginative writing, A skills practice Exercises, Team Games Tournament Technique

บทนำ

ภาษาเป็นสิ่งที่แสดงภูมิปัญญาของมนุษย์เป็นเครื่องมือสื่อความคิดความรู้สึกความต้องการของตนให้ผู้อื่นรู้และสื่อสารกันได้ ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติเป็นภาษาที่คนไทยทุกคนต้องเรียนรู้ ในฐานะที่เป็นเจ้าของภาษาเพื่อให้ใช้ภาษาไทยได้ถูกต้องในการติดต่อสื่อสารและสืบสานภาษาไทยไว้เป็นสมบัติแก่ลูกหลานต่อไป รวมทั้งสามารถใช้ภาษาไทยในการเรียนรู้และเผยแพร่วิทยาการต่าง ๆ ได้ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

การสอนภาษาไทยมีความมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพัฒนาการทางภาษาในด้านการฟัง พูด อ่าน เขียน ในบรรดาทักษะทางภาษาไทยทั้ง 4 ด้านนั้น ทักษะการเขียนเป็นทักษะหนึ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะการเขียนตามจินตนาการซึ่งเป็นทักษะการเขียนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการเชื่อมโยงประสบการณ์ ความรู้ ความคิดเห็นในอดีตมาสร้างสรรค์งานเขียนที่แปลกใหม่อยู่เสมอ ดังที่ วิไล มาศจรัส (2544: 56-57) กล่าวถึงการเขียนตามจินตนาการไว้ว่า จินตนาการเป็นภาพของการนึกฝันที่สร้างขึ้นในความคิดผู้เขียนจำเป็นต้องมีจินตนาการให้ตัวละครมีอะไรพิเศษ เหมือนหรือไม่เหมือนที่มนุษย์มีอยู่หรือเป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้น การเขียนตามจินตนาการโดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์สามารถมีจินตนาการติดตัวมาแต่กำเนิด เพียงแต่ต้องหมั่นฝึกฝนเพื่อให้เกิดทักษะที่ดียิ่งขึ้น

จากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินี้ขั้นพื้นฐาน (O-NET) ในปีการศึกษา 2563-2565 พบว่านักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6ทั่วประเทศ มีคะแนนคิดเป็นค่าเฉลี่ยร้อยละในวิชาภาษาไทยอยู่ในระดับต่ำกว่าร้อยละ 60 ต่อเนื่องกันมาหลายปี (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2565) และจากปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ เมื่อจำแนกตามมาตรฐานการเรียนรู้ภาษาไทยระดับประเทศ ปีการศึกษา 2565 พบว่ามาตรฐานการเรียนรู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ต่ำที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนเต็มกับคะแนนที่ได้ คือมาตรฐาน ท 2.1 การเขียน

จากรายงานผลการสอนของครูแผนกไทยศึกษา โรงเรียนขจรเกียรตินานาชาติ (2565) พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในการสื่อสารภาษาไทย ด้วยเหตุดังกล่าวจึงส่งผลโดยตรงให้เกิดปัญหาในการเรียนวิชาภาษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเขียนซึ่งเป็นสาระสำคัญสำหรับผู้เรียนวิชาภาษาไทยในฐานะภาษาที่หนึ่งซึ่งจะต้องเตรียมพร้อมสำหรับหลักสูตรส่วนกลาง Cambridge IGCSE First Language Thai ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยในสาระการเขียนยังไม่บรรลุเป้าประสงค์ จึงควรมีการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนที่มีความเฉพาะอย่างที่ได้กล่าวข้างต้น เพื่อพัฒนาความสามารถในการเขียนของนักเรียนให้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาเทคนิควิธีการสอนเพื่อแก้ปัญหาทักษะการเขียน ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค TGT ด้วยเหตุว่า เทคนิคดังกล่าวมุ่งเน้นให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันและช่วยเหลือกัน และใช้แบบฝึกทักษะซึ่งเป็นสื่อที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสในการฝึกฝนทักษะการเขียนนอกห้องเรียนซึ่งสอดคล้องกับ กฎแห่งการฝึกหัด (law of exercise) ของธอร์นไดค์ (ทิสนา แคมมณี, 2548) ที่ว่า การฝึกหัดหรือกระทำบ่อย ๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้นั้นคงถาวร

ผู้วิจัยจึงเลือกวิธีการจัดการเรียนรู้การแบบร่วมมือด้วยเทคนิค TGT ร่วมกับแบบฝึกทักษะ เพื่อพัฒนาทักษะการเขียนตามจินตนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนในเครือข่ายเกียรติ จังหวัดภูเก็ต ให้สูงขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการ ก่อนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติ
2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการ ก่อนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกพร้อมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT)
3. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการ ระหว่างการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกพร้อมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT) และการจัดการเรียนรู้โดยวิธีปกติ
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ เรื่องการเขียนตามจินตนาการ ด้วยแบบฝึกพร้อมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

การทบทวนวรรณกรรม

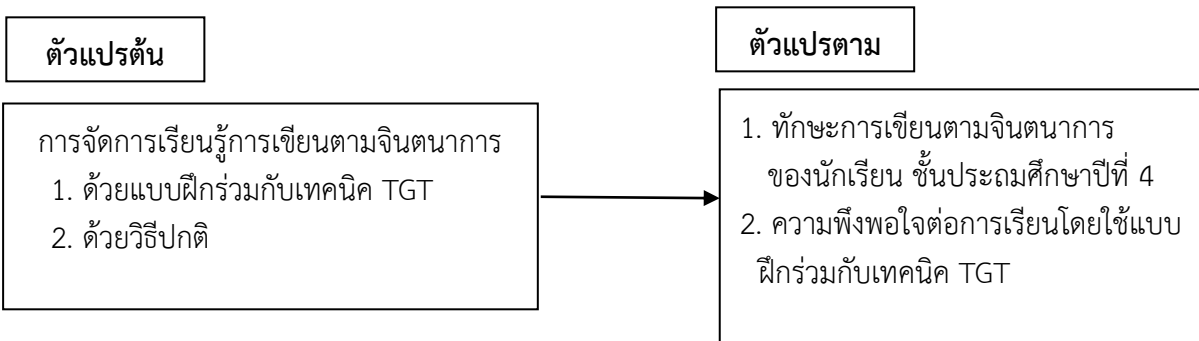
ศิริพร จิรศรีพานิช (2553) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือผสมผสานระหว่างเทคนิค กลุ่มผลสัมฤทธิ์ (STAD) และเทคนิคกลุ่มเกมการแข่งขัน (TGT) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยการเรียนรู้แบบร่วมมือผสมผสานระหว่างเทคนิคกลุ่มผลสัมฤทธิ์ (STAD) และเทคนิคกลุ่มเกมการแข่งขัน (TGT) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเทศบาล 5 วัดเกาะกลาง อำเภอนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 35 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi -Stage Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่แผนการจัดการเรียนรู้ แบบทดสอบย่อย แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผลการวิจัยพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ ผสมผสานระหว่างกลุ่มผลสัมฤทธิ์ (STAD) และเทคนิคกลุ่มเกมการแข่งขัน (TGT) มีประสิทธิภาพเท่ากับ 80.80/82.67

สารสิน เล็กเจริญ (2554) ได้วิจัยเรื่องการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องการเขียนสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยการเรียนแบบร่วมมือเทคนิค TGT กับการสอนแบบปกติ วัตถุประสงค์เพื่อ 1)เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องการเขียนสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยการเรียนแบบร่วมมือเทคนิค TGT กับการสอนปกติ 2)เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องการเขียนสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ก่อนและหลังเรียนโดยการเรียนแบบร่วมมือเทคนิค TGT 3) ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อการเรียนแบบร่วมมือเทคนิค TGT กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเซนต์คาเบรียล กรุงเทพมหานครที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 มีนักเรียน 120 คน จำนวน 2 ห้องเรียน ห้องเรียนละ 60 คน โดยการสุ่มอย่างง่ายและจับสลาก ได้ห้องประถมศึกษาปีที่ 1/3 เป็นกลุ่มทดลอง เรียนแบบร่วมมือเทคนิค TGT และได้ห้องประถมศึกษาปีที่ 1/4 เป็นกลุ่มควบคุม เรียนแบบปกติใช้เวลาทดลอง 11 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการเขียนสะกดคำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนแบบร่วมมือ

เทคนิค TGT การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบค่าที่แบบอิสระ (t-test Independent) การทดสอบค่าที่แบบไม่อิสระ (t-test Dependent) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องการเขียนสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยการเรียนแบบร่วมมือเทคนิค TGT หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

Dubois (1991) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการสอนแบบร่วมมือกันเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างการเรียนรู้แบบร่วมมือแบบ STAD กับการเรียนแบบแข่งขันเป็นกลุ่ม TGT โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับศึกษาตอนต้นจำนวน 2,175 คน ครู 26 คน ที่มาจากชั้นเรียน จำนวน 86 ชั้น จำนวน 1 โรงเรียน ในมลรัฐหลุยส์เซียน่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 กลุ่ม กลุ่มที่หนึ่งสอนแบบร่วมมือการเรียนรู้ โดยครูที่สอนกลุ่มที่ผ่านการอบรม กลุ่มที่สองครูผ่านการอบรมแต่ไม่ใช้การเรียนแบบร่วมมือกันเรียนรู้ และกลุ่มที่สามครูไม่ผ่านการอบรมและไม่ใช้การสอนแบบร่วมมือกันเรียนรู้ ผลการทดลอง พบว่า นักเรียนในกลุ่มที่ผ่านการอบรมและใช้วิธีสอนแบบร่วมมือกันเรียนรู้ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ไม่มีการสอนแบบร่วมมือกันเรียนรู้

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า แบบฝึกทักษะสามารถพัฒนาทักษะทางการเรียนวิชาภาษาไทยได้จริง ดังนั้นผู้วิจัยจึงสร้างแบบฝึกทักษะวิชาภาษาไทย เรื่อง การพัฒนาทักษะการเขียนตามจินตนาการ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ด้วยแบบฝึกพร้อมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT) เพื่อพัฒนาทักษะ การเขียนตามจินตนาการของนักเรียนให้สูงขึ้น และใช้เป็นแนวทางให้ครูผู้สอนได้นำการเรียนการสอนไปปรับปรุง ประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษาตอนปลายต่อไป และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องการจัดการเรียนรู้แบบ TGT สรุปได้ว่าการจัดการเรียนรู้แบบ TGT เป็นวิธีการที่ให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สมาชิกในกลุ่มมีลักษณะแตกต่างกัน เพราะเป็นการละความสามารถ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแต่ละคนได้นำศักยภาพของตนเองมาสร้างความสำเร็จของทีม ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการเรียน นักเรียนทุกคนจะต้องมีบทบาท และแต่ละคนจะต้องทำหน้าที่ของตนให้เต็มความสามารถที่มีของตนให้เต็มที่

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่องการพัฒนาทักษะการเรียนวิชาภาษาไทย เรื่องการเขียนตามจินตนาการ ด้วยแบบฝึกทักษะ ร่วมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนในเครือขจรเกียรติ จังหวัดภูเก็ต มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากร และ กลุ่มตัวอย่าง

1. **ขอบเขตด้านประชากร** เป็นนักเรียนกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนในเครือขจรเกียรติ ซึ่งสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนจังหวัดภูเก็ต ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 5 โรงเรียน 18 ห้องเรียน มีนักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 534 คน

2. **ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง** เป็นนักเรียนกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 ที่ศึกษาในโรงเรียนขจรเกียรตินานาชาติ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (multi-stage random sampling) โดยโรงเรียนในเครือขจรเกียรติมีทั้งหมด 5 ทำการสุ่มมา 1 โรงเรียนได้โรงเรียนขจรเกียรตินานาชาติ มีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ทั้งหมด 3 ห้อง ทำการสุ่มกลุ่มทดลอง 1 ห้อง คือนักเรียนห้อง ป.4/1 จำนวน 25 คน และทำการสุ่มกลุ่มควบคุม 1 ห้อง คือ นักเรียนห้อง ป.4/3 จำนวน 25 คน โดยนักเรียนแต่ละห้องเรียนเป็นการเรียนแบบคละความสามารถ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทย เรื่องการเขียนตามจินตนาการโดยใช้แบบฝึกพร้อมกับเทคนิค TGT จำนวน 2 หน่วยการเรียนรู้ย่อย รวม 8 ชั่วโมง

2. แบบฝึกทักษะการเขียนตามจินตนาการ จำนวน 4 ชุด

3. แบบวัดทักษะการเขียนตามจินตนาการ ก่อนเรียนและหลังเรียน เป็นชนิดเขียนตอบ มีจำนวน 6 ข้อ ใช้ฉบับเดียวกันทั้งก่อนและหลังเรียน

4. แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ เรื่องการเขียนตามจินตนาการ โดยใช้แบบฝึกพร้อมกับเทคนิค TGT ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

ผลการวิจัย

1. ผลวิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการก่อนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลวิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการก่อนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติ

คะแนน	<i>n</i>	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	<i>S.D.</i>	<i>t</i>	<i>sig</i>
ก่อนเรียน	25	50	26.96	5.56	-11.96*	0.00
หลังเรียน	25	50	31.44	5.65		

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 1 พบว่า ทักษะการเขียนก่อนเรียน (pretest) เรื่องการเขียนตามจินตนาการ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เป็นกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติ คะแนนเต็ม 50 คะแนน มีค่าเฉลี่ย 26.96 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 5.56 ส่วนทักษะการเขียนหลังเรียน (posttest) วิชาภาษาไทย เรื่องการเขียนตามจินตนาการ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เป็นกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติ คะแนนเต็ม 50 คะแนน มีค่าเฉลี่ย 31.44 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 5.65 เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยการทดสอบค่าที (t-test) แบบ dependent พบว่าค่า *t* เท่ากับ -11.96 และค่า *Sig.* เท่ากับ 0.00 โดยทักษะการเขียนหลังเรียนด้วยวิธีปกติสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จากผลวิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการก่อนและหลังเรียนดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการจัดการ

เรียนรู้ด้วยวิธีปกติถือเป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ เนื่องจากสามารถพัฒนาทักษะการเขียนของนักเรียนให้สูงขึ้น

2. ผลวิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการก่อนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค Team Games Tournament

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก่อนและหลังที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT

คะแนน	<i>n</i>	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	<i>S.D.</i>	<i>t</i>	<i>sig</i>
ก่อนเรียน	25	50	26.76	6.50	-21.43*	0.00
หลังเรียน	25	50	36.08	5.54		

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 2 พบว่า ทักษะการเขียนตามจินตนาการก่อนเรียน (pretest) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เป็นกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT คะแนนเต็ม 50 คะแนน มีค่าเฉลี่ย 26.76 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 6.50 ส่วนทักษะการเขียนตามจินตนาการหลังเรียน (posttest) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เป็นกลุ่มทดลองที่เรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT คะแนนเต็ม 50 คะแนน มีค่าเฉลี่ย 36.08 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 5.54 เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยการทดสอบค่าที (t-test) แบบ dependent พบว่าค่า *t* เท่ากับ -21.43 และค่า *Sig.* เท่ากับ 0.00 โดยทักษะการเขียนตามจินตนาการหลังเรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลวิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการ ก่อนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติตามแบบเรียน และการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT)

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติและกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับ เทคนิค TGT ก่อนเรียน

วิธีการเรียน	<i>n</i>	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	<i>S.D.</i>	<i>t</i>	<i>sig</i>
เรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT	25	50	26.76	6.50	-1.091	0.279
เรียนด้วยวิธีปกติ	25	50	26.96	5.56		

จากตารางที่ 3 พบว่า ทักษะการเขียนตามจินตนาการก่อนเรียน (pretest) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของกลุ่มทดลองได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT คะแนนเต็ม 50 คะแนน มีค่าเฉลี่ย 26.76 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 6.50 ส่วนทักษะการเขียนตามจินตนาการก่อนเรียน (pretest) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติ คะแนนเต็ม 50 คะแนน มีค่าเฉลี่ย 26.96 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 5.56 เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยการทดสอบค่าที (t-test) แบบ independent พบว่าค่า *t* เท่ากับ -1.091 และค่า *Sig.* เท่ากับ 0.279 โดยทักษะการเขียนตามจินตนาการนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบทักษะการเขียนตามจินตนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติและกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT หลังเรียน

วิธีการเรียน	<i>n</i>	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	<i>S.D.</i>	<i>t</i>	<i>sig</i>
เรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT	25	50	36.08	5.54	5.57*	0.00
เรียนด้วยวิธีปกติ	25	50	31.44	5.65		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4 พบว่า ทักษะการเขียนตามจินตนาการหลังเรียน (posttest) ของนักเรียนที่เป็นกลุ่มทดลองที่เรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT คะแนนเต็ม 50 คะแนน มีค่าเฉลี่ย 36.08 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 5.54 เป็นกลุ่มควบคุมที่เรียนด้วยวิธีปกติ คะแนนเต็ม 50 คะแนน มีค่าเฉลี่ย 31.44 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 5.56 เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยการทดสอบค่าที (t-test) แบบ independent พบว่าค่า *t* เท่ากับ 5.57 และค่า *Sig.* เท่ากับ 0.00 โดยทักษะการเขียนตามจินตนาการของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ผลการศึกษาการวัดระดับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ที่เรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผลระดับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ที่เรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT

รายการ	ระดับความพึงพอใจ		
	$\bar{X}$	<i>S.D.</i>	แปลผล
1. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้			
1.1 การจัดกิจกรรมมีความน่าสนใจ	4.76	0.43	มากที่สุด
1.2 นักเรียนมีความสนใจในบทเรียนมากขึ้น เมื่อเรียนด้วยแบบฝึกทักษะ ร่วมกับเทคนิค TGT	4.36	0.97	มาก
1.3 การจัดกิจกรรม มีความเหมาะสมกับระดับความยาก	4.88	0.32	มากที่สุด
1.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่าย	4.84	0.37	มากที่สุด
1.5 นักเรียนมีความเข้าใจ สามารถทำใบงาน แบบฝึกทักษะ	4.68	0.61	มากที่สุด
1.6 นักเรียนชอบกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	4.80	0.40	มากที่สุด
รวม	4.72	0.52	มากที่สุด

ตารางที่ 5 (ต่อ)

รายการ	ระดับความพึงพอใจ		
	$\bar{X}$	<i>S.D.</i>	แปลผล
2. ด้านบรรยากาศในการเรียนรู้			
2.1 นักเรียนมีความสุขและเข้าใจเนื้อหามากขึ้น	4.72	0.36	มากที่สุด
2.2 บรรยากาศในการเรียนมีความอิสระทางความคิด	4.40	0.64	มาก
2.3 นักเรียนมีความสนุกสนานในการแข่งขัน เพื่อความ	4.80	0.16	มากที่สุด

ทำท่าย ทำให้นักเรียนมุ่งมั่นและตั้งใจในการเรียนรู้			
2.4 นักเรียนเกิดการเรียนรู้ในชั้นเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT	4.64	0.39	มากที่สุด
2.5 นักเรียนร่วมสร้างข้อตกลง กฎระเบียบ และมารยาท ร่วมกันกับเพื่อนและครู เพื่อเคารพกฎเกณฑ์ มีระเบียบ วินัยในการอยู่ร่วมกันในชั้นเรียน	4.76	0.34	มากที่สุด
รวม	4.66	0.38	มากที่สุด
3. ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้			
3.1 นักเรียนสามารถนำความรู้เรื่อง การเขียนตามจินตนาการ ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT) ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.84	0.13	มากที่สุด
3.2 นักเรียนมีคิดอย่างมีระบบและมีความคิดรอบคอบ มีการวางแผนในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ	4.76	0.18	มากที่สุด
3.3 นักเรียนสามารถนำความรู้เรื่อง การเขียนตามจินตนาการ ด้วยแบบฝึกทักษะ ร่วมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT) ไปใช้ในการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องด้วยตนเอง	4.28	0.92	มาก
3.4 นักเรียนเกิดความมั่นใจในการเข้าร่วมกิจกรรม การเรียนรู้ และมีเจตคติที่ดีในการเรียนภาษาไทย	4.44	0.89	มาก
รวม	4.58	0.53	มากที่สุด
ภาพรวม	4.65	0.46	มากที่สุด

จากตารางที่ 5 พบว่า การวัดระดับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ที่เรียนด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$, $S.D. = 0.46$) และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านด้านกิจกรรมการเรียนรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.72$, $S.D. = 0.52$) รองลงมา คือ ด้านบรรยากาศในการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.66$, $S.D. = 0.38$) และสุดท้ายด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$, $S.D. = 0.53$)

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการเขียนตามจินตนาการ ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีประเด็นที่สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ทักษะการเขียนตามจินตนาการ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนาแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT ครอบคลุมกับเนื้อหาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง 2560) ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในมาตรฐาน ท 2.1 การเขียน ตามสาระการเรียนรู้แกนกลางภาษาไทยที่เกี่ยวกับการเขียน และวิเคราะห์จนได้เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย เมื่อนักเรียนเรียนเนื้อหาจากแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT แล้วทำกิจกรรมจากการแบ่งเนื้อหา

เป็นเรื่อง ๆ นักเรียนสามารถทบทวนเนื้อหาได้ตลอดเวลา จนกว่าจะเข้าใจ จึงทำให้นักเรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ และมีความเข้าใจมากขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้โดยใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT ยังสามารถตอบโจทย์ของการเรียน เพราะมีจุดเด่น คือ ช่วยลดปัญหาเรื่องนักเรียนมีพื้นที่และสิ่งแวดล้อมในการฝึกใช้ภาษาไทยน้อย ช่วยให้นักเรียนมีโอกาสในการใช้ภาษาไทยมากขึ้น กล่าวได้ว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกร่วมกับเทคนิค TGT ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นเทคนิคและวิธีการที่จะสามารถลดปัญหาเรื่องทักษะการเขียน เนื่องจากการช่วยเหลือกันในทีม จะช่วยให้ทีมประสบความสำเร็จในการแข่งขัน ซึ่งการใช้เกมเข้ามาจะช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อีกทั้งเกมจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนภาษาไทยอย่างมีความสุข เพิ่มพูนทักษะ และสามารถนำความคิดรวบยอดไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นเทคนิคการสอนที่ตื่นเต้นสนุกสนาน ทำให้ผู้เรียนสนใจเรียนและตั้งใจเรียนยิ่งขึ้น มีความจำเป็นในการนำไปใช้ในชีวิตจริง เพื่อจะพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทยและเป็นพื้นฐานในการเรียนภาษาไทย ซึ่งสอดคล้องกับกับ Joyce and Showers (1996: 7-9) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือมีส่วนช่วยในการพัฒนาผู้เรียน 79 ด้านสติปัญญา โดยเพื่อนในกลุ่มจะช่วยเหลือและแนะนำซึ่งกันและกัน และสามารถสื่อสารและสื่อ ความหมายแก่กันและกันได้ง่าย รวมทั้งสามารถพัฒนาทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ความรับผิดชอบต่อตนเองและเพื่อน ทักษะทางสังคมและความสามารถในการคิดในระดับต่าง ๆ

2. ทักษะการเขียนตามจินตนาการ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกร่วมกับเทคนิค TGT พบว่าหลังเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยวิธีปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เพราะการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติตามแบบเรียน อาจทำให้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มการเรียนรู้ปานกลาง หรือนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มการเรียนรู้อ่อน ยังคงไม่ได้รับการพัฒนาและไม่มีโอกาสได้ฝึกใช้ภาษาไทยนอกเวลาเรียน ซึ่งเห็นได้จากคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยภาพรวมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนขจรเกียรติสินนาชาติ คิดเป็นร้อยละ 52.37, 51.89 และ 53.46 ตามลำดับ ซึ่งเป็นคะแนนที่ได้จากการทดสอบปลายปีของโรงเรียนของแต่ละปีการศึกษา จะเห็นว่าผลคะแนนที่ได้ยังต่ำกว่าเกณฑ์ที่โรงเรียนได้กำหนดไว้ คือต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 70 แต่หลังจากที่นักเรียนได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกร่วมกับเทคนิค TGT พบว่านักเรียนมีการพัฒนาทักษะการเขียนดีขึ้น เนื่องจากการใช้แบบฝึกทักษะเป็นโอกาสสำคัญที่นักเรียนจะได้ใช้ภาษาไทยนอกห้องเรียน และเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนได้อ่านภาษาไทยจากสื่อต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นแนวคิดในการเขียน จึงทำให้การเรียนภาษาไทยมีความน่าสนใจขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเพชรรัตน์ ยური (2558) ที่ศึกษาความสามารถด้านการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่จัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค CIRC ผลการวิจัยพบว่า 1) ความสามารถของนักเรียนที่เรียนโดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค CIRC มีผลการเรียนรู้หลังการได้รับการสอนสูงกว่าก่อนได้รับการสอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค CIRC ในภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก สอดคล้องกับผลการศึกษาของสายใจ ภูสีเขียว (2556) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ด้านการเขียนตามจินตนาการของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้สื่อประสม สอดคล้องกับผลการศึกษาของผลการวิจัยพบว่า 1) ประสิทธิภาพสื่อประสม เรื่อง การเขียนตามจินตนาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีประสิทธิภาพ 80.90/83.00 ซึ่งถือว่ามีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 2) ค่าดัชนีประสิทธิผล ความก้าวหน้าทางการเรียนเท่ากับ 0.7711 แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อประสมเรื่อง การเขียนตามจินตนาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ส่งผลให้นักเรียนเกิด การเรียนรู้เพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน ร้อยละ 77.11 และ 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน ด้านการเขียนตามจินตนาการของนักเรียนชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้สื่อประสมแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยคะแนนทดสอบหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน

3. ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกพร้อมกับเทคนิค TGT ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ รองลงมา คือ ด้านบรรยากาศ และสุดท้าย ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ ทั้งนี้เป็นเพราะกิจกรรมการเรียนการสอนยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง รวมถึงนักเรียนมีความกล้าแสดงออก มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น มีความรับผิดชอบและมีความกระตือรือร้นในการเรียน ส่งผลให้นักเรียนสามารถทำงานได้อย่างมีระบบ และเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนที่มีความสามารถต่างกันได้ร่วมมือกันเรียนรู้ มีความตื่นตัวสนุกสนานในเนื้อหาบทเรียน จึงทำให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของสารสิน เล็กเจริญ (2554) การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องการเขียนสะกดคำของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยการเรียนแบบร่วมมือเทคนิค TGT กับการสอนแบบปกติผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่เรียนโดยโดยการเรียนแบบร่วมมือเทคนิค TGT ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีความพึงพอใจเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธนพร ดวงพรกขกร (2559) ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเขียนสะกดคำ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค TGT ร่วมกับแบบฝึก ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการ เรียนรู้ด้วยเทคนิค TGT ร่วมกับแบบฝึก ในภาพรวมมีความเห็นเชิงบวก อยู่ในระดับมากที่สุด กล่าวได้ว่าวิธีการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT ดีกว่าวิธีการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

จากการวิจัยครั้งนี้จึงสรุปได้ว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT สามารถช่วยพัฒนาความสามารถด้านการเขียนเรื่องตามจินตนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ได้ ดังผลการวิจัยดังกล่าวเบื้องต้น อีกทั้งยังส่งผลต่อทักษะการร่วมมือของนักเรียนและความคิดเห็นที่พึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะ ร่วมกับเทคนิค TGT ของนักเรียนอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่ามีผลทำทักษะการเขียนตามจินตนาการสูงขึ้น ดังนั้นควรมีการนำการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค TGT ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในบทเรียนการเขียนต่อไป

2. ครูควรกระตุ้นให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการเขียนด้วยตนเองก่อน โดยครูทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ชี้แนะหรือให้คำปรึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างเต็มที่

3. ครูควรมีการเสริมแรงให้กับนักเรียนอย่างหลากหลาย อาทิ การประกาศคะแนนหลังจากทำแบบฝึกหัดเสร็จ โดยให้คำชมเชย หรือการพูดให้กำลังใจนักเรียนที่ยังเขียนภาษาไทยยังไม่คล่อง และให้เพื่อนในชั้นเรียนร่วมแสดงความยินดี ซึ่งจะทำให้นักเรียนแต่ละทีมเกิดความภาคภูมิใจ รวมถึงบรรยากาศในห้องเรียนมีความเป็นกันเอง และมีความสุข

4. การจัดการเรียนรู้ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิค Team Games Tournament (TGT) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในส่วนที่ลงมือปฏิบัติจริงในแต่ละขั้นตอนของการฝึกทักษะการคูณอาจใช้เวลาที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่ม ในบางกลุ่มอาจมีการยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ครูผู้สอนต้องชี้แนะ และดูแลอย่างใกล้ชิด

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. (2558). สถาบันภาษาไทย. การเรียนการสอนปัญหาและแนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
- ทิตนา แคมมณี. (2548). ศาสตร์องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนพร ดวงพรกษกร. (2559). การเปรียบเทียบความสามารถในการรับรู้ทางสายตาของเด็กในระดับก่อนวัยเรียน ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินที่ฝึกทักษะด้วยการเล่นเกมและการใช้แบบฝึก. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสอนภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เพชรรัตน์ ยุธิ. (2558). การศึกษาความสามารถด้านการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่จัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค CIRC. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสอนภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- วิไล มาศจรัส. (2539). เทคนิคการเขียนการเล่านิทานสำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ: มิติใหม่.
- ศิริพร จิรังคมีพานิช. (2554). การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือผสมผสานระหว่างเทคนิค กลุ่มผลสัมฤทธิ์ (STAD) และเทคนิค กลุ่มเกมการแข่งขัน (TGT) วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์
- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) (2565). รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (O-NET). ค้นเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2566, จาก <http://www.niets.or.th>.
- สายใจ ภูสีเชียว. (2563). การพัฒนาความสามารถด้านการเขียนเรื่องตามจินตนาการและทักษะการร่วมมือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่จัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค CIRC ร่วมกับแผนภาพความคิด. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สารสิน เล็กเจริญ. (2554). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องการเขียนสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยการเรียนแบบร่วมมือเทคนิค TGT กับการสอนแบบปกติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร
- Joyce and Showers (1991). *The Relationship Between Selected Student Team Learning Strategies and Student Achievement and Attitude In Middle School Mathematic Cooperative Learning Learning Strategies*. Dissertation Abstracts International. 52:401-A.

المقالة البحثية

مقاصد القرآن في مشروعية حفظ المال بالادخار وتحريمه بالاكتناز

محمد عبد الرب شرف لطف¹ زكريا هاماً²¹ باحث الدكتوراه في الدراسات الإسلامية، كلية الدراسات الإسلامية والقانون. جامعة فُطَّاني. محافظة فطاني. تايلاند.² الأستاذ الدكتور، محاضر بكلية العلوم الإسلامية، جامعة الأمير سونكلا نكرين، فرع فطاني. محافظة فطاني. تايلاند.

الإيميل : masosamah17@gmail.com الهاتف : 090 283 2353

تاريخ الاستلام : فبراير 02, 2024 تاريخ التعديل : أغسطس 22, 2024 تاريخ القبول : ديسمبر 30, 2024

المُلخَص

يهدف هذا المقال لبحث مقاصد القرآن الكريم في التشريع بالجواز لحفظ المال بأداة الادخار، ومقاصده في التشريع بمنع الحفظ بأداة الكنز، وكذلك يهدف لبحث التعريف بالادخار والاكتناز كأدوات لحفظ المال والفرق بينهما، وباستخدام الباحث لمنهج الاستقراء بتتبع الآيات من القرآن المتعلقة بأدائي الادخار والكنز، واستنباط المقاصد من خلالها، توصل الباحث لجملة من النتائج كان أبرزها ما يلي:

١. يتفق الادّخار مع الاكتناز والاحتكار في أن كل منهما وسائل لحفظ المال، ويختلف عن الكنز في أنه لا يعني تعطيل المال كما هو الحال في الكنز، ويختلف عن الاحتكار في أنه لا يهدف لحبس السلعة بقصد الإضرار بالناس.

ب. مقاصد القرآن في التشريع بجواز حفظ المال بأداة الادخار تتلخص في أن يمثل المال مصدراً لأمان صاحبه من المخاطر المحتملة كالمرض والالتزامات المالية المفاجئة كحصول الكوارث والمصائب الكبيرة من الحروب والزلازل وغيرها فيُمثّل المال المدّخر وسيلة لدفع الحاجة عن صاحبه، وكذا يمكن أن يكون مصدراً للاستثمار، ويتحقق هذا المقصد العام من خلال عدد من المقاصد المتمثلة: القصد إلى الإدارة المتوازنة للمال، والقصد إلى منع الأخطار عن المال، والقصد إلى ضرورة الأخذ بأكثر الوسائل أماناً.

ج. مقاصد تحريم الكنز، وتتلخص في: أن اكتناز الأموال بتعظيمها، وتعطيلها يتنافى مع مقصد التداول والرواج للأموال، وأن الكنز مناقض لمقصد العدل بالإضافة إلى الآثار الاقتصادية التي يُخلفها الاكتناز، والتي تتمثل من وجهة نظر الباحث في: ضعف الناتج المحلي الإجمالي. وضعف القوة الشرائية للمجتمع، وارتفاع نسبة البطالة.

وتدني الأسعار. وذلك لأسباب عدّة، يعتقد الباحث أن منها: اختفاء الأموال السائلة من السوق، وواحدة من صور اختفاءها: الاحتفاظ بها من قبل مالكيها، فيما يُعرف بالكنز.

ويساهم هذا البحث في الإثراء المعرفي لأهمية حفظ المال، وأداة الادخار ذات الأثر الاقتصادي الإيجابي، وبالمقابل التحذير من حفظ المال بأداة الكنز وأثرها على الاقتصاد، كما يساهم في التعريف بالغايات والمقاصد من جواز أداة الادخار ومقاصد تحريم أداة اكتناز المال

الكلمات المفتاحية: مقاصد القرآن، حفظ المال، الادخار، الاكتناز

RESEARCH

The objectives of the Qur'an regarding the legitimacy of preserving wealth by saving and prohibiting it by treasuring

Mohammed Abdulrab Sharaf Lutf¹ Zakaria Hama²

¹ PhD student in Islamic Studies Program, Faculty of Islamic Studies and Law, Fatoni University. Ch.Pattani

² Professor, Doctor, Lecturer at Faculty of Islamic Science, Prince of Songkhla University, Pattani Campus Ch.Pattani

Corresponding Author, Email: masosamah17@gmail.com Tel : 090 283 2353

Received: February 02, 2024 ❁ **Revised:** August 14, 2024 ❁ **Accepted:** December 30, 2024

Abstract

This article aims to discuss the purpose of the Holy Qur'an in the legislation of permissibility to preserve wealth with the instruments of Savings, and the purpose of its prevention with the instruments of treasuring. As well as aims to discuss the definition of savings and treasuring as tools to preserve wealth and the difference between them. The researcher used the method of induction by tracking the verses from the Qur'an related to the financial instruments of savings and treasuring, and deriving the purpose through them. This article comes in three demands. Firstly, to introduce the definition of the purpose, the preservation of wealth and the importance of preserving wealth. Secondly, to introduce the savings and the treasuring as two instruments for preserving wealth and also to describe the difference between them. Thirdly, to discuss the purposes of the Qur'an in legislating the permissibility of the savings instrument and its purposes in preventing the preservation of wealth with the treasuring instruments. The researcher reached a number of results which the most prominent were the following:

1. Saving wealths coincides with treasuring and monopoly in that each of them is a means of preserving wealth. It differs from treasuring in that it does not mean disrupting wealth as is the case of treasuring, and it differs from monopoly in that it does not aim to imprison the commodity with the intention of harming people.

2. The purpose of the Qur'an that permitted the preservation of wealth with a saving instrument is summarized in that wealth represents a source of safety for its owner from potential risks such as illness and sudden financial obligations such as disasters and major calamities from wars, earthquakes and others. The intention is to manage balanced wealth, to prevent risks to wealth and the need to introduce the safest instruments.

3. The purpose of the Qur'an that prohibited the treasuring of wealth is summarized in that the treasuring of wealth by maximizing and disabling it is incompatible with the purpose of trading and popularizing funds. And treasuring is contrary to the purpose of

justice as well as to the economic effects of it which is from the researcher's point of view: to lower GDP, to weaken purchasing capability of society, to produce a high rate of unemployment and to lower product's prices. For several reasons, the researcher believed that it will disappear the financial liquidity from the market, and one of the images of its disappearance: keeping it by its owners, in what is known as treasure. This research contributes to the enrichment of knowledge of the importance of preserving money, and the saving tool with a positive economic impact, and in return warning against keeping money with the treasure tool and its impact on the economy, and also contributes to the definition of the goals and purposes of the permissibility of the savings tool and the purposes of prohibiting the hoarding tool of money

Keywords: The Purposes of the Holy Qur'an, preserving wealth, Saving, Treasuring

المقدمة

من كليات الشريعة التي يقف عندها علماء الأصول (حفظ المال) انطلاقاً من قول الله تعالى: ﴿أَمْوَالُكُمْ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا﴾ النساء: ٥ والقاعدة الشرعية تنصّ على أن: حفظ المال مقصد شرعي كلي (معلمة زايد للقواعد الفقهية، ٢٠١٣م، ج ٣، ص ٦٦١)، ويعنون بذلك علاقة الإنسان بالمال بكل أنواعها، غير أن الباحث يختلف في دراسته هذه مع تلك النظرة، ويعني بحفظ المال هنا المعنى المجرد لكلمة حفظ، ولا يتعدى إلى الكسب ولا إلى الإنفاق.

أهداف البحث

- ١- التعريف بالمقاصد وطرق معرفتها.
- ٢- التعريف بالادخار والاكتناز ومشروعية كل منهما.
- ٣- بحث مقاصد القرآن في تشريع أداة الادخار ومنع أداة الاكتناز لحفظ المال.

منهج الدراسة:

المنهج الاستقرائي المتمثل في تتبع آيات القرآن الكريم المتعلقة بأدوات كسب المال واستخلاص مقاصد القرآن في تلك الأدوات المالية، جوازاً ومنعاً، وفي الدراسة اعتمد الباحث الدراسة النظرية من المصادر والمراجع السابقة للدراسة والمتعلقة بذات الموضوع، وفي موضوع الدراسة اعتمد الباحث آيات القرآن المتعلقة بالموضوع، وأقوال كتب التفسير.

المطلب الأول: التعريف بالمقاصد وبحفظ المال وأهمية حفظ المال

أولاً: معنى المقاصد في اللغة، جمع مقصد، وهو مشتق من الفعل الثلاثي "قصد"، وهي مادته، ولهذا الفعل معان كثيرة، نذكر أبرزها وأكثرها شيوعاً واستعمالاً كما ذكرتها معاجم اللغة: الأول: إتيان الشيء والتوجه إليه واعتماده وأمه، والسعي نحو الغاية والهدف، والثاني: استقامة الطريق وسهولته، ووضوحه وبيانه، والثالث: العدل (الرازي، ١٩٨٩، ج ٣، ص ٢٢٤. ابن منظور، ١٤١٤هـ ج ٣، ص ٣٥٦. الزبيدي، ٢٠٠١م ج ٩، ص ٤٢).

وقد ورد لفظ (قصد) في القرآن بمشتقاته في القرآن في قوله تعالى: ﴿وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ﴾ النحل: ٩، وقوله: ﴿مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ﴾ المائدة: ٦٦، ﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ﴾ التوبة:

๔๒، ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾ لقمان: ๑๙ ﴿فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ﴾ لقمان: ๓๒ ﴿وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ﴾ فاطر: ๓๒،
 والتعريف اللغوي الذي يتناسب مع موضوع الدراسة هو التعريف الأول.

ثانياً: المقاصد اصطلاحاً: لا يبعد كثيراً المفهوم الاصطلاحي للمقصد عن المعنى اللغوي، فعرّفه ابن زغيبه
 بأنه: الهدف والغاية التي ترجى في استقامة وعدل واعتدال (ابن زغيبه، ๒๐๐๑، ص ๑๑). ويلاحظ الباحث أن
 هذا التعريف اقتصر على جمع المصطلحات اللغوية لمفهوم المقصد. ومنه المقصود وهو: الغاية التي يريد بها
 المتصرف، ومقصود الشارع: غايته وهدفه (قلعجي، ๑๙๘๘، ص ๔๕๔ "والحكمة: الحكم وهو: مراد الله بالخطاب
 من مطلق ومقيد، ومفسر ومجمل، وعموم وخصوص (الشوكاني، ๑๙๙๒، ج ๑ ص ๒๗๖. والقرطبي، ๒๐๐๑،
 ج ๑، ص ๑๓๐)، وفي تفسير المنار عند قول الله تعالى: ﴿وَيَعْلَمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾ البقرة: ๑๒๙، "وأما
 الحكمة فهي في كل شيء: معرفة سرّه وفائدته والمراد بها أسرار الأحكام الدينية والشرائع ومقاصدها"
 (رضا، ๑๙๔๗، ج ๑، ص ๔๗๓). وللونشريسي: "والحكمة في اصطلاح المتشرعين هي: المقصود من إثبات الحكم
 أو نفيه، وذلك كالمشقة التي شرع القصر والإفطار لأجلها" (الونشريسي، ๑๙๘๑، ج ๑، ص ๓๔๙)، وعلى ذلك
 يرى الباحث أن الحكمة والمقصد متطابقان أو متوافقان في المعنى والدلالة. ويخلص الباحث إلى تعريف اصطلاحى
 للمقصد، بحيث يشمل التعريف اللغوي، ويراعي التطابق مع الحكمة والعلة فيرى بأن تعريف المقصد اصطلاحاً:
 الغاية المرادة من الفعل، والتي تسعى النفوس للحصول عليها بمختلف الوسائل أو تُحمَلُ على السعي إليها امتثالاً.
 وعلى ذلك يرى الباحث أن مقاصد القرآن تُعرّف بأنها: الغايات والأسرار التي جاء القرآن الكريم للتعريف بها
 وتحقيقها لأجل هداية المكلف وإسعاده جلباً لكل ما يصلحه ودفعاً لكل مفسدة تضره في العاجل والآجل.

ثالثاً: طرق الوصول للمقصد: هناك عدد من الطرق الواجب الإلمام بها والتمكن منها، والتي من خلالها
 يمكن معرفة المقصد، وهي:

أ) النص العربي الصريح الذي يشير الى المقصد، ومن الصيغ التي يشير القرآن إلى المقاصد بها لفظ الإرادة
 بقوله (يريد)، ومن ذلك قوله تعالى ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ﴾ البقرة: ๑๘๕، أو
 بالمفهوم من سياق الكلام ومن ذلك قول الله تعالى ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ﴾ البقرة: ๒. ومنها: صيغ
 التعليل، وهي صيغ تفيد العلة والحكمة وكذا الغاية من إنزال القرآن أو من التشريع أو من ذكر قصص الأمم
 السابقة أو من ذكر أخبار يوم القامة، بحيث يقف القارئ والدارس لهذه الصيغ وأمثلةها على مقاصد النصوص
 القرآنية. ولشيخ المقاصد الشاطبي: "ومقصود الشارع - يُعرف من جهات: إحداها: مجرد الأمر والنهي الابتدائي

التصريح، فإن الأمر معلوم أنه إنما كان أمراً لاقتضائه الفعل، فوقوع الفعل عند وجود الأمر به مقصود للشارع، وكذلك النهي معلوم أنه مقتضى لنفي الفعل أو الكف عنه، فعدم وقوعه مقصود له، وإيقاعه مخالف لمقصوده، كما أن عدم إيقاع المأمور به مخالف لمقصوده، فهذا وجه ظاهر عام لمن اعتبر مجرد الأمر والنهي من غير نظر إلى علة، ولمن اعتبر العلة والمصالح، وهو الأصل الشرعي.

ب) الاستقراء، ويُعد من أهم الأدوات التي نصل بها إلى معرفة مقاصد القرآن الكريم. " (بن عاشور، ١٣٤١هـ، ج ٢، ص ٢٢٤) ويقول الغزالي في المستصفى "ومقاصد الشارع تعرف بالكتاب والسنة والاجماع" في إشارة إلى الدليل الاستقرائي بتتبع نصوص الكتاب والسنة وإجماع العلماء في المسائل الفقهية المختلفة، وربط بعضها ببعض، خصوصاً ذات الموضوع المشترك لمعرفة الغايات والمقاصد التي تسعى لتحقيقها. وللشاطبي «وقد كملت قواعد الشريعة في القرآن وفي السنة، فلم يتخلف عنها شيء، وبلاستقراء يبين ذلك، ويسهل على من هو عالم بالكتاب والسنة. (الشاطبي، ج ٤ ص ٣٤٩-٣٥٠)

رابعاً: التعريف بحفظ المال، وأهميته، وأدواته في ضوء القرآن الكريم

أ) التعريف بحفظ المال في اللغة: الحفظ في اللغة يعني: الحراسة والصيانة، وصرف المكروه عن الشيء لئلا يهلك، وتأني بمعنى منعه من الضياع " (قلعجي، ص ١٨٢، حماد، ص ١٨٠، مسعود، ١٩٩٢م، ص ٣١٠، الجوهرى، ص ٦١. ابن منظور، ج ٧، ص ٤٤١).

ب) تعريف حفظ المال في اصطلاح الفقهاء: وهو عندهم صيانة المال من الضياع والتلف (الحموي، ص ١٤٢).

أهمية حفظ المال:

أ - أهمية حفظ المال: تأتي أهمية حفظ المال من أهمية المال ذاته، إذ يُعدّ وسيلة هامة لتحقيق الكثير من المقاصد الدينية والدنيوية، فردية كانت أو جماعية، فعليه تتوقف حياة الفرد والأمة، وبمقدار وجوده يتحدد المستوى المعيشي للفرد والأسرة، وبالنظر المعاصرة يُعدّ مقياس على تقدم الأمم، وسر لنهضتها، بل إن القرآن حدثنا عن ذلك بقوله: ﴿ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكُرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا﴾ (الإسراء: ٦، فكان المال إذًا وسيلة رئيسة لحياة الأمة، وسر لنهضتها، وكذلك في حياة الإنسان الفرد يُعدّ وسيلة لإشباع حاجاته، والقيام بواجباته، وينال صاحبه المنازل والدرجات في الدنيا والآخرة. يزيد ذلك وضوحاً إذا نظرنا إلى عناية القرآن بالمال، "فقد تكرر لفظ المال في القرآن في ستة وثمانين مرة" (عبد الباقي، ١٩٤٥م، ص ٦٨٢،

٦٨٣)، فيذكره مُنكرًا، ومُعترفًا، مُفردًا وجمعًا، مضافًا ومجردًا عن الإضافة، كل ذلك يوحي بمزيد عناية القرآن بالمال. وقد وصف الله في القرآن الكثير من أنبياءه بالغنى والملك، كنبى الله سليمان الذي أعطاه ملكًا عظيمًا لم ولن يحصل لأحد من بعده: ﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي﴾ ص: ٣٥ ، ولما أرسلت ملكة سبأ له مالا على سبيل الهدية أنكر عليها ذلك، ووبخها بقوله: ﴿فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانُ قَالَ أَتُمِدُّونَ بِمَالٍ فَمَاءِ اثْنَيْنِ اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ﴾ النمل: ٣٦ ، ونبى الله يوسف إذ يقول: ﴿رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ﴾ يوسف: ١٠١ ، والملك قرين المال، بل المال أساس الملك.

ولقد حدد القرآن أن الإنسان فُطِرَ على حب المال، فقال سبحانه: ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ﴾ آل عمران: ١٤، وقال: ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ الكهف: ٤٦، وقال سبحانه: ﴿وَيُحِبُّوا الْمَالَ حُبًّا جَمًّا﴾ الفجر: ٢٠، ومثلها قوله: ﴿وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ﴾ العاديات: ٨، وهذه الآيات وغيرها الكثير تبين أن المال مُحبَّب إلى نفس الإنسان، وأن الإنسان يسعى إلى تحصيله وتملكه بالوسائل المختلفة. ولما كان المال ذا أهمية كبيرة جاء الأمر بحفظه في القرآن بقول الله تعالى: ﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا﴾ النساء: ٥، والسفيه هو من لا يُحسن التصرف، فينفق المال فيما لا فائدة فيه، وإن أعظم مقاصد خلق الأموال: القيمة التي وردت في الآية - والتي أشار إليها الباحث في الفصل السابق - فكل إنفاق لا يحقق هذا المقصد يُعدَّ سفهًا.

ب - أدوات حفظ المال في ضوء القرآن الكريم.

والأدوات المالية التي يذكرها المقال هي التي أتى على ذكرها القرآن الكريم صراحة، سواءً المشروعة أو الممنوعة، ويلخصها الباحث في: الادخار، الدين، الرهن، الكفالة (الضمان)، الحجر، منظومة تشريعية، الكنز.

المطلب الثاني: التعريف بالادخار والكنز والفرق بينهما

الادخار في اللغة واصطلاح الفقهاء: تحبئة الشيء لاستخدامه عند الحاجة (حماد، ص ٣٧). وهي وسيلة مالية مشروعة بأدلة من الكتاب والسنة، ومنها قول نبي الله عيسى بن مريم لقومه: ﴿وَأَنْبِئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدْخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ﴾ آل عمران: ٤٩، فكان الإخبار بالمعيبات آيةً على صدق نبوته ﷺ، فذكر أنه يُبْتِغَمُ بالمستقبل الذي ينتظرونهم، وبناءً عليه يحتاطون في النفقات فيأكلون ويدّخرون لمواجهة مخاطر المجاعة والفقر والعوز. فذكرُ الادخار جاء على صيغة الجواز والمشروعية. ويمكن الاستدلال على مشروعيته من قصة نبي الله يوسف ﷺ حيث قال في تعبيره لرؤيا الملك: ﴿قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرَوْهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا

نَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ يوسف: ٤٧ - ٤٨، فقد علمهم طريقة نجاحهم من المجاعة القادمة عليهم، والتي نذيرها رؤيا الملك، وتفسير نبي الله يوسف عليه السلام، فجعل الوسيلة الرئيسة للنجاة: الادخار بحفظ الطعام. ويمكن الاستدلال بطريقة الإشارة من قول الله تعالى: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا﴾ الإسراء: ٢٩، فهذه الآية تدعو للتوسط في علاقة الإنسان بالمال بين الحرص الشديد الذي يورث الملامة والحسرة، وكذا الإفراط في النفقة التي تورث العاقبة ذاتها من الملامة والحسرة. وهذا التوسط في العلاقة يتضمن معنى الادخار.

الكنز، وهو في اللغة: المال المدفون في الأرض (الجوهري، ج ٣، ص ٨٩٣، والجرجاني، ص ١٥٧. الزحيلي، ج ٥، ص ٥٠٨). ويرى الباحث أن هذا التعريف لا يعطي الوصف المنضبط للكنز لأنه يشترط الدفن في الأرض، وهذا يتكئ على صورة واحدة من الصور التي ورد لفظ الكنز بها في القرآن، وهي الواردة في سورة الكهف. بينما الكنز يصدق على المال من دون الدفن في الأرض، فمن مستميات الكنز: المال الكثير، الذي يعطي صاحبه الثقة في المجتمع، والأمان على نفسه وأولاده من الحاجة. وللراغب: الكنز: جعل المال بعضه على بعض وحفظه (الأصفهاني، ص ٧٢٧)، وهذا التعريف أقرب للوصف الدقيق للكنز، ولقد جاء استعمال لفظ الكنز في القرآن للمال الكثير الذي يُغني صاحبه عن العمل بنفسه، إذ يُنبئ غيره عنه في التجارة والعمل، فقد قال كفار قريش في حق النبي ﷺ: ﴿وَقَالُوا مَالٌ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُتُبُ مَعَهُ نَذِيرًا﴾ ﴿٧﴾ أَوْ يُقَفِّضَ إِلَيْهِ كَنْزٌ ﴿٨﴾ الفرقان: ٧، ٨. وذكر من حال قارون الذي يضرب به المثل في الغنى قوله: ﴿إِنَّ قَدَرُونَ كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَأَنبَأْنَاهُ مِنْ الْكُنُوزِ﴾ القصص: ٧٦، والكنوز: جمع كنز، وهذا إما يدل على تنوع أمواله، من الذهب، والفضة، والجواهر، واللؤلؤ، والمرجان، وكل معدن نفيس. لأن لفظ الكنز ينصرف إلى الشيء ذو القيمة العالية. فكان له من كل نوع من الأموال القدر العظيم الذي يصدق عليه مسمى الكنز، وإما لكثرة خزائنه ولو كانت من مال واحد، فكل خزينة تحوي ما يصدق عليه كنزاً بمفردها.

وجاء لفظ الكنز في القرآن أيضاً، ولكنه بمفهوم الادخار بغرض استعماله في المستقبل، وذلك من رجل حفظ المال بدفنه في الأرض ليستخرجه أولاده من بعد وفاته عندما يكبرون، فقيض الله من يحمي هذا الكنز لما سقط الجدار بإعادة بناءه، فعلم بناءه للجدار بحفظ المال العظيم المسمى كنزاً بقوله: ﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا﴾ الكهف: ٨٢، وقد كانت هذه عادة الناس في قديم الزمان حيث لا وسائل آمنة، والأخطار كثيرة، من الغزو والاستيلاء على المال بالإكراه، والقتل والسلب والنهب، أو بدواعي الثقافات الدينية التي منها اعتقادهم الحياة البرزخية التي يحتاجون فيها للمال فيلجأ الناس لدفنه في الأرض. والكنز هنا هو المال العظيم الذي يغني

صاحبه، وأما إذا كان مدفوناً مُعْطَلاً لا يُغني صاحبه فهو في حكم العدم، وهذه الصفة الغير مشروعة، وهي التي يتناولها الباحث في هذه الأسطر.

الفرق بين الادخار الكنز، يعتقد الباحث أن الكنز يتفق مع الادخار في بعض صوره، وذلك أن الادخار صورة من صور الكنز، غير أن الفرق بينهما أن اكتناز المال وتعطيله إذا كان مؤقت بزمان أو حال، ثم يُعاد تدويره وتحريكه فإنه يسمى ادخاراً، ومن الفروق كذلك أن الادخار يكون للمال القليل والكثير، بينما لفظ الكنز لا يُطلق إلا على المال الكثير، ويختار الباحث التعريف للكنز بوصفه أداة غير مشروعة في حفظ المال وهو: المال المحبوس عن التعامل به سواءً أُدِّيت زكاته أو لم تؤدَّ. غير أن الباحث لا يتفق مع تحريم هذه الأداة مع الزكاة، لأن من مقاصد الزكاة تحقيق الرواج، والكنز بخلاف ذلك. ويعتقد الباحث أن المال الذي تعطل لمدة طويلة، لأي سبب كان يُعد اكتنازاً له. وهذه الأداة بوصفها هذا هي التي قصد القرآن إلى تحريمها، ويُعرف هذا القصد من ترتيب العقاب الشديد على فاعلها حيث قال رب العالمين: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ٣٤﴾ ٣٥. يَوْمَ يُخْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ٣٥﴾ التوبة: ٣٤ - ٣٥

ويعتقد الباحث أن الادخار للمال لا يعني اكتنازه وتعطيله - وهي الأداة المالية المحرمة بنص القرآن - ولا يعني كذلك احتكار المال وعدم تداوله إذ هناك فروق كثيرة بينها، ومنها: أن الاحتكار يعني حبس السلعة والامتناع عن بيعها بغرض تقليل العرض المؤدي إلى ارتفاع أسعارها. وعند ذلك يقوم ببيعها لتحقيق أرباح مضاعفة. والاكتناز يعني حبس المال السائل، أو شبه السائل ومنعه من التداول والدخول في العمليات الانتاجية، أو أي نوع من أنواع الانتفاع سواءً للفرد أو المجتمع، وإنما تجميد الأموال بغرض تعظيم الثروة. وقد يكون الاكتناز مصحوباً بحرمان النفس من التمتع بالمال في الحال ولا في المستقبل. بينما الادخار يعني إبقاء السلعة عند صاحبها لوقت حاجته ليستهلكها لنفسه، أو ليستثمرها مرة أخرى. ويكون ذلك باقتطاع جزء من كسبه، والاحتفاظ به، إما لمواجهة الطوارئ كالمريض، أو لجمع ما يصلح للاستثمار. ومنها أن الاحتكار يقع في السلع التي يضر بالناس إخفاؤها كالطعام، والشراب، والدواء، وكل ما من شأنه الإضرار بمصالح الناس. وكذا الاكتناز يقع عادةً في المال السائل أو شبه السائل، ما يؤدي إلى قلة المعروض النقدي في السوق، ويكون ثمرة ذلك الكساد. بينما الادخار يكون في السلع الضرورية وغيرها، كادخار النقد بالعملة الأعلى قيمة، والذي قد يُحدث ضرراً في بعض الحالات الاقتصادية، وقد لا يُحدث. وكادخار المال في صورة أصول مُعَمَّرَة كالأراضي والعقارات. ومن الفروق بينهما أن مقاصد الادخار تختلف اختلافاً بيناً عن مقاصد الاكتناز والاحتكار التي غرضها الإضرار بمصالح الناس. والقاعدة

الفقهية تنص على أن: "الأموال بمقاصدها (معلمة زايد ج ٦، ص ١٩، السيوطي، ١٩٨٣، ج ٤، ص ٥٤، ابن نجيم، ص ٢٧، المالكي، ج ٢ ص ١٠٣٦).

وعلى ذلك فالادخار يتفق مع الاحتكار والاكتناز في أنها كلها وسائل لحفظ للمال بالمعنى المجرد. ولكن الادخار وسيلة مشروعة، غرضها الخروج من الأزمات المالية المحتملة في المستقبل، وقد أشار القرآن الكريم إلى أمة من الأمم التي كانت مهددة بمشكلات اقتصادية متعلقة بالضروريات من الطعام على وجه الخصوص عن طريق رؤيا رآها ملك تلك المملكة، ففسّر لهم نبي الله يوسف تلك الرؤيا، ومن وسائل النجاة من تلك المشكلة الاقتصادية الادخار بقوله: ﴿يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾﴾ يوسف: ٤٦ - ٤٨. ومن صور الادخار المعاصرة من وجهة نظر الباحث: الودائع الجارية تحت الطلب، والادخار المصرفي، والادخار البريدي، والتأمين القابل للدفع عند الحاجة، والتأمين التعاوني. والجمعيات الشبكية التعاونية بين الموظفين وذوي الدخل المحدود، وصورتها: دفع سهم مالي متساوي شهري من جميع الأعضاء، وفي كل شهر يأخذ أحدهم وفق قرعة أو طريقة للتوزيع يتفقون عليها.

المطلب الثالث: مقاصد القرآن في جواز حفظ المال بطريق الادخار وتحريم الكنز

بعد العرض المتقدم للفرق بين الادخار والاكتناز ونصوص كل منهما يرى الباحث أن مقاصد جواز حفظ المال بطريق الادخار وتحريم حفظه بطريق الاكتناز تتلخص في الآتي:

أولاً: مقاصد جواز حفظ المال بطريق الادخار

قصد القرآن إلى حفظ المال من خلال الوقوف على نصوص التشريع المالي، والتي تدعو إلى ذلك. وحفظ المال ولو برهة قليلة من الزمن يُعد تعطيلاً له عن الحركة والدوران، غير أن الغاية والمقصد لصاحبه، وكذا المدة الزمنية هي التي تحدد الفرق بين الكنز والادخار، وهذه المقاصد من وجهة نظر الباحث غايتها أن يمثل المال مصدراً لأمان صاحبه من المخاطر المحتملة كالمرض والالتزامات المالية المفاجئة كحصول الكوارث والمصائب الكبيرة من الحروب والزلازل وغيرها فيُمثل المال المدخر وسيلة لدفع الحاجة عن صاحبه، وكذا يمكن أن يكون مصدراً للاستثمار، ويتحقق هذا المقصد العام من خلال عدد من المقاصد المتمثلة في:

القصد إلى الإدارة المتوازنة للمال وتعني توفر الخبرة والجديّة في إدارة المال والتحكم به، بما يحقق المقصد منه، مع مراعاة التوازن في حفظه وإنفاقه، بحيث لا يطغى جانب على آخر، وتُعرف هذه الغاية من قول الله تعالى:

﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا﴾ الإسراء: ٢٩، ومن الإحسان في إدارته، الإحسان في حفظه، وفي الإشارة إلى محاسن التجارة: "حفظ المال يحتاج إلى خمسة أشياء. أولاً أن لا يُنفق أكثر مما يُكتسب... والثاني أن لا يكون ما يُنفق مساوياً لما يكسب بل يكون دونه... الثالث: أن يحذر الرجل - يقصد صاحب المال - أن يمتدّ يده إلى ما يعجز عنه وعن القيام به، مثل من شغل ماله في قرية يُعجز عن عمارتها، أو في ضياع متفرقة لا يمكنه مباشرتها وليس عنده أعوان ولا كُفأة يقومون له بها، أو يتخذ من الحيوان ما تجاوز النفقة عليه مقدار ماله... والرابع مما يُحتاج إليه في حفظ المال: أن لا يُشغل الرجل ماله بالشيء الذي يُبطئ خروجه عنه... والخامس: أن يكون الرجل سريعاً إلى بيع تجارته، بطيئاً عن بيع عقاره" (الدمشقي، ١٣١٨هـ - ص ٥٧، ٥٨).

القصد إلى منع الأخطار عن المال، ويعرف هذا المقصد من عدّة وجوه، أولها بعدم تركه في يد السفية الذي لا يحسن التصرف به، امتثالاً لقول الله تعالى: ﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا﴾ النساء: ٥، فيد السفية تُمثل مصدر الخطر الأول، لأنها تُنفقه بإذن وعلم صاحب المال أو الوصي عليه. ومصدر الخطر الثاني يتمثل في يد السارق التي تمتد إليه بغير وجه حق، أو أدنى شبهة، فقد حرّم الله السرقة بقوله: ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ المائدة: ٣٨، فوجب دفع هذا الخطر بحفظ المال بوسائل تمنع يد السارق من التعدي على المال. والخطر الثالث يتمثل في: إكراه صاحبه على التخلي عنه، إما بالغصب تحت التهديد، فيكون بدفع الخطر ولو بالتخلي عن جزء من المال كما فعل الخضر بقوله: ﴿أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾ الكهف: ٧٩، وكذا في قصة نبي الله داود عليه السلام: ﴿قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ إِسْؤَالُ نَعَجٍ إِلَىٰ نَعَاجِهِ ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ ص: ٢٤، وقوله في حق مال النساء: ﴿وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَاتٍ زَوْجٍ وَءَاتَيْتُمْ إِحْدَهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا ۖ أَتَأْخُذُونَهُ بِهْتِنًا وَإِنَّمَا تُمِيدَنَا﴾ النساء: ٢٠، فجعل أخذه بهتاناً وإثماً مبيناً. وإما بالحيلة المتمثلة في الغش والخداع عند المعاملات ولذا نهى الله عن الحيلة في المعاملات بقوله: ﴿وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ۝١ الَّذِينَ إِذَا أَكَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ۝٢ وَإِذَا كَالَهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ۝٣﴾ المطففين: ١ - ٣، وقد تضمنت دعوة نبي الله شعيب الدعوة إلى الإصلاح المالي بترك الغش وبخس الناس أموالهم فقال سبحانه حكاية شعيب ﷺ لقومه: ﴿أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ۝١٨١ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ ۝١٨٢﴾ ولا تبخسوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ۝١٨٣﴾ الشعراء: ١٨١ - ١٨٣، ومن القواعد الفقهية العامة: لا ضرر ولا ضرار (سنن ابن ماجه، ٢٠٠٠م، ص ١٠٦)، وأدرج الفقهاء تحت هذه القاعدة مجموعة من القواعد الجزئية، ومنها قاعدة: "الضرر يزال (السيوطي، ص ٨٣)، "وكل خيار ثبت بالشرع لدفع الضرر عن المال فهو على الفور (معلمة زايد ص ٤٨٧). والأثر العملي المترتب على هذه القاعدة في باب حفظ المال: الرد بالعيب، وجميع أنواع

الخيارات: من اختلاف الوصف المشروط، والتعزير، وإفلاس المشتري... والحجر بأنواعه، والشفعة، لأنها شرعت لدفع ضرر القسمة. والقصاص والحدود والكفارات، وضمان المتلف... وجاز إتلاف المال وأخذ مال الممتنع من أداء الدين بغير إذنه... وإتلاف شجر الكفار وبنائهم لحاجة القتال (السيوطي، ص ٨٤)، ومن ذلك دفع الاعتداء على المال بكل وسيلة ممكنة، ولو كانت الأداة القتال.

القصد إلى ضرورة الأخذ بأكثر الوسائل أماناً، ويُعرف هذا المقصد من الأوامر بحفظ المال، والتي ساقها الباحث في السطور السابقة، وبالنظر في قصة نبي الله يوسف عليه السلام، - والتي قصها الله كسائر القصص عبرةً لأولي الألباب-، عند حفظ الطعام قال لهم: ﴿فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَأْكُلُونَ﴾ يوسف: ٤٧، فقد اتخذ الوسيلة الأكثر أماناً لحفظ المحصولات الزراعية وذلك بإبقائها في سنابلها وعدم فصلها عنها، وهي الوسيلة التي تحفظ الحبوب لفترة طويلة قد تصل لسنوات من غير أن يتسرب لها العطب والفساد، في تفسير المنار: "أي فكل ما حصدتم منه في كل زرة فاتركوه أي: اذخروه في سنبله بطريقة تحفظه من السوس الذي يصيب الحب إذا تراكم بعضه على بعض، فإذا كان في سنبله دفع السوس عنه، وأشار عليهم بتقليل ما يأكلون في سنوات الخصب لادخار ما فضل عن ذلك لزمن الشدة (عبده، ص ٣١٩. و: ابن عاشور، ٩٨٤ م، ج ١٢، ص ٢٨٧). ﴿ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَحْصِنُونَ﴾ يوسف: ٤٨، "وإسناد الأكل إلى السنين مجازاً، والمعنى: يأكل الناس فيهن أو يأكل أهلهن ما قدمتم لهن أي ما اذخرتم لأجلهن (الشوكاني، ج ٣، ص ٤٤). ويرى الباحث أن هذه الآية تشير للادخار بلفظين الأول: قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ، والثاني: تَحْصِنُونَ، وهو بمعنى تدخرون.

ومن الوسائل الأكثر أماناً استخدام حرز حصين لحفظ المال، وقد ذكر القرآن هذا في أكثر من معرض، ومن ذلك ما جاء في قصة قارون، حيث ذكر الله تعالى حفظه للمال في خزائن مغلقة بإحكام شديد حتى أن أبوابها لا تفتح إلا بمفاتيح خاصة بها فقال: ﴿إِنَّ قَرُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَءَاتَيْنَاهُ مِنْ الْكُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ﴾ القصص: ٧٦، لابن عاشور: فتكون كثرة المفاتيح كنايةً عن كثرة الخزائن (ابن عاشور، ج ٢٠، ص ١٧٧).

ثانياً: مقاصد تحريم الكنز، وتتلخص في:

١- أن اكتناز الأموال بتعظيمها، وتعطيلها يتنافى مع مقصد التداول والرواج للأموال، والذي يُعدّ مقصداً عاماً للأموال التي شرعها القرآن، ويُلاحظ ذلك من خلال الوقوف على الكثير من التشريعات المالية في القرآن الكريم، كتشريع مصارف الزكاة، ومصارف الغنائم، ومصارف الكفارات، والتقسيم الدقيق للميراث، وغيرها. وعليه فإن تعطيل المال عن الحركة ومنعه من الرواج والانتقال بين أيدي الناس يعني تعطيل لثروة الأمة، فما في أيدي البعض يتضمن حقاً عاماً لسائر الناس ولو بطريق غير مباشر.

๒- أن الكنز مناقض لمقصد العدل وهو من المقاصد المالية التي أكدها القرآن. فإن دافع الاكتناز غالباً ما يكون: الحرص، والبخل، وكل ذلك منشؤه الخوف من الفقر، والقرآن قد لخص هذا الخوف بقوله: ﴿الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ﴾ البقرة: ٢٦٨ وبالتالي نرى البخيل يظلم نفسه وأهله ممن تحب عليه نفقتهم، وهذا مناف لمقصد العدل.

๓- بالإضافة إلى الآثار الاقتصادية التي يُخلفها الاكتناز، والتي تتمثل من وجهة نظر الباحث في: ضعف الناتج المحلي الإجمالي. وضعف القوة الشرائية للمجتمع، وارتفاع نسبة البطالة. وتدني الأسعار. وذلك لأسباب عدّة، يعتقد الباحث أن منها: اختفاء الأموال السائلة من السوق، وواحدة من صور اختفاءها: الاحتفاظ بها من قبل مالكيها، فيما يُعرف بالكنز. وقد نص القرآن على الذهب والفضة، وهما أدوات النقد في ذلك الزمان، والاكتناز يكون بهما، وهذا يؤشر أن مال الاكتناز الذي يؤدي للكساد ويكون تأثيره سلباً وسريعاً على الاقتصاد إذا كان في الأموال السائلة أو شبه السائلة.

نتائج البحث.

- ๑- حفظ المال يُعد أحد أطراف العلاقة المالية للإنسان بالمال، إلى جوار الكسب والإنفاق.
- ๒- تأتي أهمية حفظ المال من أهميّة المال نفسه للإنسان وبالتالي مشروعيته ثابتة في القرآن الكريم.
- ๓- أدوات حفظ المال المشروعة بنص القرآن تتلخص في: الادّخار، والدّين، والرهن، والكفالة، والحجر، والمنظومة التشريعية التي تساعد على حفظ المال.
- ๔- يتّفق الادّخار مع الاكتناز والاحتكار في أن كل منهما وسائل لحفظ المال، ويختلف عن الكنز في أنه لا يعني تعطيل المال كما هو الحال في الكنز، ويختلف عن الاحتكار في أنه لا يهدف لحبس السلعة بقصد الإضرار بالناس.
- ๕- مقاصد القرآن في التشريع بجواز حفظ المال بأداة الادخار تتلخص في أن يمثّل المال مصدراً لأمان صاحبه من المخاطر المحتملة كالمرض والالتزامات المالية المفاجئة كحصول الكوارث والمصائب الكبيرة من الحروب والزلازل وغيرها فيُمثّل المال المدّخر وسيلة لدفع الحاجة عن صاحبه، وكذا يمكن أن يكون مصدراً للاستثمار، ويتحقق هذا المقصد العام من خلال عدد من المقاصد المتمثلة: القصد إلى الإدارة المتوازنة للمال، والقصد إلى منع الأخطار عن المال، والقصد إلى ضرورة الأخذ بأكثر الوسائل أماناً.

๖- مقاصد تحريم الكنز، وتتلخص في: أن اكتناز الأموال بتعظيمها، وتعطيلها يتنافى مع مقصد التداول والرواج للأموال، وأن الكنز مناقض لمقصد العدل بالإضافة إلى الآثار الاقتصادية التي يُخلفها الاكتناز، والتي تتمثل

من وجهة نظر الباحث في: ضعف الناتج المحلي الإجمالي. وضعف القوة الشرائية للمجتمع، وارتفاع نسبة البطالة. وتدني الأسعار. وذلك لأسباب عدة، يعتقد الباحث أن منها: اختفاء الأموال السائلة من السوق، وواحدة من صور اختفاءها: الاحتفاظ بها من قبل مالكيها، فيما يُعرف بالكنز.

خاتمة البحث:

وبعد أن طوّف الباحث في دراسته للادخار باعتباره صورة مشروعة لحفظ المال ذات مقاصد تؤدي لصالح حال الإنسان في العاجل والآجل، وكذا دراسة الكنز ومخاطره على الفرد والمجتمع، يختتم الباحث هذا البحث بجملة من التوصيات وهي على النحو التالي:

- ١- نوصي الدراسة النُخب الفكرية والمثقفين من أبناء المجتمع المسلم بإيصال مفاهيم ونتائج هذه الدراسة لأبناء المجتمع من خلال منابرهم الفكرية والإعلامية والدينية المختلفة.
- ٢- نوصي الدراسة المثقفين والباحثين بأهمية توعية المجتمع بأهمية الادخار ومقاصد الإسلام من تشريعه.
- ٣- نوصي الدراسة الجامعات والمدارس والمساجد والمؤسسات الإعلامية بضرورة تناول القضايا المالية وإبراز صورة الإسلام في الحرص عليهم وأن التشريع وُجد لمصلحتهم.
- ٤- نوصي الدراسة الباحثين بمزيد من الوقوف على وسائل وأدوات المال المشروعة وبحثها لتنوير المجتمع بها حتى ينتشر الوعي يأخذ المجتمع بها في حياته.

قائمة المصادر والمراجع:

القرآن الكريم

- الرازي: محمد بن أبي بكر بن عبد القادر. (١٩٨٩م). مختار الصحاح. لبنان: طبعة مكتبة النور.
- ابن منظور، أبي الفضل جمال الدين محمد بن مكرم. (١٤١٤هـ). لسان العرب. ط ٣ بيروت: طبعة دار صادر.
- الزبيدي. (١٣٨٩هـ/١٩٦٩م). تاج العروس. ج ٩ الكويت: طبعة وزارة الإرشاد والأبناء مطبعة حكومة الكويت.
- ابن زغبة عز الدين. (١٤٢٢هـ/٢٠٠١م). مقاصد الشريعة الخاصة بالتصرفات المالية. دبي: طبعة مركز المآجد للثقافة والتراث.
- قلعجي محمد. (١٤٠٨هـ/١٩٨٨م). معجم لغات الفقهاء. ط ٢. بيروت: طبعة دار النفائس.
- ابن زغبة عز الدين. (١٤٢٢هـ/٢٠٠١م). مقاصد الشريعة الخاصة بالتصرفات المالية. دبي: طبعة مركز المآجد للثقافة والتراث.
- الشوكاني، محمد بن علي. (١٤١٢هـ/١٩٩٢م). فتح القدير. طبعة دار الوفاء.
- القرطبي، أبي عبد الله محمد بن أحمد. (١٤٢٢هـ/٢٠٠١م). الجامع لأحكام القرآن. ط ٤. بيروت: طبعة دار الكتاب العربي.
- رضا، محمد رشيد. (١٣٦٦هـ/١٩٤٧م). تفسير القرآن الحكيم المشتهر: تفسير المنار. تلخيص دروس للشيخ محمد عبده. ط ٢. القاهرة: طبعة دار المنار.
- الونشريسي، أبو العباس أحمد بن يحيى. (١٩٨١م). المعيار المعرب والجامع المغرب في فتاوى أهل إفريقية والأندلس والمغرب. المغرب: طبعة وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية المغربية.
- ابن عاشور، محمد الطاهر. (١٣٤١هـ). حاشية التوضيح والتصحيح لمشكلات التنقيح. تونس: مطبعة النهضة.
- ابن عاشور، محمد الطاهر. (١٩٨٤م). التحرير والتنوير. الدار التونسية للنشر.
- الشاطبي، أبو إسحاق إبراهيم بن موسى. (١٩٩٧م). الموافقات. الخبر: المملكة العربية السعودية: دار بن عفان.
- حماد، نزيه. (١٤٩٢هـ/٢٠٠٨م). معجم المصطلحات المالية. دمشق: دار القلم.
- مسعود، جبران. (١٩٩٢م). الرائد. ط ٧. بيروت: طبعة دار العلم للملايين.
- الحموي، أبي العباس أحمد بن محمد بن علي الفيومي. (٢٠١٦م). المصباح المنير. ط ٢. القاهرة: دار المعارف.
- عبد الباقي، محمد فؤاد. (١٣٦٤هـ/١٩٤٥م). المعجم للمفهرس لألفاظ القرآن الكريم. القاهرة: دار الكتب المصرية.
- الجرجاني، علي بن محمد. معجم التعريفات. القاهرة: دار الفضيلة. (غير مفهرسة).
- الزحيلي وهبة. (١٩٨٥م). الفقه الاسلامي وأدلته. ط ٢. دمشق: دار الفكر.
- الأصفهاني، الرغب. (٢٠٠٩م). مفردات ألفاظ القرآن. ط ٤. دمشق: دار القلم.
- الدمشقي، أبي الفضل جعفر بن علي. (١٣١٨هـ). الإشارة إلى محاسن التجارة. طبعة: مطبعة المؤيد.
- سنن ابن ماجه. (١٤٢٠هـ/٢٠٠٠م). باب: من بنى في حقه ما يضر بجاره. رقم: ٢٣٤١. بيروت: طبعة دار المعرفة.
- السيوطي، جلال الدين. (١٤٠٣هـ/١٩٨٣م). الأشباه والنظائر. بيروت: طبعة دار الكتب العمية.
- عبده، محمد. (١٩٤٧م). تفسير المنار. ط ٢. القاهرة: دار المنار.
- معلمة زايد للقواعد الفقهية. (١٤٣٤هـ/٢٠١٣م). طبعة مؤسسة زايد بن سلطان آل نهيان للأعمال الخيرية والإنسانية.

المقالة البحثية

تعزيز المذهب الشافعي لترسيخ الوسطية في مجتمع جنوب تايلاند

مُحَمَّد سَمَارُوه¹

¹ دُكْتُورَاه فِي الدِّرَاسَاتِ الْإِسْلَامِيَّةِ، أَسَاز مُسَاعِدِ بِقِسْمِ أُصُولِ الدِّينِ، كُليَّةِ الدِّرَاسَاتِ الْإِسْلَامِيَّةِ وَالْقَانُونِ، جَامِعَةِ فَطَانِي.

الإيميل: m.samaroh@gmail.com الهاتف: 084 856 4324

تاريخ الاستلام: فبراير 06, 2024 * تاريخ التعديل: أغسطس 22, 2024 * تاريخ القبول: ديسمبر 30, 2024

الملخص

يُنَاقِشُ هَذَا الْمَقَالُ تَعْرِيزَ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ لِتَرْسِيخِ الْوَسْطِيَّةِ فِي جَمِيعِ جَوَانِبِ الْحَيَاةِ الْإِسْلَامِيَّةِ، بِمَا يُسَاهِمُ فِي تَكَامُلِ الْفَهْمِ الدِّينِيِّ بَيْنَ الْفِكْرِ التَّقْلِيدِيِّ وَالْفِكْرِ الْمُعَاَصِرِ.

وَأَنْتَهَجَ الْبَحْثُ الْمَنْهَجَ الْإِسْتِفْرَائِيَّ وَالْوَصْفِيَّ وَالْإِسْتِنْبَاطِيَّ، وَذَلِكَ بِجَمْعِ الْمَوَادِّ الْعِلْمِيَّةِ مِنَ الْمَصَادِرِ وَالْمَرَاجِعِ وَالْأُبْحَاثِ الْمُعَاَصِرَةِ لِتَوْصِيْفِهَا وَالْإِسْتِنْبَاطِ مِنْهَا.

تَطَرَّقَ الْبَاحِثُ فِي خُدُودِ الْبَحْثِ الْمَوْضُوعِيَّةِ عَنِ الْعَوَامِلِ الَّتِي تَدْفَعُ بَعْضَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمَنْطِقَةِ الْجَنُوبِيَّةِ مِنْ تَايْلَانْدَ إِلَى عَدَمِ الْإِلْتِمَامِ بِالْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ، لِحُدُودِ الْبَحْثِ الْمَكَانِيَّةِ فِي الْمَقَاطِعَاتِ الْجَنُوبِيَّةِ الثَّلَاثِ ضَمَّنَ السِّيَاقِ الْاجْتِمَاعِيِّ، بِالْفَتْورَةِ الزَّمَنِيَّةِ الْحَالِيَّةِ الْمُعَاَصِرَةِ فِي حُدُودِهِ الزَّمَنِيَّةِ.

وَتُشِيرُ نَتَائِجُ الْبَحْثِ إِلَى أَنَّ أَسْبَابَ عَدَمِ تَقْيِيدِ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ تَرْجِعُ إِلَى عِدَّةِ عَوَامِلٍ: الْإِحَاطَةُ الْقَاصِرَةُ بِالْوَسْطِيَّةِ الْمُثَلَّى بَيْنَ اتِّبَاعِ مَنْهَجِ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ وَبَيْنَ اتِّبَاعِ مَذْهَبِهِ. وَالتَّقَرُّبُ فِي الْإِلْتِمَامِ بِالْمَنْهَجِ الشَّافِعِيِّ، وَالْإِفْرَاطُ فِي التَّعَصُّبِ بِمَذْهَبِهِ. وَالتَّبَرُّرُ غَيْرِ الْمَنْهَجِيِّ وَغَيْرِ الْمَوْضُوعِيِّ فِي التَّنَصُّلِ مِنْ مَنْهَجِ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ.

كَمَا تُشِيرُ نَتَائِجُهُ إِلَى أَنَّ التَّفَكُّيرَ فِي بِنَاءِ مُجْتَمَعِ الْمَعْرِفَةِ لِمُسْلِمِي جَنُوبِ تَايْلَانْدَ؛ يَسْتَدْعِي رَفْدَهُمْ بِالْإِمْكَانَاتِ الْمَعْرِفِيَّةِ وَالْعِلْمِيَّةِ وَالثَّقَافِيَّةِ. وَأَنَّ مِنَ الْوَاجِبِ أَنْ يُجْتَهِدَ فِي جَعْلِ مَنَاجِجِ التَّرْبِيَةِ وَالتَّعْلِيمِ، وَالْفِكْرِ وَالْمَعْرِفَةِ؛ وَسَطِيًّا، مُتَوَافِقًا وَمُسْتَحَقًّا بِالْجَعْلِ الْإِلَهِيِّ وَالْوَصْفِ الرَّبَّانِيِّ (الْأُمَّةِ الْوَسْطِ). ثُمَّ افْتَرَحَتِ الدِّرَاسَةُ ضُرُورَةَ الْإِصْطِلَاحِ بِالْبُعْدِ الثَّقَافِيِّ وَالْفِكْرِيِّ الْإِسْلَامِيِّ، وَدَوْرَ الْمَوْسَسَاتِ الْإِسْلَامِيَّةِ فِي بِنَاءِ الْوَعْيِ، مِنْ مُنْطَلَقِ الْوَسْطِيَّةِ الْمَنْهَجِيَّةِ؛ لِتَكُونُ السَّبِيلَ نَحْوَ تَحْقِيقِ كَسْبِ أَكْثَرِ وَأَكْثَرِ لِلدَّعْوَةِ بِإِبْرَارِ مُحَاسِنِ الْإِسْلَامِ، وَبَيَانِ مَقْصِدِهِ فِي الْخَاقِ الرَّحْمَةِ بِالْإِنْسَانِيَّةِ.

الكلمات المفتاحية: تعزيز، المذهب الشافعي، ترسيخ، الوسطية، جنوب تايلاند

RESEARCH

Strengthening the Shafi'i Mazhab for Consolidation Moderation in Southern Thailand's Society

Muhammad Samaroh¹

¹ Asst. Prof. Dr. (Islamic Studies), Department of (Usuluddin) Fundamentals of Religion, Faculty of Islamic Studies and Law, Fatoni University. Ch.Pattani

Corresponding Author, Email: m.samaroh@gmail.com **Tel :** 084 856 4324

Received : February 06, 2024 ❀ **Revised :** August 22, 2024 ❀ **Accepted :** December 30, 2024

Abstract

This article discusses the influence of the Shafi'e mazhab in promoting Moderation across all aspects of Muslim life, which contributes to the integration of religious understanding between traditional and contemporary thought, and deductive research methodologies, gathering academic content from references and contemporary studies.

The researcher studied the factors that lead some Muslims in the southern region of Thailand to not adhere to the Shafi'e mazhab, using a sample group from communities in the three southern provinces within the current social and temporal context).

The research findings indicate that the reasons for not following the Shafi'i mazhab among Muslims are due to several factors: a lack of comprehensive understanding of Imam Shafi'es teachings, laxity in adhering to these practices, excessive zeal towards the Shafi'e mazhab, and illogical or unreasonable excuses for rejecting certain aspects of Imam Shafi'es guidelines, and also points out the importance of integrating cultural and Islamic perspectives and the role of Islamic institutions in raising awareness for Moderation approach to life. This is seen as key to achieving significant progress in presenting the virtues of Islam, and explaining its goal of bringing mercy to all humanity.

Keywords: Strengthening, Shafi'i Mazhab, Consolidation, Moderation, Southern Thailand

المُقَدِّمَةُ

الحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الْقَائِلِ: ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ (الشُّورَى، ١٣: ٤٢).

وَالصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ الْمَبْعُوثِ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ الْقَائِلِ: "مَنْ أَرَادَ مُجْبُوحَةَ الْجَنَّةِ؛ فَلْيَلْزِمِ الْجَمَاعَةَ" (الْبَزْمِذِي، السُّنَنِ، رِقْم: ٢١٦٥)، وَبَعْدُ:

قَالَ الْبَغَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: "بَعَثَ اللَّهُ الْأَنْبِيَاءَ كُلَّهُمْ بِإِقَامَةِ الدِّينِ وَالْأَلْفَةِ وَالْجَمَاعَةِ، وَتَرَكَ الْفُرْقَةَ وَالْمُخَالَفَةَ" (الْبَغَوِيُّ، مَعَالِمُ التَّنْزِيلِ: ج ٧ / ص ١٨٦).

وَعَلَى هَذَا الْمَعْنَى؛ فَإِنَّ قِيَامَ الدِّينِ عَلَى زَنْبَيْنِ هُمَا: كَلِمَةُ التَّوْحِيدِ، وَتَوْحِيدُ الْكَلِمَةِ، وَلَا يَسْتَقِيمُ أُمُورُ الْمُسْلِمِينَ فِي الدِّينِ وَالْدُنْيَا إِلَّا بِهَيْمَتَا.

وَلَقَدْ تَكَرَّرَتْ كَلِمَةُ الْجَمَاعَةِ فِي أَحَادِيثِ الْمُصْطَفَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلِذَلِكَ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي تَفْسِيرِ "الْجَمَاعَةِ" إِلَى:

الْقَوْلُ الْأَوَّلُ: هُمْ (السَّوَادُ الْأَعْظَمُ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ...، فَعَلَى هَذَا الْقَوْلِ: يَدْخُلُ فِي الْجَمَاعَةِ؛ مُجْتَهِدُوا الْأُمَّةِ وَعُلَمَاؤُهَا وَأَهْلُ الشَّرِيعَةِ الْعَامِلُونَ بِهَا، وَمَنْ سِوَاهُمْ دَاخِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ؛ لِأَنَّهُمْ تَابِعُونَ لَهُمْ وَمُقْتَدُونَ بِهِمْ)، وَهَذَا هُوَ قَوْلُ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَالْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ. (الشَّاطِئِي، الْإِعْتِصَامُ: ج ٢ / ص ٢٦٠).

الْقَوْلُ الثَّانِي: هُمْ (الصَّحَابَةُ عَلَى الْخُصُوصِ؛ فَإِنَّهُمْ الَّذِينَ أَقَامُوا عِمَادَ الدِّينِ، وَأَرْسَوْا أَوْتَادَهُ، وَهُمْ الَّذِينَ لَا يَجْتَمِعُونَ عَلَى ضَلَالَةٍ أَصْلًا) (الشَّاطِئِي، الْإِعْتِصَامُ: ج ٢ / ص ٢٦٠)، وَهَذَا قَوْلُ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَحِمَهُ اللَّهُ. (الشَّاطِئِي، الْإِعْتِصَامُ: ج ٢ / ص ٢٦٠).

الْقَوْلُ الثَّلَاثُ: هُمْ (جَمَاعَةُ أَيْمَةِ الْعُلَمَاءِ الْمُجْتَهِدِينَ)، وَمَنْ قَالَ بِهَذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، وَإِسْحَاقُ بْنُ رَاهُوَيْه، وَهُوَ رَأْيُ الْأَصُولِيِّينَ. (الشَّاطِئِي، الْإِعْتِصَامُ: ج ٢ / ص ٢٦١).

الْقَوْلُ الرَّابِعُ: هُمْ (جَمَاعَةُ أَهْلِ الْإِسْلَامِ إِذَا أَجْمَعُوا عَلَى أَمْرٍ؛ فَوَاجِبٌ عَلَى غَيْرِهِمْ مِنْ أَهْلِ الْمِلَلِ اتِّبَاعُهُمْ، فَإِنْ وَقَعَ بَيْنَهُمْ اخْتِلَافٌ؛ فَوَاجِبٌ تَعَرُّفِ الصَّوَابِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ)، وَهُوَ قَوْلُ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ. (الشَّاطِئِي، الْإِعْتِصَامُ: ج ٢ / ص ٢٦٣).

وَيُمْكِنُ الْقَوْلُ فِي عِبَارَةٍ مُوجِزَةٍ مِنْ خِلَالِ مَا وَرَدَ مِنْ تَفْسِيرٍ مَعْنَى "الْجَمَاعَةِ":

إِنَّ الْجَمَاعَةَ هِيَ فِتَّةٌ مُسْلِمَةٌ تُشَكِّلُ مَجْمُوعَةً مُجْتَمِعِيَّةً، اجْتَمَعَتْ عَلَى عِلْمٍ وَبَيِّنَةٍ، وَاجْتَمَعَتْ عَلَى هُدًى وَبَصِيرَةٍ؛ بِمَنْهَجِيَّةٍ جَمْعِيَّةٍ وَمَرْجِعِيَّةٍ جَامِعَةٍ.

التَمْهِيدُ

لَقَدْ نَاطَ الْمَوْلى الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ بِالْإِنْسَانِ أَمَانَةَ الْإِسْتِخْلَافِ فِي الْأَرْضِ، وَأَهْلَهُ بِتَعْلِيمِهِ الْأَسْمَاءِ لِعِمَارَتِهَا، قَالَ تَعَالَى: ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ (البقرة، ٣١: ٢)، وَالْقِيَامَ بِأَعْبَاءِ هَذَا الْإِسْتِخْلَافِ، وَإِقَامَةَ الْعُمْرَانِ وَفَقَّ قِيمِ الْوَحْيِ الْهَادِيَةِ، قَالَ تَعَالَى: ﴿هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ (هود، ٦١: ١١)، وَجَعَلَ الْإِضْطِلَاعَ بِتِلْكَ الْأَمَانَةِ تَكْلِيفًا وَمَسْئُولِيَّةً، يَقُولُ تَعَالَى: ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ (الأحزاب، ٧٢: ٣٣).

وَبَذَلَ التَّكْلِيفَ الْإِلَهِيَّ قَرِينَ مَطْلَبِ التَّقْوَى، يَقُولُهُ تَعَالَى: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (البقرة، ٢: ٢٨٢)؛ انْطَلَقَ الْإِنْسَانُ فِي رِحْلَةِ الْحَيَاةِ يَنْظُرُ وَيُفَكِّرُ، يَعْمَلُ وَيَبْنِي، فَيُخْطِئُ وَيُصِيبُ، يَفْسُلُ وَيَنْجَحُ، يُقَارِنُ وَيُقَارِبُ، وَلَكِنَّهُ يَسْعَى بِاسْتِمْرَارٍ لِاِكْتِشَافِ الطَّرَائِقِ وَالْوَسَائِلِ الْأَفْضَلِ وَالْأَرْقَى، الَّتِي تُيسِّرُ لَهُ مُهِمَّتَهُ وَتُكَمِّلُهُ مِنْ كَسْبِ أَكْبَرٍ، وَتُحَقِّقُ مَقَاصِدَ خَلْقِ اللَّهِ لَهُ، وَيُهَيِّئُ الْإِنْسَانُ نَفْسَهُ لِيَكُونَ رَبَّانِيًّا، يَقُولُ تَعَالَى: ﴿وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ﴾ (آل عمران، ٣: ٧٩).

إِنَّ مَقْصِدَاتِ النُّهُوضِ مَا تَزَالُ مَوْجُودَةً فِي الْأُمَّةِ الْمُسْلِمَةِ، وَلَعَلَّ فِي مُقَدِّمَتِهَا مَا تَتَوَقَّرُ عَلَيْهِ دُونَ سَائِرِ الْأُمَمِ مِنَ الْخِطَابِ الْإِلَهِيِّ الصَّحِيحِ؛ أَمَكْنَ مَا يُؤْهِلُهَا لِمُعَاوَدَةِ النُّهُوضِ، خَاصَّةً وَأَهْمًا تَمْتَلِكُ إِلَى جَانِبِ ذَلِكَ التَّجَرِبَةُ الْحَضَارِيَّةُ التَّارِيخِيَّةُ مِنْ تَحْسِيدِ نَصِّ الْخِطَابِ الْإِلَهِيِّ فِي حَيَاةِ الْأُمَّةِ الْإِسْلَامِيَّةِ، وَفِي حَيَاةِ النَّاسِ جَمْعًا.

وَأَنَّ فِي مَرَحَلَةِ بِنَاءِ الْأَنْمُودَجِ الْقُدُورَةِ، بِرِعايَةِ وَتَسْدِيدِ الْوَحْيِ فِي مَرَحَلَةِ السِّيَرَةِ الصَّحِيحَةِ، أَوْ حَقِيقَةِ خَيْرِ الْقُرُونِ؛ الْأَمْرُ الَّذِي يَمْنَحُ الْقُدْرَةَ عَلَى اسْتِثْنَاءِ الدُّورِ الْحَضَارِيِّ، وَالْقِيَامَ بِمُقَارَبَةِ وَمُؤَادَةِ لَوَاقِعِ الْحَالِ مَعَ نَمَاجِ وَمَرَاجِلِ التَّنْزِيلِ الْمُتَعَدِّدَةِ لِلنَّصِّ، بِحَسَبِ مَا يُتَوَقَّرُ مِنْ اسْتِطَاعَاتٍ، ابْتِدَاءً مِنْ أَدْنَى حَالَاتِ الْإِسْتِضْعَافِ إِلَى أَعْلَى دَرَجَاتِ الْقُوَّةِ وَالتَّمَكُّنِ.

وَقَدْ يَكُونُ اسْتِمْرَارُ الطَّائِفَةِ الْقَائِمَةِ عَلَى الْحَقِّ، الَّتِي قَدْ تَضَيَّقَتْ وَقَدْ تَتَّسَعَتْ لِكِنَّهَا لَا تَنْقَطِعُ، الَّتِي أَخْبَرَ عَنْهَا الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالَّتِي تُجَسِّدُ قِيمَ الْإِسْلَامِ فِي حَيَاةِ الْأُمَّةِ، وَتُدَلِّلُ عَلَى خُلُودِهِ وَتَجَرُّدِهِ عَنْ خُدُودِ الزَّمَانِ وَالْمَكَانِ بِاسْتِمْرَارِهَا، دَلِيلًا عَمَلِيًّا لِكُلِّ أَصْحَابِ الْهِمَمِ، الَّذِي يَبْعَثُ فِيهِمْ الْهِمَّةَ، وَيَدْفَعُهُمْ لِلتَّفَكُّيرِ بِسُبُلِ الْخُرُوجِ مِنَ الْوَاقِعِ، وَإِبْصَارِ كَيْفِيَّاتِ مُعَاوَدَةِ إِظْهَارِ الْأُمَّةِ، لِتَسْتَأْنِفَ دَوْرَهَا الرِّسَالِي الْحَضَارِي مِنْ جَدِيدٍ.

وَيَتَطَلَّعُ الْبَاحِثُ إِلَى بَيَانِ سُبُلِ النُّهُوضِ الْحَضَارِيِّ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ مِنْ خِلَالِ الْفَقَرَاتِ الْفَرَعِيَّةِ الْآتِيَةِ:

أولاً- أسئلة البحث:

لِتَعَزِيزِ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ بُعْيَةً تَرْسِيخِ الْوَسْطِيَّةِ فِي مُجْتَمَعِ جَنُوبِ تَايْلَانْدِ؛ فَإِنَّ السُّؤَالَ الرَّئِيسِيَّ الْمَطْرُوحَ هُوَ: كَيْفَ نَصْنَعُ الرُّؤْيَا الْعِلْمِيَّةَ وَالْعَمَلِيَّةَ لِتَرْسِيخِ الْوَسْطِيَّةِ؟

وَيَتَفَرَّغُ عَنْهُ التَّسَاوُلَانِ الْآتِيَانِ:

أ - كَيْفَ نُقَوِّمُ الرُّؤْيَا بِالْوَسْطِيَّةِ الْمَنْهَجِيَّةِ: بَيْنَ الْمَذْهَبِيَّةِ .. وَالْمَرْجِعِيَّةِ؟

ب - كَيْفَ نُوْجِدُ أُمَّةً وَاحِدَةً بِالْوَسْطِيَّةِ الْمَنْهَجِيَّةِ؟

وَمِنْ خِلَالِ الدَّعْوَةِ لِلْمُرَاجَعَةِ وَإِمْكَانِيَّةِ التَّجَاوُزِ؛ يَلُوحُ الْجَوَابُ فِي الْأَفْقِ لِتَحْقِيقِ الرُّؤْيَا بِ:

المقاصد الشرعية والمنهجية العلمية والقواعد الأخلاقية السلوكية - حال الاختلاف لبند الخلاف - التي أسس لها القرآن الكريم والسنة النبوية الشريفة، هي التي حرص فقهاؤنا على إبراز أهميتها في سلامة الصدر، وفي تشكيل معالم الشخصية المسلمة الإيجابية؛ لأن الإسلام دين الحياة وهداية الناس، ولا يمكن إقامة الحياة وفق منهجه إلا بالنفزة لتعظيم السنة النبوية، وفقه مقاصد الشريعة، وتحرير المصطلحات، التي تشكل المناخ الثقافي، والعقل الجمعي، والخبرة المطلوبة، وقراءة التجربة النبوية التاريخية بدقة، والتعريف إلى عوامل سقوط المجتمعات بالخلاف المذموم، وهبوط المجتمعات بالاختلاف المحمود؛ استجابة لقوله تعالى:

﴿وَمَا كَانُوا الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَأَفْهًا فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ (التوبة، ١٢٢:٩).

ذَلِكَ أَنَّ طَلَبَ الْفَقْهِ الْمَنْهَجِيِّ وَالْوَعْيِ الثَّقَافِيِّ وَالتَّكَامُلِ الْعِلْمِيِّ، وَالتَّبَادُلِ الْفِكْرِيِّ، وَالإِطْلَاقَ عَلَى التَّجَارِبِ: فَرَضَ كِفَائِيٌّ.

وَالنَّفَرَةُ الْمَنْهَجِيَّةُ لَيْسَ لِنَشْرِ قِيَمِ الدِّينِ فَقَطْ؛ وَإِنَّمَا لِلْفَقْهِ بِآلِيَّاتٍ وَأَدَوَاتٍ وَوَسَائِلِ نَشْرِ الدِّينِ أَيْضًا، سَوَاءَ كَانَ فَهْمُ الْوَاقِعِ وَمَيِّدَانِ الْعَمَلِ، وَفَهْمُ تَنْزِيلِ الْقِيَمِ عَلَى حَرَكَةِ الْحَيَاةِ، أَوْ كَانَ لِلتَّبَصُّرِ بِالسُّنَنِ الْاجْتِمَاعِيَّةِ وَالْقَوَائِنِ التَّرْبَوِيَّةِ، الَّتِي شَرَعَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِتَحْكُمَ التَّارِيخَ وَالْحَاضِرَ؛ فَفَهْمُ الْمُسْلِمِينَ الْحَضَارِيِّ أَنَّ الدِّينَ لِبِنَاءِ الدُّنْيَا وَإِقَامَةِ الْعُمْرَانِ، وَحُسْنِ إِدَارَةِ الْحَيَاةِ بِكُلِّ شُعْبَةٍ؛ لِتَحْقِيقِ الْحَسَنَةِ فِي الدُّنْيَا وَالْحَسَنَةِ فِي الْآخِرَةِ: هُوَ الَّذِي كَانَ وَرَاءَ حَرَكَةِ الْفُقَهَاءِ وَانْدِفَاعِهِمْ لِاسْتِدْرَاكِ مَقَوِّمَاتِ الْإِسْتِخْلَافِ كُلِّهَا. (حسنه (تقديم): الإدارة التربوية لمنظور إسلامي، ص: ٥ - ١١، (بتصرف)).

ثانيًا- أهداف البحث:

يَهْدَفُ الْبَحْثُ الْعِلْمِيُّ إِلَى دِرَاسَةِ تَعْرِيزِ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ فِي مُجْتَمَعِ جَنُوبِ تَائِلَاندْ؛ نَحْوَ صِنَاعَةِ الرُّؤْيَا الْعِلْمِيَّةِ وَالْعَمَلِيَّةِ، مِنَ الْمُتَرَكِّزَاتِ الثَّقَافِيَّةِ وَالْحَضَارِيَّةِ بِالْمُنْطَلَقَاتِ التَّأصيلِيَّةِ، وَالْمَقَوِّمَاتِ الْمَنْهَجِيَّةِ لِتَرْسِيخِ الْوَسْطِيَّةِ مِنْ خِلَالِ مَعْرِفَةِ مَطْلَبَيْنِ:

(١) مَفْهُومُ الْوَسْطِيَّةِ الْمَنْهَجِيَّةِ بَيْنَ الْمَذْهَبِيَّةِ .. وَالْمَرْجِعِيَّةِ.

(٢) سُبُلُ إِيجَادِ أُمَّةٍ وَاحِدَةٍ بِالْوَسْطِيَّةِ الْمَنْهَجِيَّةِ.

ثالثاً - منهج البحث:

انتَهَجَ الْبَحْثُ الْمَنْهَجَ الْإِسْتِقْرَائِيَّ وَالْوَصْفِيَّ وَالْإِسْتِبْطَاطِيَّ، وَذَلِكَ بِجَمْعِ الْمَوَادِّ الْعِلْمِيَّةِ مِنَ الْمَصَادِرِ وَالْمَرَاجِعِ وَالْأبحاثِ الْمُعاصرة لِتَوْصِيفِهَا وَالْإِسْتِبْطَاطِ مِنْهَا.

رابعاً - حدود البحث:

يَتَأَطَّرُ الْبَحْثُ لِلْجَمْعِ بَيْنَ الْأَصَالَةِ وَالْمُعاصرة فِي حُدُودِهِ عَلَى النَّحْوِ التَّالِي:

- الحُدُودُ الْمُوضُوعِيَّةُ:

تَنَاقُلُ سُبُلِ تَعَزُّيزِ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ لِتَرْسِيخِ الْوَسْطِيَّةِ فِي مَنَاحِي الْحَيَاةِ الْإِسْلَامِيَّةِ.

- الحُدُودُ الْمَكَانِيَّةُ: اِفْتِصَارُ الْبَحْثِ عَلَى دِرَاسَةِ مُجْتَمَعِ ثَلَاثِ مُحَافَظَاتٍ جَنُوبِيَّةٍ تَائِلَانْدِيَّةٍ.

- الحُدُودُ الزَّمَانِيَّةُ: اِفْتِصَارُ الْبَحْثِ عَلَى الْفَتْرَةِ الزَّمَانِيَّةِ الْحَالِيَّةِ الْمُعاصرة.

خامساً - الدِّراساتُ السَّابِقَةُ:

نَظَرًا لِكَوْنِ الْبَحْثِ يَتَطَرَّقُ فِي الْأَسَاسِ عَنْ تَعَزُّيزِ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ فِي جَنُوبِ تَائِلَانْدِ؛ بُعِيَّةَ تَرْسِيخِ الْوَسْطِيَّةِ فِي هَذِهِ الْمَنْطِقَةِ الْحُدُودِيَّةِ الْجَنُوبِيَّةِ التَّائِلَانْدِيَّةِ، لِثَلَاثِ مُحَافَظَاتٍ: (فَطَانِي، جَالَا وَنَارَاتِيَوَات)، فَإِنَّ مِنَ الْمُنَاسِبِ أَنْ يَتِمَّ ذِكْرُ ذَاتِ الصِّلَةِ بِالْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ وَمَذْهَبِهِ وَجُهِودِهِ مِنَ الدِّراساتِ السَّابِقَةِ عَلَى مُسْتَوَى جَنُوبِ تَائِلَانْدِ، لِتَكْمُنَ الدِّرَاسَةُ الْحَالِيَّةُ فِي الْبَحْثِ عَنْ سُبُلِ تَعَزُّيزِ هَذَا الْمَذْهَبِ الْفِقْهِيِّ بِالْمَعْنَى الْإِصْطِلَاحِي الشُّمُولِي الْمَوْسُوعِي لِتَرْسِيخِ الْوَسْطِيَّةِ؛ لِهَذَا فَقَدْ جَاءَتْ الدِّراساتُ السَّابِقَةُ، عَلَى الْمُسْتَوَى الْمَحَلِّي، فِي ثَنَايَا النَّدْوَةِ الْعِلْمِيَّةِ عَنْ جُهِودِ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ فِي تَعْظِيمِ السُّنَّةِ وَنُصْرَةِ الصَّحَابَةِ الْكِرَامِ، الَّتِي نَظَّمَهَا: مَكْتَبُ الْمُسْتَشَارِ الْإِسْلَامِيِّ بِسَفَارَةِ الْمَمْلَكَةِ الْعَرَبِيَّةِ السُّعُودِيَّةِ لَدَى تَائِلَانْدِ، بِالتَّعَاوُنِ مَعَ مُؤَسَّسَةِ السَّلَامِ بِجَامِعَةِ فَطَانِي، وَمُؤَسَّسَةِ الْعِلْمِ النَّافِعِ، الْمُنْعَقِدَةِ فِي فُنْدُقِ (Pattani CS) فِي الْفَتْرَةِ: ٤-٥ ذِي الْحِجَّةِ ١٤٣٤ هـ الْمُوَافِقِ ٩-١٠ أَكْثُوبَرِ ٢٠١٣ م، وَتَمَثَّلَتْ الدِّراساتُ السَّابِقَةُ فِي الْآتِي:

(١) مَنْهَجُ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ فِي التَّعَامُلِ مَعَ السُّنَّةِ النَّبَوِيَّةِ: الْقَضَايَا الْعَقْدِيَّةُ مُؤَدَّجًا، لِلدُّكْتُورِ عَلِيِّ مَهَامَا

سَامُوهُ.

(٢) الْإِمَامُ الشَّافِعِيُّ وَشَخْصِيَّتُهُ، لِلدُّكْتُورِ عَبْدِ الْحَلِيمِ سَايْسِيْنَج.

(٣) جُهِودُ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ فِي تَوْحِيدِ الْأُمَّةِ، لِلدُّكْتُورِ إِسْمَاعِيلِ لُطْفِي جَافَاكِبَا.

(٤) جُهِودُ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ فِي تَعْظِيمِ السُّنَّةِ النَّبَوِيَّةِ وَنُصْرَةِ الصَّحَابَةِ الْكِرَامِ، لِلدُّكْتُورِ مُحَمَّدِ مُحَمَّدٍ مُحَمَّدٍ الدِّينِ عَبْدِ

الرَّحْمَنِ.

(٥) مَقَاصِدُ الشَّرِيعَةِ عِنْدَ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ، لِلْأُسْتَاذِ جِيء لَه كِيَكْفُونَج.

(٦) وَاقِعُ مُسْلِمِي تَائِلَانْدِ فِي التَّمَسُّكِ بِمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ، لِلدُّكْتُورِ عَبْدِ اللَّهِ أَبُو بَكْر.

حَيْثُ يَظْهَرُ لِلْبَاحِثِ أَنَّ فَحْوَى وَمُخْتَوَى الدِّرَاسَاتِ السَّابِقَةِ - الَّتِي قُدِّمَتْ فِي النَّدْوَةِ الْمَذْكُورَةِ - بِحَسَبِ مُعَالَجَةِ كُلِّ بَاحِثٍ لِمَا قَدَّمَهُ وَعَرَضَهُ فِيهَا:

مَنْهَجُ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ فِي تَعْظِيمِ السُّنَّةِ النَّبَوِيَّةِ، وَمِنْ بَيَانِ سِرِّهِ وَشَخْصِيَّتِهِ، ثُمَّ تَقْدِيرِ جُهُودِهِ فِي تَوْحِيدِ الْأُمَّةِ، وَفِي تَعْظِيمِ السُّنَّةِ النَّبَوِيَّةِ وَنُصْرَةِ الصَّحَابَةِ الْكَرَامِ، وَعَنْ تَوَجُّهِهِ فِي مَقَاصِدِ الشَّرِيعَةِ، ثُمَّ عَنْ وَاقِعِ مُسْلِمِي تَائِلَانْدَ فِي التَّمَسُّكِ بِمَذْهَبِهِ، فَكَانَتْ هَذِهِ الْبُحُوثُ بِمُجْمَلِهَا اسْتَوْعَبَتْ وَتَنَاوَلَتْ جَوَانِبَ عِدَّةٍ مِنَ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ. إِذْ تَجَمَّعَ الدِّرَاسَاتُ السَّابِقَةُ مَعَ الدِّرَاسَةِ الْحَالِيَةِ فِي بَعْضِ الْمَشْتَرَكَاتِ لِمَضَامِينِ الْمَادَّةِ الْعِلْمِيَّةِ؛ بَيْنَمَا يَتَطَّلَعُ الْبَاحِثُ وَيَضْطَلِعُ - عَلَاوَةً عَمَّا سَبَقَ - بِالْحَثِّ عَلَى، وَالْحَفْزِ إِلَى تَفْعِيلِ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ لِتَرْسِيخِ الْوَسْطِيَّةِ فِي مُجْتَمَعِ جَنُوبِ تَائِلَانْدَ، مِنْ خِلَالِ تَقْدِيمِ سِتِّ مُقَدِّمَاتٍ، وَطَرَحِهَا لِلتَّنَاقُشِ وَالتَّفَاكُرِ فِيمَا بَيْنَ الْأَوْسَاطِ الْعِلْمِيَّةِ فِي مُجْتَمَعِ جَنُوبِ تَائِلَانْدَ؛ بُعِيَّةٍ تَعَزِّزُ الْوَسْطِيَّةَ وَالْوُصُولَ إِلَى الْمَشْتَرَكَاتِ الثَّقَافِيَّةِ وَالْحَضَارِيَّةِ وَالْعِلْمِيَّةِ وَالْفَقْهِيَّةِ وَالْفِكْرِيَّةِ.

المَطْلَبُ (الأول) الْوَسْطِيَّةُ الْمَنْهَجِيَّةُ: بَيْنَ الْمَذْهَبِيَّةِ .. وَالْمَرْجِعِيَّةِ:
لِلخُرُوجِ مِنْ أَيْ نِزَاعٍ جَدَلِيٍّ؛ يَتَطَلَّبُ تَحْرِيرُ الْمُصْطَلَحِ الْمُتَنَازِعِ فِيهِ، فَالْمَذْهَبُ فِي اللُّغَةِ: هُوَ مَكَانُ الدِّهَابِ وَهُوَ الطَّرِيقُ. وَالْمَذْهَبُ: الْمُعْتَقَدُ الَّذِي يُذْهَبُ إِلَيْهِ. (ابْنُ مَنْظُورٍ، لِسَانُ الْعَرَبِ: ج ٦/ ص ٤٨-٤٩).
وَفِي الْإِصْطِلَاحِ: الْأَحْكَامُ الَّتِي اشْتَمَلَتْ عَلَيْهَا الْمَسَائِلُ؛ شَبَّهَتْ بِمَكَانِ الدِّهَابِ بِجَمَاعٍ أَنَّ الطَّرِيقَ يُوصِلُ إِلَى الْمَعَاشِ، وَتِلْكَ الْأَحْكَامُ تُوصِلُ إِلَى الْمَعَادِ، ثُمَّ أُطْلِقَ عَلَى الْأَحْكَامِ الْمَذْهَبُ اسْتِعَارَةً مُصَرَّحَةً، ثُمَّ صَارَ حَقِيقَةً عُرفِيَّةً. (الشَّوَرَانِي، حَوَاشِي ثَقَفَةِ الْمِنْهَاجِ: ج ١/ ص ٣٨).

وَحَقِيقَةُ الْمَذْهَبِ الْعُرفِيَّةُ: فَهِيَ الطَّرِيقَةُ الْفَقْهِيَّةُ الَّتِي يَسْلُكُهَا الْمُتَابِعُ لِأَحَدِ الْفُقَهَاءِ الْمَتَّبِعِينَ.
وَهَذَا الْمَوْلُودُ الْإِصْطِلَاحِيُّ عُرفاً: الْمَذْهَبُ؛ لِحَقِّ الْأَيْمَةِ الْأَرْبَعَةِ بَعْدَ وَفَاتِهِمْ رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى، وَذَلِكَ فِيمَا ذَهَبَ إِلَيْهِ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ. (مَعْرِيبَةُ، الْمَذْهَبُ الشَّافِعِيُّ: دِرَاسَةٌ عَنْ أَهَمِّ مُصْطَلَحَاتِهِ، ص: ٢١).

وَلَمْ يَحْدُثْ نِسْبَةُ الْمَذْهَبِ إِلَى صَاحِبِهِ إِلَّا فِي الْقَرْنِ الرَّابِعِ الْهَاجِرِيِّ، عِنْدَمَا دَعَتْ الظُّرُوفُ إِلَى هَذَا النَّوعِ مِنَ الْإِلْتِمَازِ بِمِنْهَاجٍ مُعَيَّنٍ فِي الْفَقْهِ. وَلَمْ تَكُنْ الْمَذَاهِبُ قَدْ اسْتَقَرَّتْ عَلَى رَأْسِ الْمِائَةِ الثَّالِثَةِ، وَإِنْ كَانَتْ بِذُرَّةِ الْمَذَاهِبِ قَدْ بَدَأَتْ قَبْلَ هَذَا الْعَصْرِ بِزَمَانٍ؛ إِذْ كَانَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَعْتَمِدُونَ عَلَى فَتَاوَى ابْنِ عُمَرَ، وَأَهْلُ مَكَّةَ عَلَى فَتَاوَى ابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَهْلُ الْكُوفَةِ عَلَى فَتَاوَى ابْنِ مَسْعُودٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، فَكَانَ هَذَا أَوَّلَ غَرَسٍ لِأَصْلِ التَّمَذُّبِ بِالْمَذَاهِبِ. (مَعْرِيبَةُ، الْمَذْهَبُ الشَّافِعِيُّ: دِرَاسَةٌ عَنْ أَهَمِّ مُصْطَلَحَاتِهِ، ص: ٢٢-٢٣).

وَعَلَى ضَوْءِ مَا سَبَقَ، فَالْمَذْهَبُ كَمُصْطَلَحٍ فِقْهِيٍّ هُوَ: مَجْمُوعَةٌ مِنَ الآرَاءِ الْإِجْتِهَادِيَّةِ لِإِمَامٍ مِنَ الْأَيْمَةِ الَّذِينَ دُونَتْ أَرَائِهِمْ وَخُرِرَتْ، وَمَا تَلَاَهُ مِنْ اجْتِهَادَاتِ أَصْحَابِهِ وَفَقَّ قَوَاعِيدِهِ وَأُصُولِهِ تَحْرِيجًا وَتَرْجِيحًا. (مُوسَى، تَارِيخُ الْفِقْهِ الْإِسْلَامِيِّ، ص: ٥٧-٧٣)

مَنْهَجِيَّةُ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ:

يُمْكِنُ تَحْدِيدُ مَنْهَجِ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ إِجْمَالًا، وَبُصُورَةً شَدِيدَةً الْإِنْجَازِ فِي تِلْكَ الْكَلِمَاتِ الْمُسْتَخْلَصَةِ مِنْ مَوَاضِعٍ مُخْتَلِفَةٍ مِنْ رِسَالَتِهِ الْأُصُولِيَّةِ، وَهِيَ قَوْلُهُ: "الْأَصْلُ قُرْآنٌ وَسُنَّةٌ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِقْيَاسٌ عَلَيْهِمَا، وَإِذَا انْتَصَلَ الْحَدِيثُ عَنِ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَحَّ الْإِسْنَادُ مِنْهُ - فَهُوَ سُنَّةٌ، وَالْإِجْمَاعُ أَكْبَرُ مِنَ الْخَبَرِ الْمَفْرَدِ، وَالْحَدِيثُ عَلَى ظَاهِرِهِ، وَإِذَا اخْتَمَلَ مَعَانِي فَمَا أَشْبَهَ مِنْهَا ظَاهِرُهُ أَوْلَاهَا بِهِ، وَإِذَا تَكَافَأَتِ الْأَحَادِيثُ فَأَصَحُّهَا إِسْنَادًا أَوْلَاهَا، وَلَيْسَ الْمُنْقَطِعُ بِشَيْءٍ مَا عَدَا مُنْقَطِعُ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، وَلَا يُقَاسُ أَصْلٌ عَلَى أَصْلٍ، وَلَا يُقَالُ لِلْأَصْلِ: لِمَ؟ وَكَيْفَ؟ وَإِنَّمَا يُقَالُ لِلْفَرْعِ: لِمَ؟ فَإِذَا صَحَّ قِيَاسُهُ عَلَى الْأَصْلِ، صَحَّ وَقَامَتْ بِهِ الْحُجَّةُ" (الحَجَوِي، الْفِكْرُ السَّامِيُّ فِي تَارِيخِ الْفِقْهِ الْإِسْلَامِيِّ: ج ١/ص ٣٩٨).

قَالَ الْمُرِّيُّ وَحَرَمَلُهُ عَنِ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ: "إِذَا وَجَدْتُمْ سُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاتَّبِعُوهَا، وَلَا تَلْتَفِتُوا إِلَى أَحَدٍ" (ابْنُ الْمُوَصِّلِيِّ، مُخْتَصَرُ الصَّوَاغِقِ الْمُرْسَلَةِ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ وَالْمُعْطَلَةِ، ص: ٥٤٤).

هَذَا وَقَدْ اِمْتَنَزَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِيمَا يُخَصُّ طَرِيقَةَ تَدْرِيسِهِ بِأَمْرَيْنِ مُهِمَّيْنِ:

أَوَّلُهُمَا: أَنَّهُ كَانَ يَمْنَحُ حُرِّيَّةَ الْمُنَافَشَةِ لِتَلَامِيذِهِ، وَيَقُولُ لَهُمْ: "إِذَا ذَكَرْتُ دَلِيلًا أَوْ بُرْهَانًا لَمْ تَقْبَلْهُ عَقُولُكُمْ فَلَا تَقْبَلُوهُ، لِأَنَّ الْعَقْلَ مُضْطَرٌّ لِقَبُولِ الْحَقِّ" (الْمَرَاغِي، الْفَتْحُ الْمُبِينُ فِي طَبَقَاتِ الْأُصُولِيِّينَ: ج ١/ص ١٣٤).

وَتَانِيَهُمَا: أَنَّهُ كَانَ يَمِيلُ إِلَى التَّخَصُّصِ فِي الْعِلْمِ وَيُرَغِّبُ فِيهِ الطُّلَبَةَ؛ فَيَقُولُ لَهُمْ: "مَا نَظَرْتُ ذَا فَنٍّ وَاحِدٍ إِلَّا غَلَبَنِي، وَمَا نَظَرْتُ ذَا فَنِّينِ أَوْ أَكْثَرَ إِلَّا غَلَبْتُهُ" (الْمَرَاغِي، الْفَتْحُ الْمُبِينُ فِي طَبَقَاتِ الْأُصُولِيِّينَ: ج ١/ص ١٣٤).

الْمَطْلَبُ الثَّانِي) سُبُلُ إِيجَادِ أُمَّةٍ وَاحِدَةٍ بِالْوَسْطِيَّةِ الْمَنْهَجِيَّةِ:

الْوَاقِعُ أَنَّهُ لَا يُمْكِنُ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ "أُمَّةٌ" ذُوْنَ وُجُودٍ وَحِدَةٍ غُضُوبِيَّةٍ تَرْبُطُ بَيْنَ أَجْزَائِهَا، وَإِلَّا فَلَيْسَتْ هِيَ بِـ "أُمَّةٍ" بَلْ شَبَحَ أُمَّةً. وَلِذَلِكَ قَرَّرَ الْإِسْلَامُ مَبْدَأَ "الْأُخُوَّةِ" بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ، فَقَالَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ (الْحُجُرَات، ١٠: ٤٩). وَهَذَا الْمَبْدَأُ يَعْنِي أَنَّ الْإِيمَانَ وَالْأُخُوَّةَ مُتَلَاَئِمَانِ قُوَّةً وَضَعْفًا.

وَلَا يَعْنِي ذَلِكَ طَبْعًا أَنَّ الْأُمَّةَ الْمُسْلِمَةَ الْحَيَّةَ تَخْلُو مِنْ اخْتِلَافٍ فِي وُجْهَاتِ النَّظَرِ وَالْعَادَاتِ وَالتَّقَالِيدِ. فَهُوَ اخْتِلَافٌ طَبِيعِيٌّ بَيْنَ أَبْنَاءِ الْبَشَرِ. غَيْرَ أَنَّ هَذَا الْإِخْتِلَافَ لَا يُؤَدِّي إِلَى نِزَاعٍ وَشِقَاقٍ بَيْنَ أَبْنَاءِ الْأُمَّةِ الْحَيَّةِ. بَلْ إِلَى "التَّعَارُفِ" وَالتَّعَاوُنِ وَإِثْرَاءِ الْمَسِيرَةِ الْحَضَارِيَّةِ، فَالْإِخْتِلَافُ غَيْرُ الْخِلَافِ.

وَكَانَ الْإِمَامُ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ يَتَمَسَّكُ بِالْحَدِيثِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى وَلَوْ لَمْ يَصِلْهُ؛ فَعَنْ أَبِي ثَوْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ يَقُولُ: "كُلُّ حَدِيثٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهُوَ قَوْلِي، وَإِنْ لَمْ تَسْمَعُوهُ مِنِّي" (ابن عساکر، تاريخ دمشق: ج ٥١/ص ٣٨٩).

وَلَقَدْ شَهِدْتُ الْعُصُورَ الْإِسْلَامِيَّةَ الَّتِي تَلَتْ عَصْرَ الرِّسَالَةِ الْأَوَّلَ إختلافات بين المسلمين أدت إلى ظهور فِرَقٍ وَمَذَاهِبٍ. غَيْرَ أَنَّ هَذِهِ الْإختلافات المذهبية مَا كَانَتْ تَحُولُ دُونَ شُعُورِ الْمُسْلِمِينَ بِأَنَّهُمْ أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ. فَكَانُوا عَلَى الصَّعِيدِ الدَّاخِلِيِّ مُتَعَاوِنِينَ مُتَوَاصِلِينَ خَاصَّةً فِي الْحَقْلِ الْعِلْمِيِّ. فَالْعُلَمَاءُ يُجُودُونَ حَوَاضِرَ الْعَالَمِ الْإِسْلَامِيِّ، وَيُلْقُونَ الدُّرُوسَ فِي كُلِّ مَكَانٍ يَحِلُّونَ فِيهِ، وَتَنْتَقِلُ الْكُتُبُ فِي زَمَنِ تَأْلِيفِهَا مِنْ أَقْصَى الشَّرْقِ إِلَى أَقْصَى الْغَرْبِ مَعَ سَعَةِ الرُّقْعَةِ الْجُغْرَافِيَّةِ، وَصُعُوبَةِ الْإِسْتِنْسَاحِ، وَمَشَاقِّ السَّفَرِ. (يُنْظَرُ: النَّشْرُ، مَنَاهِجُ الْبَحْثِ عِنْدَ مُفَكِّرِي الْإِسْلَامِ، ص: ٥٣ فَمَا بَعْدَهَا).

وَالْحَقُّ أَنَّ أَوْلِيكَ الْأَعْلَامَ الْفُقَهَاءَ كَانُوا أَئِمَّةَ هُدًى، وَلِلْوَسْطِيَّةِ سَلْكُهَا؛ حَيْثُ إِنَّ الْوَسْطِيَّةَ فِي مَجْمُوعِ الْمَذْهَبِ لَا فِي جَمِيعِ الْمَذْهَبِ، وَلَمْ يَتَّبِعُوا مَنَهْجًا غَيْرَ الْوَسْطِيَّةِ، وَذَلِكَ عَلَى النَّحْوِ الْآتِي:

١- الْأُصُولُ وَقَوَاعِدُ الْإِسْتِنْبَاطِ الَّتِي بَنَى عَلَيْهَا الْأَئِمَّةُ مَذْهَبَهُمْ.

٢- قَبُولُ الْفُقَهَاءِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ.

٣- التَّلَمُّذَةُ وَالتَّنَائُ الْمُتَبَادَلُ بَيْنَ الْفُقَهَاءِ.

٤- قَبُولُ الْأَئِمَّةِ مَا كَانَ الدَّلِيلُ مَعَهُ.

الْأَوَّلُ: الْأُصُولُ وَقَوَاعِدُ الْإِسْتِنْبَاطِ الَّتِي بَنَى عَلَيْهَا الْأَئِمَّةُ مَذْهَبَهُمْ:

وَالْأُصُولُ الَّتِي اعْتَمَدَ عَلَيْهَا الشَّافِعِيُّ فِي بِنَاءِ مَذْهَبِهِ ذَكَرَهَا فِي كِتَابِهِ (الْأَمِّ)، حَيْثُ قَالَ: "الْعِلْمُ طَبَقَاتٌ؛ الْأُولَى: الْكِتَابُ وَالسُّنَّةُ، الثَّانِيَةُ: الْإِجْمَاعُ فِي مَا لَيْسَ كِتَابًا وَلَا سُنَّةً، الثَّالِثَةُ: أَنْ يَقُولَ صَحَابِيٌّ فَلَا يُعْلَمُ لَهُ مُخَالَفٌ مِنَ الصَّحَابَةِ، الرَّابِعَةُ: الْإِخْتِلَافُ الصَّحَابِيُّ، الْخَامِسَةُ: الْقِيَاسُ" (ابن قَيِّمِ الْجَوْزِيَّةِ، إِعْلَامُ الْمُؤَقِّعِينَ: ج ٤/ص ١٢١، مُحَمَّدُ السَّائِسُ، نَشْأَةُ الْفِقْهِ الْإِجْتِهَادِيِّ، ص: ٦٣).

الثَّانِي: قَبُولُ الْفُقَهَاءِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ:

رُوي أَنَّ الْإِمَامَ الشَّافِعِيَّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَرَكَ الْقُنُوتَ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ - وَالْقُنُوتُ عِنْدَهُ سُنَّةٌ مُؤَكَّدَةٌ - حِينَ صَلَّى قَرِيبًا مِنْ مَقْبَرَةِ أَبِي حَنِيفَةَ، فَقِيلَ لَهُ فِي ذَلِكَ؟، فَقَالَ: "أَخَالِفُهُ وَأَنَا فِي حَضْرَتِهِ؟!". وَقَالَ أَيْضًا: "رُبَّمَا اخْتَدَرْنَا إِلَى مَذْهَبِ أَهْلِ الْعِرَاقِ" (يُنْظَرُ: الْعُلُوبَانِي، أَدَبُ الْإِخْتِلَافِ فِي الْإِسْلَامِ، ص: ١١٩).

الثَّالِثُ: التَّلَمُّذَةُ وَالتَّنَائُ الْمُتَبَادُلُ بَيْنَ الْفُقَهَاءِ:

قَالَ يُؤْنَسُ الصَّدِيقِي: مَا رَأَيْتُ أَعْقَلَ مِنَ الشَّافِعِيِّ، نَظَرْتُهُ يَوْمًا فِي مَسْأَلَةٍ، ثُمَّ افْتَرَقْنَا. وَلَقِينِي فَأَخَذَ بِيَدِي، ثُمَّ قَالَ: "يَا أَبَا مُوسَى، أَلَا يَسْتَفِيمُ أَنْ نَكُونَ إِخْوَانًا وَإِنْ لَمْ تَتَّفِقْ فِي مَسْأَلَةٍ!" (الدَّهْلِي، سِيرُ أَعْلَامِ الثُّبُلَاءِ: ج ٨/ص ٢٤٠، وَابْنُ عَسَاكِر، تَارِيخُ دِمَشْقَ: ج ٥١/ص ٣٠٢).

الرَّابِعُ: قَبُولُ الْأُئِمَّةِ مَا كَانَ الدَّلِيلُ مَعَهُ:

قَالَ الْإِمَامُ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ - فِي كِتَابِ اخْتِلَافِهِ مَعَ مَالِكٍ -: "مَا كَانَ الْكِتَابُ وَالسُّنَّةُ مَوْجُودَيْنِ، فَالْعُذْرُ عَلَى مَنْ سَمِعَهُ مَقْطُوعٌ، إِلَّا بِإِثْبَاتِهِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ صِرْنَا إِلَى أَقَاوِيلِ الصَّحَابَةِ أَوْ وَاحِدٍ مِنْهُمْ" (ابْنُ الْقَيِّمِ الْجَوْزِيَّة، إِغْلَامُ الْمُوقِعِينَ عَنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ: ج ٤/ص ١٢١).

إِنَّ مِنْهَجَ التَّغْيِيرِ الْإِسْلَامِيِّ الْمُنَبِّتِ أَساساً مِنَ الْمَذْهَبِ الْإِسْلَامِيَّةِ، لَا بُدَّ أَنْ يَضَعَ خَطًّا فَاصِلًا وَاضِحًا بَيْنَ مَا هُوَ وَحْيٍ إلهِيٍّ وَيَنْ مَا هُوَ جُهْدٍ بَشَرِيٍّ، أَوْ فِكْرٍ بَشَرِيٍّ أَوْ تَصَوُّرٍ بَشَرِيٍّ لِمَسَائِلِ حَوْلِ الْوَحْيِ الْإلهِيِّ وَتَفْسِيرِهِ وَشَرْحِهِ فِي إِطَارِ قَوَاعِدِهِ وَأَصُولِهِ وَفِي ضَوْءِ الْمَرَاكِحِ التَّارِيخِيَّةِ الْمُتَتَابِعَةِ. (عَبْدُ الْحَمِيد، الْمَذْهَبُ الْإِسْلَامِيَّةُ وَالتَّغْيِيرُ الْحَضَارِي، ص: ٢٣ - ٣٧).

العوامل المنوطة في تعزيز المذهب الشافعي لترسيخ الوسطية في مجتمع جنوب تايلاند

يَضُمُّ جَنُوبُ تَائِيلَانْدِ الْأَذْنَى ثَلَاثَ مُحَافَظَاتٍ، بِالْمُعْطَيَاتِ الْآتِيَةِ: (يُنْظَرُ: سَمَارُوه، تَعْرِيزُ الْوَسْطِيَّةِ فِي مُعَاجَلَةِ الْإِنْخِرَافِ الْفِكْرِيِّ بِجَنُوبِ تَائِيلَانْدِ، ص: ١٣١ - ١٥٤).

أ- مُحَافَظَةُ فَطَانِي (Pattani):

يَبْلُغُ عَدَدُ سُكَّانِ فَطَانِي ٦٥٥,٢٥٦ نَسَمَةً، وَنِسْبَةُ الْمُسْلِمِينَ مِنْهُمْ ٨٢,٢٥%. حَيْثُ يَتَوَرَّعُ سُكَّانُ فَطَانِي عَلَى ١٢ مُدِيرِيَّةً، ١٠ حَي، ٦٦ قَرْيَةً، وَهِيَ (٦٥٩) مَسْجِدًا.

ب- مُحَافَظَةُ جَالَا (Yala):

يُقَدَّرُ عَدَدُ سُكَّانِهَا بِ ٥٣٢,٣٢٦ نَسَمَةً، وَتَبْلُغُ نِسْبَةُ الْمُسْلِمِينَ فِيهَا ٨١,٤٦%. حَيْثُ يَتَوَرَّعُ سُكَّانُ جَالَا عَلَى ٨ مُدِيرِيَّةً، ٨٥ حَي، ٣٤١ قَرْيَةً. وَفِيهَا (٥١٦) مَسْجِدًا.

ج- مُحَافَظَةُ نَارَاتِيَّوَات (Narathiwat):

يَقْطُنُّهَا حَوَالِي ٧٣٧,١٦٢ نَسَمَةً، وَتَبْلُغُ نِسْبَةُ الْمُسْلِمِينَ فِيهَا ٨٩,٠٥%. حَيْثُ يَتَوَرَّعُ سُكَّانُ نَارَاتِيَّوَات عَلَى ١٣ مُدِيرِيَّةً، ٧٧ حَي، ٥٨٩ قَرْيَةً، وَبْلُغُ عَدَدُ الْمَسَاجِدِ فِيهَا (٦٦٩) مَسْجِدًا.

وَتُشْرِفُ عَلَى هَذِهِ الْمَسَاجِدِ الْمَجَالِسُ الْإِسْلَامِيَّةُ فِي الْمَحَافَظَاتِ الثَّلَاثَةِ الْحُدُودِيَّةِ الْجَنُوبِيَّةِ التَّيْلَانْدِيَّةِ، وَهِيَ هَيْئَاتُ إِسْلَامِيَّةٌ شَعْبِيَّةٌ مُسْتَقِلَّةٌ؛ تَتَّبِعُ الْمَجْلِسَ الْإِسْلَامِيَّ الْمَرْكَزِيَّ بِبَاَنْكُوكَ.

وَيُقَدَّرُ إِجْمَالُ عَدَدِ الْكُتَاتِبِ وَالْحَلَاوِي (فَوْنْدُوق) فِي جَنُوبِ تَائِلَانْدِ حَتَّى الْآنَ (٣٠٦) مَزَكَّرًا، كَالْتَّالِي:

(أ) عَدَدُ الْكُتَاتِبِ فِي فَطَانِي (١٨٥) كُتَّابًا.

(ب) عَدَدُ الْكُتَاتِبِ فِي جَالَا (٥٠) كُتَّابًا.

(ج) عَدَدُ الْكُتَاتِبِ فِي نَارَاتِيَوَاتِ (٧١) كُتَّابًا.

وَلَا يَزَالُ عَدَدُ مِنَ الطُّلَّابِ يُفَضِّلُونَ الدِّرَاسَةَ فِيهَا إِلَى الْيَوْمِ، وَقَدْ لَبِثَ هَذِهِ الْكُتَاتِبُ دَوْرًا بَارِزًا فِي الْحِفَاطِ عَلَى الْهُوِيَّةِ الْإِسْلَامِيَّةِ لِأَبْنَاءِ الْمُسْلِمِينَ فِي جَنُوبِ تَائِلَانْدِ، وَظَلَّ التَّعْلِيمُ التَّقْلِيدِي كَذَلِكَ حَتَّى أُدْخِلَ التَّعْدِيلُ مِنْ قِبَلِ الْحُكُومَةِ فِي هَذَا النِّظَامِ، يُلْزَمُ جَمِيعُ الْكُتَاتِبِ بِالتَّسْجِيلِ لَدَى الْحُكُومَةِ، ثُمَّ تَعَيَّرَ نِظَامُ بَعْضِ هَذِهِ الْكُتَاتِبِ إِلَى مَدَارِسِ دِينِيَّةِ أَهْلِيَّةٍ.

وَتَتَبَّى الْمَدَارِسُ الْإِسْلَامِيَّةُ الْأَهْلِيَّةُ فِي جَنُوبِ تَائِلَانْدِ مِنْهَا مُزْدَوِجًا، لِلتَّوْفِيقِ بَيْنَ الْمَنْهَجِ الشَّرْعِيِّ وَالْأَكَادِمِيِّ؛ حَيْثُ الْمَنْهَجُ الشَّرْعِيُّ لِلْحِفَاطِ عَلَى الْهُوِيَّةِ الْإِسْلَامِيَّةِ، وَالْمَنْهَجُ الْأَكَادِمِيُّ لِمُوَكَبَةِ مُتَطَلِّبَاتِ الْعَصْرِ.

وَيَبْلُغُ عَدَدُ الْمَدَارِسِ الْإِسْلَامِيَّةِ فِي مُحَافَظَةِ فَطَانِي (١٨٥) مَدْرَسَةً.

بَيْنَمَا يَبْلُغُ عَدَدُ الْمَدَارِسِ الْإِسْلَامِيَّةِ فِي مُحَافَظَةِ جَالَا (٨) مَدْرَسَةً.

كَمَا يَبْلُغُ عَدَدُ الْمَدَارِسِ الْإِسْلَامِيَّةِ فِي مُحَافَظَةِ نَارَاتِيَوَاتِ (٧٥) مَدْرَسَةً.

أَمَّا الْجَامِعَاتُ فِي جَنُوبِ تَائِلَانْدِ، فَمِنْهَا:

- جَامِعَةُ فَطَانِي، الَّتِي تُمَثِّلُ (جَنَاحَ التَّعْلِيمِ الْعَالِي الْإِسْلَامِيِّ الْأَهْلِيِّ). بَعْضُوهَا فِي اتِّحَادِ جَامِعَاتِ الْعَالَمِ الْإِسْلَامِيِّ لِمُنْظَمَةِ الْعَالَمِ الْإِسْلَامِيِّ لِلتَّرْبِيَةِ وَالْعُلُومِ وَالثَّقَافَةِ (إِنْسِيْسَكُو)؛ بِالإِضَافَةِ إِلَى كَوْنِ جَامِعَةِ فَطَانِي عُضْوًا مُؤَسَّسًا فِي اتِّحَادِ الْجَامِعَاتِ الْأَفْرُوآسِيَوِيَّةِ.

وَهُنَاكَ كَلِيَّةُ الْعُلُومِ الْإِسْلَامِيَّةِ بِجَامِعَةِ الْأَمِيرِ سُونَكَلَا - فَرْعُ مُحَافَظَةِ فَطَانِي، كَذَلِكَ هُنَاكَ أَكَادِمِيَّةُ الدِّرَاسَاتِ الْإِسْلَامِيَّةِ وَالْعَرَبِيَّةِ بِجَامِعَةِ نَارَاتِيَوَاتِ الْحُكُومِيَّةِ بِمُحَافَظَةِ نَارَاتِيَوَاتِ، وَقِسْمُ الدِّرَاسَاتِ الْإِسْلَامِيَّةِ لِتَطْوِيرِ الْأَعْمَالِ بِجَامِعَةِ رَاجِ فَهَاتِ الْحُكُومِيَّةِ فِي مُحَافَظَةِ جَالَا. (يُنْظَرُ: سَمَارُوه، تَغْرِيزُ الْوَسْطِيَّةِ فِي مُعَاجَلَةِ الْإِنْخِرَافِ الْفِكْرِيِّ بِجَنُوبِ تَائِلَانْدِ، ص: ١٥٠ - ١٥٤).

وَجَامِعَةُ الشَّيْخِ دَاوُدِ الْفَطَانِيِّ الْإِسْلَامِيَّةِ، وَهِيَ أَهْلِيَّةٌ فِي مُحَافَظَةِ جَالَا (غَيْرُ مُعْتَرَفٍ بِهَا مِنْ قِبَلِ الْحُكُومَةِ التَّائِلَانْدِيَّةِ حَتَّى عَامَ ٢٠٢٣)، وَتَضُمُّ الْجَامِعَةُ بِمُسَمَّاها الْحَالِي (كُلِيَّةُ الشَّيْخِ دَاوُدِ الْفَطَانِيِّ الْإِسْلَامِيَّةِ) خَمْسَ كُلِيَّاتٍ بِتَخْصُّصَاتِهَا كَالآتِي: (<https://www.facebook.com/ADMIN.KISDA> تَارِيخُ النَّصْفِ ١٣/٨/٢٠٢٤م).

أسباب عدم تقيد بعض المسلمين في المنطقة بالمذهب الشافعي

وَمِنْ أَسْبَابِ عَدَمِ تَوَافُقِ أَعْمَالِ بَعْضِ مُسْلِمِي الْمَنْطِقَةِ بِالْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ؛ لِعِدَّةِ عَوَامِلٍ مِنْهَا:

(١) الإِخَاطَةُ الْقَاصِرَةُ بِالْوَسْطِيَّةِ الْمُثَلَّى بَيْنَ اتِّبَاعِ مَنْهَجِ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ وَبَيْنَ اتِّبَاعِ مَذْهَبِهِ.

(๒) التَّفْرِيطُ فِي الْإِلْتِزَامِ بِالْمَنْهَجِ الشَّافِعِيِّ، وَالْإِفْرَاطُ فِي التَّعَصُّبِ بِمَذْهَبِهِ.

(๓) التَّبَرُّيُّ غَيْرُ الْمَنْهَجِيِّ وَغَيْرِ الْمَوْضُوعِيِّ فِي النَّصْلِ مِنْ مَنْهَجِ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ.

وَلَأَجْلِ تَعَزُّزِ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ نَحْوِ الْوَسْطِيَّةِ؛ فَتَمَّةٌ سِتُّ مُقَدِّمَاتٍ يَسْتَدْعِي إِدْرَاكُهَا كَالآتِي:

المُقَدِّمَةُ الْأُولَى: فِي مُصْطَلَحِ (الْمَذْهَبِ):

إِنَّ حَقِيقَةَ (الْمَذْهَبِ) الْعِلْمِيَّةَ، وَبُعْدَهُ الْإِصْطِلَاحِي الدَّقِيقُ يَتَجَاوَزُ مَعْنِيَّهِ اللَّغَوِي وَالْإِصْطِلَاحِي إِلَى الدَّلَالَةِ عَلَى الْمَنْهَجِ الْأُصُولِيِّ الْمُعْتَمَدِ فِي اسْتِنْبَاطِ أَحْكَامِ الْمَسَائِلِ؛ لِأَنَّ الَّذِي يُمَيِّزُ مَذْهَبًا عَنْ مَذْهَبٍ آخَرَ، لَيْسَ مَجْمُوعُ هَذِهِ الْأَحْكَامِ الَّتِي انْتَهَتْ إِلَيْهَا اجْتِهَادَاتُ عُلَمَائِهِ وَحَوَالَا ثُرَاتُهُ الْفَقْهِيَّةِ، وَإِنَّمَا الَّذِي يُمَيِّزُ الْمَذْهَبَ: هُوَ ذَلِكَ الْمَنْهَجُ الْمُعْتَبَرُ فِي تَخْرِيجِ الْفُرُوعِ وَبِنَاءِ الْأَحْكَامِ. وَمَا الْأَحْكَامُ بِهَذَا الْإِعْتِبَارِ إِلَّا نَتِيجَةُ لِلتَّطْبِيقِ الْعِلْمِيِّ لِأُصُولٍ وَقَوَاعِدِ هَذَا الْمَنْهَجِ فِي أَحَادِ الْمَسَائِلِ وَمَنَاطِقِهَا الْجُزْئِيَّةِ.

وَمَا كِتَابُ "الرِّسَالَةِ" لِلْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ؛ إِلَّا تَأْكِيدًا مِنْ أَنَّ بَدَايَةَ عِلْمِ أُصُولِ الْفِقْهِ، كَانَتْ أَسَاسًا تُعَالِجُ مُشْكِلَةَ "فَهْمٍ" عَنِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى وَرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سَوَاءً مِنْ حَيْثُ الدَّلَالَةُ اللَّغَوِيَّةُ الطَّبِيعِيَّةُ، أَوْ الدَّلَالَةُ (الدَّلَالِيَّةُ) الْأُصُولِيَّةُ التَّفْعِيلِيَّةُ؛ فَإِنَّ الْإِمَامَ الشَّافِعِيَّ هُوَ أَوَّلُ مَنْ نَبَّهَ عَلَى مَنْهَجِ الْفِكْرِ الْمَقَاصِدِيِّ، بَلْ إِنَّهُ أَوَّلُ مَنْ وَضَعَ ضَوَابِطَ لِفَهْمِ مَقَاصِدِ الشَّرِيعَةِ، وَالَّتِي سَمَّاها الْإِمَامُ الشَّاطِبِيُّ بِ"الْأَدَوَاتِ الَّتِي بِهَا تُفْهَمُ الْمَقَاصِدُ" (الشَّاطِبِيُّ، الْإِعْتِصَامُ: ج ٢/ص ٢٩٣).

المُقَدِّمَةُ الثَّانِيَّةُ: فِقْهُ أُصُولِ الْمَذْهَبِ:

لَمَّا كَانَ كُلُّ مَذْهَبٍ مُحْكُومًا بِأُصُولٍ ضَابِطَةٍ لِعَمَلِيَّةِ الْاجْتِهَادِ فِيهِ، وَكَانَتْ آيَةُ مُحَاوَلَةٍ لِلتَّصَدِّي إِلَى الْفَتْوَى خَارِجَ هَذِهِ الْأُصُولِ بَحْرًا عَلَى دِينِ اللَّهِ، بِغَيْرِ عِلْمٍ وَبَصِيرَةٍ؛ كَانَ فِقْهُ هَذِهِ الْأُصُولِ مَطْلُوبًا لِلِإِفْتَاءِ فِي الْمَذْهَبِ. غَيْرَ أَنَّ تَمَامَ الْفِقْهِ؛ هُوَ الْفِقْهُ الَّذِي يَجْمَعُ بَيْنَ الْعِلْمِ بِهَا فِي نَفْسِهَا، وَالْعِلْمِ بِمَسَائِلِكِ فَهْمِهَا، ثُمَّ الْعِلْمُ بِكَيْفِيَّةِ إِجْرَائِهَا وَتَنْزِيلِهَا وَفَقَ حَالِ الزَّمَانِ وَأَهْلِهِ؛ يَقُولُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ رَحِمَهُ اللَّهُ: "إِنْ كَانَ أَحَدٌ يُجَالِفُنَا فَيُنْبِثُ خِلَافَهُ عَلَيْنَا فَالشَّافِعِيُّ، فَقِيلَ لَهُ: فَلَمْ؟ قَالَ: "لِيَبَانِهِ وَتَثْبِيهِ فِي السُّؤَالِ وَالْجَوَابِ وَالِاسْتِمَاعِ..." (ابْنُ عَبْدِالْبَرِّ، الْإِنْتِقَاءُ فِي فَصَائِلِ الْأُئِمَّةِ الثَّلَاثَةِ الْفُقَهَاءِ، ص: ٣٨).

المُقَدِّمَةُ الثَّالِثَةُ: الْقِيَادَةُ الرَّبُّوِيَّةُ:

إِنَّ عَلَى الْعَالِمِ الْمُنتَصِبِ لِلْوَرَاثَةِ الْعِلْمِيَّةِ وَالْإِمَامَةِ الرَّبُّوِيَّةِ، أَنْ يَتَحَلَّقَ - قَبْلَ غَيْرِهِ - بِخِلَافِهَا الرَّبَّانِيَّةِ؛ فَهِيَ الْمِيثَاقُ الَّذِي أَخَذَهُ عَلَى نَفْسِهِ، وَالْعَهْدُ الَّذِي سَيُسْأَلُ عَنْهُ بَيْنَ يَدَيِ رَبِّهِ؛ فَلَا خَيْرَ فِي عِلْمٍ لَمْ يُكْسِبْ صَاحِبَهُ حِلْمًا يَتَحَلَّقُ بِهِ.

قَالَ الْإِمَامُ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَفْتَحَ اللَّهُ لَهُ قَلْبَهُ، أَوْ يُنَوِّرَهُ؛ فَعَلَيْهِ بِتَرْكِ الْكَلَامِ فِيمَا لَا يَعْنِيهِ، وَتَرْكِ الذُّنُوبِ وَاجْتِنَابِ الْمَعَاصِي؛ وَلْيَكُنْ لَهُ فِيهَا بَيْنُهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حَبِيبَةً مِنْ عَمَلٍ، فَإِنَّهُ إِذَا فَعَلَ ذَلِكَ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الْعِلْمِ مَا يُشْغِلُهُ عَنْ غَيْرِهِ" (الْبَيْهَقِيُّ، مَنَاقِبُ الشَّافِعِيِّ: ج ٢/ص ١٧١).

المُقَدِّمَةُ الرَّابِعَةُ: صِدْقُ التَّوَجُّهَاتِ وَالْأَهْدَافِ:

وَهُوَ أَمْرٌ مُؤَكَّدٌ لِلجِهَاتِ الْمُشْرِفَةِ عَلَى تَحْدِيدِ الْبَرَامِجِ وَإِعْدَادِ الْمُحْطَّاتِ الْهَادِفَةِ، وَتَنْفِيزِ التَّوَجُّهَاتِ؛ إِذِ الْأَهْلِيَّةُ فِيهِ بِشَفَائِهَا (الْعِلْمِي وَالْتَرَبُوي) شَرْطٌ أَساس، وَعَلَى الْجِهَاتِ الْمُشْرِفَةِ أَنْ تَتَحَمَّلَ مَسْئُولِيَّتَهَا الدِّينِيَّةَ وَالْأَخْلَاقِيَّةَ.

قَالَ الْإِمَامُ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: "مَا نَاطَرْتُ أَحَدًا قَطَّ إِلَّا عَلَى النَّصِيحَةِ" (الدَّهْلِيُّ، سِيرَ أَعْلَامِ النُّبَلَاءِ: ج ١٠/ص ٢٩).

المُقَدِّمَةُ الْخَامِسَةُ: تَفْعِيلُ دَوْرِ مُؤَسَّسَةِ الْفَتَوَى:

إِنَّ ضَرُورَةَ تَفْعِيلِ دَوْرِ مُؤَسَّسَةِ الْفَتَوَى لِيَكُونَ أَكْثَرَ حُضُورًا وَوَاقِعِيَّةً فِي تَحْسِيدِ اسْتِفْلَاحِيَّتِهَا بِالْفَتَوَى وَرِعَايَتِهَا لِحُصُوصِيَّاتِ الْبِلَادِ الْمَذْهَبِيَّةِ وَالْعَقْدِيَّةِ، وَأَنْ مُسَاهَمَةَ مُؤَسَّسَةِ الْفَتَوَى فِي خِدْمَةِ الْمَذْهَبِ وَالْحِفَاطِ عَلَى الْوَحْدَةِ الْمُجْتَمَعِيَّةِ يَفْتَضِي أَنْ يَتَّسِمَ دَوْرُهَا - فَضْلًا عَنْ أَهْلِيَّةِ الْقَائِمِينَ عَلَيْهَا - بِوَصْفَيْنِ:

الْأَوَّلُ: الْفَاعِلِيَّةُ؛ لِتَحْقِيقِ حُضُورٍ قَوِيٍّ يَنْسَجِمُ وَمَقَاصِدِ إِحْدَاثِهَا.

وَالثَّانِي: الْعِلْمِيَّةُ؛ لِلتَّعَاطِي مَعَ مَا يُعْرَضُ عَلَيْهَا مِنْ قَضَايَا وَنَوَازِلٍ بِمَنْهَجٍ عِلْمِيٍّ شَرْعِيٍّ بَعِيدًا عَنِ الْعَوَاطِفِ؛ وَذَلِكَ عَلَى أَصُولٍ شَرْعِيَّةٍ وَاسْتِدْلَالَاتٍ صَحِيحَةٍ وَتَعْلِيلَاتٍ مُعْتَبَرَةٍ، وَاسْتِنْبَاطَاتٍ دَقِيقَةٍ.

قَالَ الْمُرَبِّيُّ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ يَقُولُ: "مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ، عَظُمَتْ قِيَمَتُهُ، وَمَنْ تَكَلَّمَ فِي الْفَهْمِ، نَمَّا قَدْرُهُ، وَمَنْ كَتَبَ الْحَدِيثَ، قَوِيَتْ حُجَّتُهُ، وَمَنْ نَظَرَ فِي اللَّغَةِ، رَقَّ طَبْعُهُ، وَمَنْ نَظَرَ فِي الْحِسَابِ، جَزُلَ رَأْيُهُ، وَمَنْ لَمْ يَصُنْ نَفْسَهُ، لَمْ يَنْفَعْهُ عِلْمُهُ" (الْبَيْهَقِيُّ، مَنَاقِبُ الشَّافِعِيِّ: ج ١/ص ٢٨٢، ابن عَسَاكِر، تَارِيخُ دِمَشْقَ: ج ١/ص ١٥-١٦).

المُقَدِّمَةُ السَّادِسَةُ: تَجْدِيدُ الْحَرَكَةِ الدَّعَوِيَّةِ وَالْعِلْمِيَّةِ:

إِنَّ وَاجِبَ الْأَمَانَةِ وَالشَّهَادَةِ يَفْرِضُ مُبَادَرَةً يَفْظَةً تَقُومُ عَلَى بَذْلِ الْجُهِدِ وَاسْتِفْرَاحِ الْوُسْعِ؛ لِبِنَاءِ الْحَرَكَةِ الدَّعَوِيَّةِ وَتَجْدِيدِ سِيرِهَا عَلَى مَنَهِجِ الْقُرْآنِ؛ لِيُعِيدَ إِلَيْهَا حَيَاتَهَا وَتَهْتَدِي بِعَلَامَاتِهِ وَتَقْتَبِسُ مِنْ أَنْوَارِهِ وَتَسْتَرْشِدُ بِبَيِّنَاتِهِ؛ حَيْثُ لَمْ تَنْطَلِقْ جُهُودُ التَّرْبِيَةِ النَّبَوِيَّةِ وَمَجَالِسُ الدَّعْوَةِ وَحَرَكَاتُهَا إِلَّا مُسْتَرْشِدَةً بِآيَاتِ الْكِتَابِ الَّتِي أَعَادَتْ صِنَاعَةَ الْإِنْسَانِ، وَجَدَّدَتْ سِيرَهُ عَلَى هَدْيِ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ لِتَلِي هِيَ أَقْوَمُ.

وَمِمَّا الْكَثِيرُ مِنْ فَرَاقَاتِ التَّخَلُّفِ فِي تَارِيخِ الْأُمَّةِ الْمُسْلِمَةِ الْمُتَمَتِّدِ، الَّتِي كَانَتْ تُمَثِّلُ تَحْدِيَّاتٍ وَعَقَبَاتٍ وَمُعَوِّقَاتٍ؛ اسْتَطَاعَتْ الْمُؤَسَّسَاتُ الدِّينِيَّةُ وَالتَّعْلِيمِيَّةُ أَنْ تُحَوِّلَهَا إِلَى أَدَاةٍ لَا يَنْقَاطُ الْأُمَّةُ وَشَحَذَ فَاعِلِيَّتِهَا، وَجَمَعَ طَاقَاتِهَا، وَكَانَ لِهَذِهِ الْمُؤَسَّسَاتِ تَارِيخِيًّا الدَّوْرُ الْأَسَاسُ فِي عَمَلِيَّاتِ النُّهُوضِ.

قَالَ يُؤْنَسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى: قَالَ الشَّافِعِيُّ: "كُلُّ حَدِيثٍ جَاءَ مِنَ الْعِرَاقِ، وَلَيْسَ لَهُ أَصْلٌ فِي الْحِجَازِ، فَلَا تُقْبَلُهُ، وَإِنْ كَانَ صَحِيحًا، مَا أُرِيدُ إِلَّا نَصِيحَتَكَ" ثُمَّ إِنَّ الشَّافِعِيَّ رَجَعَ عَنْ هَذَا، وَصَحَّحَ مَا ثَبَتَ إِسْنَادُهُ لَهُمْ. (الْبَيْهَقِيُّ، مَعْرِفَةُ السُّنَنِ وَالْآثَارِ، ص: ٦٤).

فَمَاذَا بَعْدَ الْعِلْمِ إِلَّا الْعَمَلُ؟! (يُنْظَرُ: وَلَشَكَرَ، مُقَدِّمَاتٌ فِي خِدْمَةِ الْمَذْهَبِ، الْعَدَد (٢٦٩).

الخاتمة:

فِي هَذَا الْبَحْثِ؛ يَتَبَيَّنُ أَنَّ أَهَمِّيَّةَ الْوَسْطِيَّةِ فِي كَوْنِهَا سَبِيلَ الْأُمَّةِ الْجَامِعِ، وَهَجَّهَا السَّوِيُّ، وَأَنَّهَا بِصِفَتِهَا هَجًّا عَامًّا لِلْأُمَّةِ الْمُسْلِمَةِ؛ تُؤَقِّرُ قَابِلِيَّةً لِلِانْتِهَاجِ الْمَوْضُوعِيِّ، الْإِمْتِدَادِ الْمَكَانِيِّ، وَالِاسْتِمْرَارِ الزَّمَانِيِّ. وَبِالِاتِّزَامِ الْوَسْطِيَّةِ؛ يُمَكِّنُ لِكُلِّ النَّاسِ أَنْ تُرَجَّحَ بِالْإِسْلَامِ وَشَرِيعَتِهِ وَتَعَالِيمِهِ وَأَحْكَامِهِ؛ لِأَنَّهَا مُوَافِقَةٌ لِلْفِطْرَةِ الَّتِي تُعْذِبُهَا الْوَسْطِيَّةُ الْمَنْهَجِيَّةُ بِتَأْكِيدِهَا عَلَى إِنْسَانِيَّةِ السُّنَّةِ النَّبَوِيَّةِ، وَاهْتِمَامِهَا بِالْإِنْسَانِ لِيَكُونَ اجْتِمَاعِيًّا.

وَيَخْلُصُ الْبَحْثُ إِلَى النَّتَائِجِ التَّالِيَةِ:

- (١) عَدَمُ تَقْيِيدِ بَعْضِ مُسْلِمِي مَنْطِقَةِ جَنُوبِ تَايْلَانْدِ الْحُدُودِيَّةِ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ لِأَسْبَابٍ مِنْهَا:
 - الْإِحَاطَةُ الْقَاصِرَةُ بِالْوَسْطِيَّةِ الْمُثَلَّى بِبَيِّنِ اتِّبَاعِ مَنْهَجِ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ وَبَيِّنِ اتِّبَاعِ مَذْهَبِهِ.
 - التَّفَرُّيْتُ فِي الْإِتِّزَامِ بِالْمَنْهَجِ الشَّافِعِيِّ، وَالْإِفْرَاطُ فِي التَّعَصُّبِ بِمَذْهَبِهِ.
 - التَّزْيِيرُ غَيْرِ الْمَنْهَجِيِّ وَغَيْرِ الْمَوْضُوعِيِّ فِي التَّنَصُّلِ مِنْ مَنْهَجِ الْإِمَامِ الشَّافِعِيِّ.
- (٢) إِنَّ التَّفَكُّيرَ فِي بِنَاءِ مُجْتَمَعِ الْمَعْرِفَةِ لِمُسْلِمِي جَنُوبِ تَايْلَانْدِ، ذِي السُّلُوكِ الْمُتَمَيِّزِ، السَّلِيمِ مِنْ عَاهَاتِ الْإِنْحِرَافِ الْفِكْرِيِّ؛ مَا يَسْتَدْعِي رَفْدَهُمْ بِالْإِمْكَانَاتِ الْمَعْرِفِيَّةِ وَالْعِلْمِيَّةِ وَالْثَّقَافِيَّةِ ... إلخ؛ لِيَكُونَ الطَّرِيقُ مُمَهَّدًا نَحْوَ التِّقَاءِ فِطْرَةِ الْإِنْسَانِ بِقِيَمِ الْإِسْلَامِ، بُعْيَةً تَقْدِيمِ الْأُمُودَجِ الْمُثِيرِ لِلِإِفْتِدَاءِ.
- (٣) إِنَّ مِنَ الْوَاجِبِ أَنْ يُجْتَهِدَ فِي جَعْلِ مَنَاهِجِ التَّرْبِيَةِ وَالتَّعْلِيمِ، وَالْفِكْرِ وَالْمَعْرِفَةِ؛ وَسَطِيًّا، مُتَوَافِقًا وَمُسْتَحَقًّا بِالْجَعْلِ الْإِلَهِيِّ وَالْوَصْفِ الرَّبَّانِيِّ:

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ (البقرة، ٢: ١٤٣).

وَيُمَثِّلُ هَذِهِ الْجُهُودُ الْمُتَوَاصِلَةَ الْمُتَسَانِدَةَ الْمُتَكَامِلَةَ، يُمَكِّنُ - إِنْ شَاءَ اللَّهُ - أَنْ تُنْفَخَ فِي الْأُمَّةِ الْمُسْلِمَةِ (رُوحُ الْوَسْطِيَّةِ)، وَتَكُونُ مِنْ تَمِّ ﴿أُمَّةً وَاحِدَةً﴾.

وَبَعْدُ تَعَزُّيْرِ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ فِي مُجْتَمَعِ جَنُوبِ تَايْلَانْدِ مِنْ ضِمْنِ مَنْهَجِيَّةِ الشُّهُودِ الْحَضَارِيِّ وَالِانْبِعَاطِ الْحَضَارِيَّةِ الْمَرْجُوءَةِ مِنَ الْأُمَّةِ الْوَسْطِيَّةِ؛ بِاعْتِبَارِ مُسْلِمِي جَنُوبِ تَايْلَانْدِ جُزْءًا لَا يَتَجَرَّأُ مِنَ الْأُمَّةِ الْمُسْلِمَةِ عَلَى اِمْتِدَادِ الْعَالَمِ.

وَأَفْتَضَتْ دِرَاسَةُ تَعْزِيزِ الْمَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ لِتَرْسِيخِ الْوَسْطِيَّةِ فِي مُجْتَمَعِ جَنْوُبِ تَائِيلَانْد؛ لِلِإِضْطِلَاعِ بِالْبُعْدِ
الثَّقَافِيِّ وَالْفِكْرِيِّ الْإِسْلَامِيِّ، وَدَوْرِ الْمَوْسَّسَاتِ الْإِسْلَامِيَّةِ فِي بِنَاءِ الْوَعْيِ، مِنْ مُنْطَلَقِ الْوَسْطِيَّةِ الْمَنْهَجِيَّةِ؛ لِيَكُونَ
السَّبِيلُ نَحْوَ تَحْقِيقِ كَسْبِ أَكْبَرِ وَأَكْثَرِ لِلدَّعْوَةِ بِإِبْرَارِ مَحَاسِنِ الْإِسْلَامِ، وَبَيَانِ مَقْصِدِهِ فِي إِحْثَاقِ الرَّحْمَةِ بِالْإِنْسَانِيَّةِ.

قائمة المصَادِر والمَراجِع:

الْقُرْآنُ الْكَرِيمُ

الألباني، مُحَمَّدُ نَاصِرُ الدِّينِ (١٣٩٩هـ/١٩٧٩م). سِلْسِلَةُ الْأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ. بَيْرُوت: الْمَكْتَبُ الْإِسْلَامِي.

البُخَارِي، مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. (١٤٠٧هـ). الْجَامِعُ الصَّحِيحُ. الْقَاهِرَةُ: دَارُ الشَّعْبِ.

البَغَوِي، الْحُسَيْنُ بْنُ مَسْعُودٍ. (١٤٠٩هـ/١٩٨٩م). مَعَالِمُ التَّنْزِيلِ (تَفْسِيرُ الْبَغَوِيِّ). تَحْقِيقُ: مُحَمَّدُ عَبْدِ اللَّهِ التَّمَرِ وَزُمَلَاؤُهُ. دَارُ طَيْبَةِ.

الْبَيْهَقِيُّ، أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ. (١٤١٢هـ/١٩٨٩م). مَعْرِفَةُ السُّنَنِ وَالْأَثَارِ (السُّنَنِ الْوُسْطَى). تَحْقِيقُ: عَبْدُ الْمُعْطِيِّ

أَمِينُ فَلَعَجِي. حَلَب: دَارُ الْوَعْيِ

الْبَيْهَقِيُّ، أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ. (١٣٩٠هـ/١٩٧٠م). مَنَاقِبُ الشَّافِعِيِّ. تَحْقِيقُ: السَّيِّدُ أَحْمَدُ صَفَر. الْقَاهِرَةُ: مَكْتَبَةُ دَارِ التُّرَاثِ.

الْبَزْمَزِيُّ، مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى بْنِ سَوْرَةَ. (١٩٩٨م). سُنَنِ التِّرْمِذِيِّ. تَحْقِيقُ: بَشَّارُ عَوَّادُ مَعْرُوف. بَيْرُوت: دَارُ الْعَرَبِ الْإِسْلَامِيِّ

الْحَجَوِيُّ، مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ. (١٣٤٠-١٤٤٥هـ). الْفِكْرُ السَّامِيُّ فِي تَارِيخِ الْفِقْهِ الْإِسْلَامِيِّ. بِالرَّبَاطِ: مَطْبَعَةُ إِدَارَةِ

الْمَعَارِفِ

الدَّهْبِيُّ، مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ. (١٤٠٥هـ/١٩٨٥م). سِيرُ أَعْلَامِ النُّبَلَاءِ. تَحْقِيقُ: جَمْعُوعَةٌ مِنَ الْمُحَقِّقِينَ بِإِشْرَافِ الشَّيْخِ شُعَيْبِ الْأَرْزَانُؤُوطِ. ط ٣. مَوْسَسَةُ الرِّسَالَةِ،

السَّائِسِ، مُحَمَّدُ عَلِيٍّ. (١٣٨٩هـ/١٩٧٠م). نَشْأَةُ الْفِقْهِ الْإِسْلَامِيِّ وَالْأُطُورِ. مَجْمَعُ الْبُحُوثِ الْإِسْلَامِيَّةِ- الْقَاهِرَةُ. سُؤَالُ

الشَّاطِئِي، إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى. (٢٠٠٨م). الْإِعْتِصَامُ، تَحْقِيقُ: مَشْهُورُ بْنُ حَسَنِ آلِ سَلْمَانَ. مَكْتَبَةُ التَّوْحِيدِ.

الشَّرَوَانِي، عَبْدُ الْحَمِيدِ. (١٣٥٧هـ/١٩٣٨م). حَوَاشِي تَحْقِيقِ الْمَنْهَاجِ بِشَرْحِ الْمَنْهَاجِ. الْمَكْتَبَةُ التَّجَارِيَّةُ الْكُبْرَى.

العَسْقَلَانِيُّ، أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ ابْنِ حَجَرَ. (١٤٠٦هـ/١٩٨٦م). تَوَالِي التَّنَاسُكِ لِمَعَالِي مُحَمَّدِ بْنِ إِدْرِيسَ. تَحْقِيقُ: عَبْدُ اللَّهِ الْقَاضِي. بَيْرُوت: دَارُ الْكُتُبِ الْعِلْمِيَّةِ.

الْعُلَوَانِي، طَهْ جَابِرٍ. (١٤٠٦هـ). أَدَبُ الْإِحْتِلَافِ فِي الْإِسْلَامِ. كِتَابُ الْأُمَّةِ. الْعَدَدُ (9). ط 2. رِئَاسَةُ الْمَحَاكِمِ

الشَّرْعِيَّةِ وَالشُّؤُونِ الدِّينِيَّةِ دَوْلَةُ قَطَرِ.

الْقُرُونِيُّ، مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ مَاجَةَ. (د.ت). سُنَنِ ابْنِ مَاجَةَ. كَتَبَ حَوَاشِيَهُ: مُحَمَّدُ حَلِيلٌ. النَّاشِرُ: مَكْتَبَةُ أَبِي الْمَعَاتِي.

الْمَرَاغِي، عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُصْطَفَى. (د.ت). الْفَتْحُ الْمُبِينُ فِي طَبَقَاتِ الْأُصُولِيِّينَ. نَشْرُ: مُحَمَّدُ عَلِيٍّ عُثْمَانُ.

النَّشَّارُ، عَلِيٌّ سَامِي. (١٣٦٧هـ/١٩٤٧م). مَنَاهِجُ الْبَحْثِ عِنْدَ مُفَكِّرِي الْإِسْلَامِ. الْعَرَبِي: دَارُ الْفِكْرِ.

النَّوَوِيُّ، يَحْيَى بْنُ شَرَفٍ. (د.ت). الْمَجْمُوعُ شَرْحُ الْمَهَذَّبِ. تَحْقِيقُ: مُحَمَّدُ لَحْيَبِ الْمُطِيعِي. جِدَّة: مَكْتَبَةُ الْإِرْشَادِ.

النَّيْسَابُورِي، مُسْلِمُ بْنُ الْحَجَّاجِ. (د.ت). الْجَامِعُ الصَّحِيحُ الْمُسَمَّى صَحِيحُ مُسْلِمٍ. يَرْوُت: دَارُ الْجِيلِ وَدَارُ الْآفَاقِ الْجَدِيدَةِ.

ابْنُ الْقَيْمِ الْجَوْزِيَّة، مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ. (١٤١١هـ/١٩٩١م). إِعْلَامُ الْمُتَوَقِّعِينَ عَنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ. تَحْقِيقُ: مُحَمَّدُ عَبْدُ السَّلَامِ إِبْرَاهِيمُ. يَرْوُت: دَارُ الْكُتُبِ الْعِلْمِيَّةِ.

ابْنُ الْمُؤَصِّلِي، مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ. (١٤٢٢هـ/٢٠٠١م). مُخْتَصَرُ الصَّوَاعِقِ الْمُرْسَلَةِ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ وَالْمَعْطَلَةِ. تَحْقِيقُ: سَيِّدُ إِبْرَاهِيمُ. الْقَاهِرَةُ: دَارُ الْحَدِيثِ.

ابْنُ عَبْدِ الْبَرِّ، يُوسُفُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. (١٣٥٠هـ). الْإِثْقَاءُ فِي فَصَائِلِ الْأُتَمَّةِ الثَّلَاثَةِ الْمُفْهَمَاءِ. مَكْتَبَةُ الْقُدْسِيِّ. ابْنُ عَسَاكِرٍ، عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ. (٢٠٠٦م). تَارِيخُ دِمَشْقَ. تَحْقِيقُ: عُمَرُ بْنُ غَرَامَةَ الْعَمْرَوِي. دَارُ الْفِكْرِ لِلطَّبَاعَةِ وَالنَّشْرِ وَالتَّوْزِينِ.

ابْنُ مَنْظُورٍ مُحَمَّدُ بْنُ مَكْرَمٍ. (٢٠٠٣م). لِسَانُ الْعَرَبِ. دَارُ صَادِرٍ.

أَبُو نَعِيمٍ الْأَصْبَهَانِي، أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. (١٤١٦هـ/١٩٩٦م). حُلْيَةُ الْأَوْلِيَاءِ وَطَبَقَاتُ الْأَصْفِيَاءِ. دَارُ الْفِكْرِ. سَمَارَوْه، مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ. (٢٠٢٠م). تَعَزُّيْرُ الْوَسْطِيَّةِ فِي مُعَالَجَةِ الْإِنْخِرَافِ الْفِكْرِيِّ بِجُنُوبِ تَائِلَانْدِ. كَلِيَّةُ الْعُلُومِ الْإِسْلَامِيَّةِ بِجَامِعَةِ الْأَمِيرِ سَوْنَكَلَا - فَطَايِي. 2020م.

عَبْدُ الْمُحْسَنِ عَبْدُ الْحَمِيدِ. (١٤٠٤هـ). الْمَنْدَهَبُ الْإِسْلَامِيُّ وَالتَّعْيِيرُ الْحَضَارِي. كِتَابُ الْأُتَمَّةِ. الْعَدَدُ (6). ط2. رِئَاسَةُ الْمَحَاكِمِ الشَّرْعِيَّةِ وَالشُّؤُونِ الدِّيْنِيَّةِ دَوْلَةُ قَطَرِ.

عَطَارِي، عَارِفٌ. (١٤٢٩هـ). الْإِدَارَةُ التَّرْبَوِيَّةُ لِمَنْظُورٍ إِسْلَامِيٍّ. تَقْدِيمُ: عُمَرُ عُبَيْدُ حَسَنَهُ. كِتَابُ الْأُتَمَّةِ. الْعَدَدُ (123). قَطَرُ: وَزَارَةُ الْأَوْقَافِ وَالشُّؤُونِ الْإِسْلَامِيَّةِ

مَغْرِبِيَّة، مُحَمَّدُ طَارِقُ. (١٤٣٢هـ/٢٠١١م). الْمَنْدَهَبُ الشَّافِعِيُّ: دِرَاسَةٌ عَنْ أَهَمِّ مَصْطَلَحَاتِهِ وَأَشْهُرِ مُصَنِّفَاتِهِ وَمَرَاتِبِ التَّرْجِيحِ قِيَاهُ. دِمَشْقُ. الْفَارُوقُ لِلطَّبَاعَةِ وَالنَّشْرِ وَالتَّوْزِينِ

مُوسَى، مُحَمَّدُ يُوسُفُ. (٢٠١٧م). تَارِيخُ الْفَقْهِ الْإِسْلَامِيِّ. الْمَكْتَبَةُ الْأَزْهَرِيَّةُ لِلتَّوَارِثِ.

บทความวิจัย

การบูรณาการการเรียนรู้เคมีในกระบวนการผลิตอาหารเพื่อสุขภาพ :

กรณีศึกษาการพัฒนาคุกกี้ธัญพืชและคุกกี้กล้วยน้ำว้า

มูฮัมหมัดอามีน หะยีหามะ¹ ยะโก๊ะ ขาเร็มดาเบะ² อามีนนา สาแม³

¹ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาเคมี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี, จังหวัดปัตตานี

² อาจารย์ประจำ สาขาวิชาเคมี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี, จังหวัดปัตตานี

³ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาเคมี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี, จังหวัดปัตตานี

อีเมลผู้แต่งหลัก : h.muhammadameen@ftu.ac.th เบอร์โทร : 084 860 0493

วันที่รับ : 29 สิงหาคม 2567 ✿ วันที่รับแก้ไข : 30 กันยายน 2567 ✿ วันที่ตอบรับ : 30 ธันวาคม 2567

บทคัดย่อ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหาร ผู้ผลิตและนักพัฒนายังขาดความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เคมี ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพและคุณค่าทางโภชนาการของผลิตภัณฑ์ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อบูรณาการการเรียนรู้ด้านเคมีในกระบวนการผลิตอาหารเพื่อสุขภาพ โดยศึกษาและพัฒนาสูตรคุกกี้ธัญพืชและคุกกี้กล้วยน้ำว้า ด้วยการลดปริมาณน้ำตาลและประเมินคุณภาพทางประสาทสัมผัส คุณภาพทางเคมี และคุณภาพทางกายภาพ สูตรที่พัฒนาขึ้นมีส่วนอินทผลัมและกล้วยน้ำว้า 260 กรัมต่อน้ำตาล 150 กรัม ซึ่งได้รับการยอมรับจากผู้บริโภค ผลการประเมินคุณภาพทางประสาทสัมผัสแสดงให้เห็นว่าคุกกี้ธัญพืชและกล้วยน้ำว้ามีคะแนนความชอบอยู่ในระดับปานกลางถึงชอบมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.24 ± 0.72 และ 4.16 ± 0.68 ตามลำดับ นอกจากนี้ การวิเคราะห์คุณภาพทางเคมีพบค่าร้อยละความชื้นของอินทผลัมและกล้วยน้ำว้าอยู่ที่ 1.04 และ 1.18 ตามลำดับ ซึ่งแสดงถึงศักยภาพในการใช้ผลไม้เหล่านี้ในผลิตภัณฑ์อาหารที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค การศึกษานี้จึงยืนยันถึงความสำคัญของการนำความรู้ทางเคมีมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสูตรอาหารที่มีคุณภาพสูงและเหมาะสมต่อสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การบูรณาการเคมี, อาหารเพื่อสุขภาพ, คุกกี้ธัญพืช, คุกกี้กล้วยน้ำว้า

RESEARCH

The Integrating Chemistry Learning in the Production Process of Healthy Foods: A Case Study on the Development of Date and Namwa Banana Cookies

Muhammad Ameen Hadjihama¹ Yakoh Khareemdabe² Amina Samae³

¹ Lecturer in the Department of Chemistry Faculty of Education Fatoni University, Ch.Pattani

² Lecturer in the Department of Chemistry Faculty of Education Fatoni University, Ch.Pattani

³ Lecturer in the Department of Chemistry Faculty of Education Fatoni University, Ch.Pattani

Corresponding Author, Email : h.muhammadameen@ftu.ac.th **Tel :** 084 860 0493

Received : August 29, 2024 ✿ **Revised :** September 30, 2024 ✿ **Accepted :** December 30, 2024

Abstract

Food product development, manufacturers and developers still lack knowledge about the application of chemistry, which affects the quality and nutritional value of the products. This research aims to integrate chemistry learning into the production process of healthy food by studying and developing a formula of date and banana cookies by reducing the amount of sugar and evaluating their sensory, chemical and physical qualities. The developed formula has a ratio of 260 g of dates and bananas to 150 g of sugar, which is accepted by consumers. The sensory evaluation results show that the date and banana cookies have a moderate to high liking score, with an average value of 4.24 ± 0.72 and 4.16 ± 0.68 , respectively. In addition, the chemical quality analysis found that the moisture percentage of dates and bananas were 1.04 and 1.18, respectively, indicating the potential of using these fruits in food products that meet consumer needs. This study therefore confirms the importance of applying chemical knowledge to effectively develop high-quality and healthy recipes.

Keywords : Chemical Integration, Healthy Food, Date Cookies, Banana Cookies

บทนำ

ปัจจุบันน้ำตาลกลายเป็นส่วนผสมในอาหารเกือบทุกชนิดโดยเฉพาะในขนมทานเล่น อาหารว่าง ประเภทเบเกอรี่ เพิ่มโอกาสให้ประชากรไทยบริโภคน้ำตาลเกินคำแนะนำที่สำนักโภชนาการได้กำหนด ก่อให้เกิดโรคกลุ่มเมตาบอลิก คือ โรคหัวใจ หลอดเลือด และเบาหวาน (Wang & Huang, 2022; Chaiyawat & Chongsuvivatwong, 2021; Suwannapong & Phetphum, 2020) Hayiyakoh และ Japrang (2024) ได้กล่าวว่าการพัฒนาอาหารเพื่อสุขภาพจึงเป็นหนึ่งในความท้าทายที่สำคัญในอุตสาหกรรมอาหาร ซึ่งต้องอาศัย การบูรณาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะวิชาเคมี ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการเข้าใจและควบคุม กระบวนการผลิตอาหาร

คุกกี้ (Cookies) เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเบเกอรี่ ที่มีความชื้นต่ำมีขนาดเล็ก รสหวาน มีส่วนผสมหลัก คือ แป้งสาลี ไขมัน และน้ำตาล ความชื้นเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพของคุกกี้ โดยความชื้นที่เหมาะสม สำหรับคุกกี้อยู่ระหว่าง 3-5% (Gujral & Sinha, 2010; O'Brien & O'Brien, 2008) การควบคุมระดับ ความชื้นช่วยป้องกันการเกิดสภาพไม่พึงประสงค์ เช่น การสูญเสียความกรอบหรือความเหนียวของคุกกี้ นอกจากนี้ การควบคุมปฏิกิริยาทางเคมีที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิต เช่น การเกิดสีน้ำตาลในขนมอบ (Maillard reaction) ช่วยให้อาหารสามารถปรับสูตรคุกกี้ให้มีรสชาติและคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น จึงจัดเป็นอาหารที่คนไทย ส่วนใหญ่รู้จักกันดีและนิยมนำคุกกี้มารับประทานแทนเป็นอาหารว่าง หรือมอบให้ผู้คนเนื่องในโอกาสต่างๆ ขนมที่ผู้คนนิยมเลือกนำไปมอบเป็นของขวัญให้แก่กันก็มักจะเป็นขนมประเภทเบเกอรี่ โดยเฉพาะคุกกี้ เนื่องจากขนมอบรสชาติดีและทนทานกว่าขนมเค้กที่เป็นที่นิยมของคนไทย ด้วยความหอม หวาน มัน กรอบ และสามารถ เก็บได้นาน อีกทั้งผู้ผลิตยังพัฒนาในด้านความคิดสร้างสรรค์ให้คุกกี้มีสีสันน่ารับประทาน ทำให้ผู้ที่ชื่นชอบ รับประทานคุกกี้เกิดปัญหาโรคอ้วน และปัญหาสุขภาพอื่นๆตามมา ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้ให้ มีปริมาณน้ำตาลลดลงและเพิ่มคุณค่าทางโภชนาการ เช่น การทดแทนน้ำตาลทรายในคุกกี้ด้วยกลูโคส (จิตรรัตน์ เปรมประเสริฐโชค, ศศิธร จานเก่า และประไพรัช ทาน้อย, 2557) การพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้จากมันเทศ (นรินทร์ เจริญพันธ์, 2561) การพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้เสริมเส้นใยอาหารจากชงจำปาตะ (วิภาวรรณ วงศ สุดาลักษณ์, 2559) การพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้จากแป้งปราศจากกลูเตนบางชนิด (จิระนาถ รุ่งช่วง และนภัสพร พิ เหลืองสกุล, 2561) การพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้กรอบด้วยวัตถุดิบแตกหักจากกระบวนการบรรจุหีบห่อกล้วยทอด กรอบ (สิรินทรา สิทธิชัยวงศ์ ปรมศ ศรีแก้ว หริพล ธรรมนารักษ์ และสมอ บุญพันธ์, 2563) การพัฒนา ผลิตภัณฑ์คุกกี้เสริมแพคตินจากเปลือกมะนาว (อมรรัตน์ ถนนแก้ว, 2551) เคมีมีบทบาทสำคัญในกระบวนการ ผลิตอาหาร เนื่องจากช่วยให้เข้าใจถึงปฏิกิริยาเคมีที่เกิดขึ้นระหว่างการผลิต การเก็บรักษา และการบริโภค อาหาร การนำความรู้ด้านเคมีมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอาหารจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มี คุณภาพสูง มีรสชาติที่ดี และมีคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสม (García *et al.*, 2020; Miller *et al.*, 2023)

น้ำตาลในผลไม้ประกอบอยู่ 3 ชนิด ได้แก่ น้ำตาลกลูโคส (Glucose) คือน้ำตาลในเลือดที่ร่างกาย สามารถย่อยและดูดซึมได้เร็วที่สุด เป็นแหล่งพลังงานของเซลล์ในร่างกาย และให้พลังงานเพื่อใช้ใน ชีวิตประจำวัน น้ำตาลฟรุคโตส (Fructose) ช่วยกระตุ้นการสร้างไขมันทั้งที่ตับและเส้นเลือด อยู่ในรูปแบบ

น้ำตาลโมเลกุลเดี่ยวหรืออาจอยู่คู่กับน้ำตาลกลูโคสในรูปน้ำตาลทราย โดยน้ำตาลชนิดนี้สามารถเข้าสู่เซลล์ได้โดยไม่ต้องพึ่งอินซูลิน และน้ำตาลซูโครส(Sucrose) พบได้ในผลไม้สุกเกือบทุกประเภท เมื่อน้ำตาลซูโครสแตกตัวหรือถูกย่อยจะให้น้ำตาลกลูโคสกับน้ำตาลฟรุกโตส อย่างละ 1 โมเลกุล

กล้วยน้ำว้าเป็นผลไม้ที่สามารถให้พลังงานแก่ร่างกายได้ประมาณ 60 กิโลแคลอรี ซึ่งเป็นพลังงานที่ได้จากน้ำตาลธรรมชาติที่มีอยู่ในกล้วยน้ำว้า โดยมีน้ำตาลธรรมชาติทั้ง 3 ชนิด ส่วนแร่ธาตุและวิตามินในกล้วยน้ำว้า ได้แก่ แมกนีเซียม โพแทสเซียม ซึ่งสามารถช่วยป้องกันโรคความดัน และวิตามินบี 6 ที่ช่วยกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกัน รวมถึงวิตามินบี 1, บี 2, วิตามินซี และวิตามินเอในปริมาณมาก (Chowdhury *et al.*, 2021; Fadimu *et al.*, 2022) ในส่วนของอินทผาลัม เป็นผลไม้ที่ไม่มีคอเลสเตอรอลและไขมันต่ำ อุดมไปด้วยเบต้าแคโรทีน ลูทีน และซีแซนทีนซึ่งมีส่วนช่วยป้องกันมะเร็งในช่องท้อง แก้วโรควิถีวินศิริระ แก้วกระหาย และลดเสมหะภายในลำคอ (Zhao *et al.*, 2021) หากรับประทานอินทผาลัมในช่วงเช้าขณะท้องว่างก็จะช่วยฆ่าเชื้อโรคพยาธิและสารพิษที่ตกค้างในลำไส้และระบบทางเดินอาหาร ช่วยลดความรุนแรงของแผลกระเพาะอาหาร อีกทั้งน้ำตาลในอินทผาลัมเป็นน้ำตาลกลูโคสและฟรุกโตส สามารถดูดซึมเข้าสู่ร่างกายได้อย่างรวดเร็ว ให้ปริมาณน้ำตาลและโพแทสเซียมในปริมาณที่เหมาะสมแก่ร่างกาย (Al-Qarawi *et al.*, 2020) การพัฒนาคุกกี้จากอินทผาลัมและกล้วยน้ำว้าเป็นตัวอย่างของการบูรณาการวิชาเคมีในกระบวนการผลิตอาหารเพื่อสุขภาพ อินทผาลัมและกล้วยน้ำว้าเป็นวัตถุดิบที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงและเป็นแหล่งของสารต้านอนุมูลอิสระ วิตามิน และแร่ธาตุ การนำมาใช้เป็นส่วนผสมหลักในการพัฒนาคุกกี้ไม่เพียงแต่จะช่วยเพิ่มคุณค่าทางโภชนาการ แต่ยังสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคที่หันมาใส่ใจสุขภาพ (Farah *et al.*, 2022).

การบูรณาการความรู้ด้านเคมีและอาหารเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัย (McClements, 2017). ความรู้ทางเคมีช่วยให้ผู้ผลิตและนักพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถเข้าใจโครงสร้างและคุณสมบัติของสารอาหาร เช่น โปรตีน คาร์โบไฮเดรต และไขมัน ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพและรสชาติของผลิตภัณฑ์ (López-Castillo & Montalvo-González, 2018). การเข้าใจคุณสมบัติทางเคมีจึงเป็นสิ่งสำคัญในการเลือกวัตถุดิบและการควบคุมกระบวนการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ (Drewnowski & Almiron-Roig, 2010) นอกจากนี้ การควบคุมปฏิกิริยาทางเคมีที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิตอาหาร เช่น การเกิดสีน้ำตาลในขนมอบ (Maillard reaction) หรือการเกิดกรดในกระบวนการหมัก ช่วยให้สามารถควบคุมคุณภาพและปรับสูตรอาหารให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคได้มากยิ่งขึ้น (Micha *et al.*, 2017) การบูรณาการความรู้ด้านเคมียังช่วยในการพัฒนาสูตรอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ โดยสามารถลดปริมาณสารที่ไม่พึงประสงค์ เช่น น้ำตาลหรือไขมัน โดยยังคงรสชาติและคุณค่าทางโภชนาการไว้ได้ เช่น การใช้สารให้ความหวานแทนน้ำตาล หรือการเลือกใช้ไขมันที่มีคุณสมบัติทางสุขภาพที่ดีกว่า (Liu, 2003) การประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ก็เป็นอีกหนึ่งด้านที่สำคัญ ความรู้ด้านเคมีช่วยในการประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์อาหาร ทั้งในด้านทางกายภาพ เช่น ความชื้น สี และกลิ่น รวมถึงคุณภาพทางเคมี เช่น สารตกค้างหรือสารปรุงแต่งที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพผู้บริโภค (McClements, 2017) สุดท้ายนี้ การบูรณาการความรู้ด้านเคมีและอาหารเปิดโอกาสให้มีการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้ดี

ยิ่งขึ้น เช่น ผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพหรืออาหารสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ (Drewnowski & Almiron-Roig, 2010) การบูรณาการความรู้ด้านเคมีและอาหารจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารที่มีคุณภาพสูง ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค และส่งเสริมสุขภาพในระยะยาว (Micha *et al.*, 2017). การศึกษานี้มุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการผลิตคุกกี้อินทผลัมและกล้วยน้ำว้า โดยใช้ความรู้ทางเคมีเป็นพื้นฐานในการเลือกใช้วัตถุดิบและกำหนดกระบวนการผลิต เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูง มีคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค การวิจัยนี้จึงเป็นตัวอย่างของการบูรณาการการเรียนรู้เคมีเข้ากับการพัฒนาอาหารเพื่อสุขภาพ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมอาหารและสุขภาพในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อบูรณาการการเรียนรู้เคมีในการศึกษาสูตรที่เหมาะสมในการใช้กล้วยน้ำว้าและอินทผลัมต่อการลดปริมาณน้ำตาลในคุกกี้
2. เพื่อประเมินคุณภาพอาหารทางประสาทสัมผัสของผลิตภัณฑ์คุกกี้กล้วยน้ำว้าและคุกกี้อินทผลัม และคุณภาพทางเคมี และทางกายภาพ

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่การบูรณาการการเรียนรู้เคมีในกระบวนการพัฒนาสูตรคุกกี้ที่เหมาะสม โดยใช้กล้วยน้ำว้าและอินทผลัมเป็นส่วนผสมหลัก เพื่อศึกษาแนวทางในการลดปริมาณน้ำตาลในผลิตภัณฑ์อาหาร
2. การวิจัยจะทำการประเมินคุณภาพอาหารทางประสาทสัมผัสของผลิตภัณฑ์คุกกี้จากกล้วยน้ำว้าและอินทผลัม รวมถึงการวิเคราะห์คุณภาพทางเคมีและทางกายภาพของคุกกี้ที่พัฒนาขึ้น โดยใช้มาตรฐานทางวิชาการเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เชื่อถือได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้บริโภคสามารถบริโภคผลิตภัณฑ์คุกกี้ที่มีปริมาณน้ำตาลที่เหมาะสมเพื่อลดความเสี่ยงในการเกิดโรค
2. ได้ทราบผลการทดสอบทางประสาทสัมผัสด้านลักษณะปรากฏ สี กลิ่น รส และเนื้อสัมผัส ระหว่างคุกกี้ที่ใช้น้ำตาลทรายกับคุกกี้ที่ใช้กล้วยน้ำว้าและคุกกี้ที่ใช้อินทผลัม
3. นักศึกษาในสาขาวิชาเคมีสามารถประยุกต์ใช้การวิจัยในการบูรณาการเรียนการสอนโดยการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นความรู้ทางเคมีร่วมกับสาขาอื่น ๆ ผ่านโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ โดยมุ่งหวังที่จะตอบสนองต่อปัญหาสังคมและส่งเสริมการคิดวิเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพในกระบวนการศึกษา

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาสูตรพื้นฐานคุกกี้ปั้นและสูตรการใช้กล้วยน้ำว้าและอินทผลัมในการลดปริมาณน้ำตาลในคุกกี้ ขั้นตอนแรกของการวิจัยนี้เริ่มด้วยการศึกษาสูตรพื้นฐานของคุกกี้ปั้นจำนวน 1 สูตร เพื่อใช้เป็นพื้นฐานใน

การพัฒนาสูตรใหม่ โดยมีการทดลองพัฒนา 2 สูตรเพิ่มเติมโดยใช้อินทผลัมและกล้วยน้ำว้าแทนที่น้ำตาลในคุกกี้ ในแต่ละกระบวนการทดลองนี้ มีการบูรณาการความรู้ทางเคมี เช่น การศึกษาคุณสมบัติทางเคมีของวัตถุดิบและผลของการเปลี่ยนแปลงปริมาณน้ำตาลในสูตรคุกกี้ เมื่อพัฒนาสูตรเรียบร้อยแล้ว ได้ทำการประเมินคุณภาพทางประสาทสัมผัสในด้านลักษณะที่ปรากฏ สี กลิ่น รสชาติ เนื้อสัมผัส และความชอบโดยรวม โดยใช้วิธีการประเมินแบบ 5-Point Hedonic Scale ซึ่งมีผู้เข้าร่วมการทดลองชิมจำนวน 25 คน จากกลุ่มนักศึกษาและบุคลากรในมหาวิทยาลัยฟาฏอนี จังหวัดปัตตานี ทั้งนี้ มีการอบรมผู้เข้าร่วมเพื่อให้การทดสอบมีความแม่นยำและเป็นมาตรฐาน

2. การศึกษาปริมาณการใช้อินทผลัมและกล้วยน้ำว้าในการลดปริมาณน้ำตาล การวิจัยนี้พัฒนาจากสูตรคุกกี้ที่ใช้น้ำตาลทรายแดงและน้ำตาลไอซิ่งเป็นวัตถุดิบหลัก โดยได้นำอินทผลัมและกล้วยน้ำว้าอบแห้งมาใช้เพื่อลดปริมาณน้ำตาลในการผลิตคุกกี้ สูตรที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยการใช้อินทผลัมและกล้วยน้ำว้าในปริมาณ 260 และ 410 กรัม ตามลำดับ โดยลดการใช้น้ำตาลลงเหลือ 150 และ 0 กรัม ตามลำดับ กระบวนการนี้ยังคงมีการบูรณาการความรู้ทางเคมีเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้น

3. การวิเคราะห์ค่าทางสถิติ ข้อมูลที่ได้จากการทดสอบสูตรคุกกี้ทั้งสองจะถูกนำมาวิเคราะห์เพื่อทดสอบสมมติฐานโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ การวิเคราะห์ที่ใช้คือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA in CRD) หรือ F-test และการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตามวิธี Duncan Multiple Range Test (DMRT) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% (ซุลฟาร์ บาโด และ ชูซานา เบนมีนา ,2562)

4. การศึกษาคุณภาพทางเคมีของคุกกี้อินทผลัมและคุกกี้กล้วยน้ำว้าทั้ง 4 สูตร หลังจากพัฒนาสูตรเสร็จสิ้น ได้ทำการศึกษาคุณภาพทางเคมีของคุกกี้แต่ละสูตร เช่น การวัดปริมาณความชื้นตามมาตรฐาน AOAC (2000) โดยแต่ละขั้นตอนมีการบูรณาการความรู้ทางเคมีเพื่อประเมินคุณภาพ

5. การวิเคราะห์ค่าสี การวิเคราะห์ค่าสีของคุกกี้อินทผลัมและคุกกี้กล้วยน้ำว้าได้ทำโดยใช้แถบเทียบสีเพื่อระบุชื่อสีของคุกกี้ที่ได้ เพื่อสะดวกเวลาผู้ประกอบการจะนำไปใช้ และ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จะพัฒนา (นาดียะฮ์ มะยูนุ และสุสนา ดากอฮา,2562) ซึ่งในขั้นตอนนี้ยังคงมีการบูรณาการความรู้ทางเคมีในแต่ละกระบวนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้อินทผลัมและคุกกี้กล้วยน้ำว้าต่อการยอมรับทางประสาทสัมผัส ทางเคมี และทางกายภาพ ทำการศึกษาสูตรที่เหมาะสมในการใช้กล้วยน้ำว้าและอินทผลัมต่อการลดปริมาณน้ำตาลในคุกกี้ โดยการทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส และนำคุกกี้อินทผลัมและคุกกี้กล้วยน้ำว้ามาวิเคราะห์หาคุณภาพทางเคมี และทางกายภาพ คือ วิเคราะห์ปริมาณความชื้น และวิเคราะห์ค่าสี

1. ผลการศึกษาสูตรที่เหมาะสมในการผลิต ผลิตภัณฑ์คุกกี้ที่ใช้อินทผลัม และกล้วยน้ำว้าในการลดปริมาณน้ำตาล ที่อัตราส่วนระหว่าง 260 : 150 กรัม และ 410 : 0 กรัม ตามลำดับ การพัฒนาคุกกี้โดยใช้อินทผลัมในการลดปริมาณน้ำตาล แสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่มีต่อคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ในแต่ละสูตร โดย

สูตรที่ 1 ใช้อินทผลัม 260 กรัม ต่อน้ำตาล 150 กรัม พบว่ามีลักษณะที่ปรากฏที่น่ารับประทาน สีเหลืองทองตามธรรมชาติ กลิ่นหอมของวานิลลาผสมกลิ่นเนย รสชาติหวานกำลังดี คะแนนความชอบโดยรวมอยู่ที่ 4.24 ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยที่พบว่าการใช้อินทผลัมในผลิตภัณฑ์อบสามารถเพิ่มคุณค่าทางโภชนาการและช่วยในการลดน้ำตาลได้ (Alkhalidy et al., 2021; Karam et al., 2022) ในส่วนของสูตรที่ 2 ซึ่งใช้อินทผลัม 410 กรัม ต่อน้ำตาล 0 กรัม มีลักษณะผิวคุกกี้ค่อนข้างขรุขระ สีเข้มกว่า กลิ่นของแป้งมากกว่าวานิลลา และรสชาติค่อนข้างจืด คะแนนความชอบโดยรวมอยู่ที่ 3.18 ซึ่งบ่งชี้ว่าการใช้อินทผลัมในปริมาณที่มากขึ้นอาจส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจของผู้บริโภค (Smadi et al., 2020) การศึกษาเพิ่มเติมยังแสดงให้เห็นว่า อินทผลัมมีประโยชน์ทางโภชนาการสูง ซึ่งรวมถึงไฟเบอร์ แร่ธาตุ และสารต้านอนุมูลอิสระ ซึ่งสามารถช่วยลดความเสี่ยงของโรคหัวใจและโรคเบาหวานได้ (Nour et al., 2023) นอกจากนี้ การปรับสูตรและสัดส่วนของวัตถุดิบในผลิตภัณฑ์เบเกอรี่ เช่น คุกกี้ สามารถส่งผลกระทบต่อคุณสมบัติทางกายภาพและทางประสาทสัมผัสได้ เช่น ความกรอบ ความนุ่ม และรสชาติ ซึ่งมีความสำคัญต่อความพึงพอใจของผู้บริโภคและการยอมรับผลิตภัณฑ์ในตลาด (Mansoori et al., 2021)

ก

ข

ภาพที่ 1 รูปภาพแสดงผลิตภัณฑ์คุกกี้ที่ใช้อินทผลัมในการลดปริมาณน้ำตาล ทั้ง 2 สูตร

(ก) สูตรที่ 1 ใช้อินทผลัมในการลดปริมาณน้ำตาลที่อัตราส่วนอินทผลัม 260 กรัม น้ำตาล 150 กรัม

(ข) สูตรที่ 2 คุกกี้ที่ใช้อินทผลัมในการลดปริมาณน้ำตาลที่อัตราส่วนอินทผลัม 410 กรัม น้ำตาล 0 กรัม

ผลิตภัณฑ์คุกกี้โดยใช้กล้วยน้ำว้าในการลดปริมาณน้ำตาล คือ สูตรที่ 1 ใช้กล้วยน้ำว้า 260 กรัม ต่อน้ำตาล 150 กรัม สูตรที่ 2 ใช้กล้วยน้ำว้าในการลดปริมาณน้ำตาล ที่ปริมาณกล้วยน้ำว้า 410 กรัม ต่อน้ำตาล 0 กรัม โดยสูตรที่ 1 จะมีลักษณะที่ปรากฏที่น่ารับประทาน แต่ค่อนข้างหนา สีเหลืองทองอ่อน กลิ่นหอมของวานิลลาผสมกล้วยน้ำว้าเล็กน้อย รสชาติหวานกำลังดี สม่่าเสมอ ไม่หวานโดด เนื้อสัมผัสยังไม่กรอบมาก คะแนนความชอบโดยรวมอยู่ที่ 4.16 สูตรที่ 2 จะมีลักษณะที่ปรากฏของผิวคุกกี้ค่อนข้างขรุขระ ไม่น่ารับประทาน สีเข้ม

กว่าคุกกี้มาตรฐาน ได้กลิ่นของกล้วยน้ำว้าค่อนข้างชัดเจน รสชาติหวานพอประมาณ เนื้อสัมผัสนุ่มและมีความชื้นผสมอยู่ คะแนนความชอบโดยรวมอยู่ที่ 3.40

ก

ข

ภาพที่ 2 รูปภาพแสดงผลิตภัณฑ์คุกกี้ที่ใช้อินทผลัมในการลดปริมาณน้ำตาล ทั้ง 2 สูตร

- (ก) สูตรที่ 1 คุกกี้ที่ใช้กล้วยน้ำว้า ในการลดปริมาณน้ำตาลในอัตราส่วนกล้วยน้ำว้า 260 กรัม น้ำตาล 150 กรัม
- (ข) สูตรที่ 2 คุกกี้ที่ใช้กล้วยน้ำว้า ในการลดปริมาณน้ำตาลที่อัตราส่วนกล้วยน้ำว้า 410 กรัม น้ำตาล 0 กรัม

2. ผลการศึกษาการยอมรับจากผู้บริโภคที่มีต่อคุกกี้อินทผลัม และคุกกี้กล้วยน้ำว้า

ผลการทดสอบความชอบของผู้บริโภคที่มีต่อคุกกี้อินทผลัม และคุกกี้กล้วยน้ำว้า โดยใช้วิธี 5 - point hedonic scale สอดคล้องกับบทวิจัยของ วิภาวรรณ วงศ์สุดาลักษณ์ (2559) โดยเลือกทำคุกกี้ทั้ง 4 สูตร พบว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$) ในทุกลักษณะได้แก่ ลักษณะที่ปรากฏ สี กลิ่น รสชาติ เนื้อสัมผัส และความชอบโดยรวม เมื่อเปรียบเทียบทั้ง 4 สูตร มีคะแนนความชอบของทุกลักษณะไม่แตกต่างกันทั้ง 4 สูตร อยู่ในระดับปานกลางถึงชอบ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การทดสอบทางประสาทสัมผัสของคุกกี้อินทผลัมและคุกกี้กล้วยน้ำว้า

คุณลักษณะ	คุกกี้อินทผลัม		คุกกี้กล้วยน้ำว้า	
	สูตรที่ 1	สูตร 2	สูตรที่ 1	สูตรที่ 2
ลักษณะที่ปรากฏ	4.16 ± 0.80^a	3.64 ± 0.56^b	4.08 ± 0.75^a	3.60 ± 0.50^b
สี	4.12 ± 0.52^a	3.72 ± 0.67^b	4.04 ± 0.73^a	3.72 ± 0.67^b
กลิ่น	3.84 ± 0.89^a	3.28 ± 0.84^b	4.04 ± 0.73^a	3.60 ± 0.76^b
รสชาติ	4.32 ± 0.98^a	2.88 ± 0.88^b	4.08 ± 0.90^a	3.08 ± 0.90^b
เนื้อสัมผัส	4.04 ± 0.67^a	3.04 ± 0.93^b	3.76 ± 0.92^a	3.20 ± 0.76^b
ความชอบโดยรวม	4.24 ± 0.72^a	3.18 ± 0.69^b	4.16 ± 0.68^a	3.40 ± 0.64^b

หมายเหตุ : (a-b) ค่าเฉลี่ยของข้อมูลแต่ละชุดในแผนอนที่มีตัวอักษรต่างกันหมายถึงมีความแตกต่างกันทางสถิติ ($p \leq 0.05$)

ลักษณะที่ปรากฏ สี กลิ่น รสชาติ และเนื้อสัมผัส ของ คุกกี้อินทผลัมสูตรที่ 1 ได้รับการยอมรับจากผู้ประเมินมากกว่าสูตรที่ 2 โดยความชอบโดยรวมสำหรับสูตรที่ 1 อยู่ที่ 4.24 ขณะที่สูตรที่ 2 อยู่ที่ 3.18 สำหรับ คุกกี้กล้วยน้ำว้า สูตรที่ 1 มีคะแนนความชอบโดยรวมอยู่ที่ 4.16 และสูตรที่ 2 ที่ 3.40 คะแนน การยอมรับที่สูงกว่าในสูตรที่ 1 ทั้งในคุกกี้อินทผลัมและคุกกี้กล้วยน้ำว้าอาจเกิดจากการปรับใช้ อินทผลัมและกล้วยน้ำว้า ในสัดส่วนที่สมดุลกับน้ำตาลและวัตถุดิบอื่น ทำให้รสชาติและกลิ่นมีความหวานละมุนและพอดี ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีความชอบจากผู้บริโภคมากกว่า สูตรที่ 2 ที่ใช้อินทผลัมในปริมาณมากขึ้นแต่น้ำตาลลงทั้งหมด ซึ่งอาจทำให้รสชาติค่อนข้างจืดหรือเนื้อสัมผัสไม่คงตัว (Alkhalidy et al., 2021; Smadi et al., 2020) จากการศึกษา Alkhalidy et al. (2021) และ Smadi et al. (2020) พบว่า การลดปริมาณน้ำตาลในคุกกี้โดยใช้ อินทผลัมสามารถทำได้ แต่ต้องระวังในเรื่องของความสมดุลของวัตถุดิบ เนื่องจากอินทผลัมมี น้ำตาลธรรมชาติสูง แต่รสชาติอาจไม่กระจายทั่วถึงเท่ากับน้ำตาลในบางกรณี ทำให้ผลิตภัณฑ์มีลักษณะหวานไม่สม่ำเสมอในแต่ละชิ้น นอกจากนี้ สูตรที่มี อินทผลัมในปริมาณมาก อาจทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในเนื้อสัมผัสและกลิ่น เนื่องจากส่วนประกอบน้ำตาลธรรมชาติในอินทผลัมอาจทำให้เนื้อสัมผัสของคุกกี้มีความร่วนหรือขรุขระมากขึ้น และกลิ่นแป้งอาจชัดเจนกว่า (Mansoori et al., 2021) การพัฒนา คุกกี้เพื่อสุขภาพ ที่ลดน้ำตาลแต่ยังคงมีรสชาติและคุณภาพที่ดีจึงต้องพิจารณาความสมดุลในทุกองค์ประกอบ เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางโภชนาการและความชอบจากผู้บริโภคอย่างสูงสุด

1. ผลการศึกษาปริมาณความชื้นในผลิตภัณฑ์คุกกี้โดยใช้กล้วยน้ำว้าและอินทผลัมในการลดปริมาณน้ำตาลทรายแดงและน้ำตาลไอซิ่ง

ผลการวิเคราะห์คุณภาพทางเคมีของคุกกี้อินทผลัมและคุกกี้กล้วยน้ำว้าทั้ง 4 สูตร นำมาวิเคราะห์หาคุณภาพทางเคมี พบว่า มีปริมาณความชื้น ดังตาราง

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ค่าความชื้น

องค์ประกอบทางเคมี	ผลการวิเคราะห์			
	คุกกี้อินทผลัม		คุกกี้กล้วยน้ำว้า	
	สูตรที่ 1	สูตรที่ 2	สูตรที่ 1	สูตรที่ 2
วิเคราะห์ปริมาณความชื้น (ร้อยละ)	1.04 ± 0.05	1.68± 0.06	1.18± 0.05	1.73± 0.06

คุกกี้ที่ใช้อินทผลัมและกล้วยน้ำว้าอบแห้ง 410 กรัม ในการลดปริมาณน้ำตาล มีค่าความชื้นร้อยละ 1.68± 0.06 และ 1.73± 0.06 ตามลำดับ พบว่าปริมาณค่าความชื้นในคุกกี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเนื่องจากในเนื้ออินทผลัมและกล้วยน้ำว้าอบแห้งยังคงมีปริมาณความชื้นอยู่ เมื่อเติมเนื้ออินทผลัมและกล้วยน้ำว้าในปริมาณมากขึ้น จึงมีค่าความชื้นที่เพิ่มขึ้นกว่าคุกกี้ที่ใช้อินทผลัมและกล้วยน้ำว้าในปริมาณ 260 กรัม ที่มีค่าความชื้นเพียงร้อยละ 1.04 ± 0.05 และ 1.18± 0.05 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธิดารัตน์ เปรมประสพโชค ศศิธรงานเก่า และประไพโรภัส ทาน้อย (2559) เมื่อทดแทนน้ำตาลทรายด้วยกล้วยน้ำว้าเข้าไปในสูตรคุกกี้

มากขึ้น ปริมาณความชื้นและปริมาณเส้นใย ของคุกกี้มีแนวโน้มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$) จากสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ระบุค่าความชื้นของคุกกี้ต้องไม่เกินร้อยละ 7 โดยน้ำหนัก การทดสอบให้ปฏิบัติตาม AOAC หรือวิธีทดสอบอื่นที่เทียบเท่า (มผช.118/2555)

2. การวิเคราะห์ค่าสีของคุกกี้อินทผลัม และคุกกี้กล้วยน้ำว้าโดยใช้แถบเทียบสี เพื่อระบุชื่อสีของคุกกี้

ก

ข

ภาพที่ 3 รูปภาพแสดงการวิเคราะห์ค่าสีของผลิตภัณฑ์คุกกี้ที่ใช้อินทผลัมในการลดปริมาณน้ำตาล ทั้ง 2 สูตร

ก

ข

ภาพที่ 4 รูปภาพแสดงการวิเคราะห์ค่าสีของผลิตภัณฑ์คุกกี้ที่กล้วยน้ำว้าในการลดปริมาณน้ำตาลทั้ง 2 สูตร

จากการวิเคราะห์ค่าสี พบว่าคุกกี้อินทผลัมสูตรที่ 1 จะอยู่ในสีของ Moderate Yellow ระดับ B จะมีสีที่อ่อนกว่าคุกกี้อินทผลัมสูตรที่ 2 ซึ่งจะอยู่ในสีของ Moderate Yellow ระดับ A และการเทียบสีของคุกกี้กล้วยน้ำว้าสูตรที่ 1 จะอยู่ในสีของ Pale Yellow คุกกี้กล้วยน้ำว้าสูตรที่ 2 อยู่ในสีของ Light Yellow ซึ่งจะอยู่ในระดับ C ที่ระดับเดียวกัน

การบูรณาการความรู้ทางเคมีสามารถทำได้ในหลายประเด็น ดังนี้ การศึกษาและควบคุมปริมาณน้ำตาลในผลิตภัณฑ์ ความรู้ทางเคมีเกี่ยวกับน้ำตาลและสารให้ความหวานจากธรรมชาติ เช่น อินทผลัม มีความสำคัญในการปรับปรุงสูตรคุกกี้เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีปริมาณน้ำตาลลดลง การศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างโมเลกุลของน้ำตาลและสารให้ความหวานอื่นๆ ช่วยให้เลือกใช้และปรับปริมาณส่วนผสมได้อย่างเหมาะสม เพื่อรักษาความหวานที่เหมาะสมโดยไม่ส่งผลกระทบต่อรสชาติหรือคุณภาพทางประสาทสัมผัส (Ibrahim, Hegazy, & Amin, 2016) การวิเคราะห์ความชื้นในผลิตภัณฑ์ การวิเคราะห์ความชื้นเป็นกระบวนการทางเคมี

ที่สำคัญในการประเมินคุณภาพของคุกกี้ ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความชื้นและโครงสร้างเคมีของวัตถุดิบช่วยให้สามารถควบคุมความชื้นในผลิตภัณฑ์ได้ดี เพื่อป้องกันการเสื่อมสภาพของผลิตภัณฑ์และรักษาความกรอบของคุกกี้ (Su & Flores, 2017) การวิเคราะห์สีของผลิตภัณฑ์ การวิเคราะห์สีสามารถเชื่อมโยงกับปฏิกิริยาทางเคมี เช่น ปฏิกิริยา Maillard ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างกระบวนการอบ การทำความเข้าใจเคมีของการเกิดสีในอาหารช่วยให้สามารถปรับอุณหภูมิและเวลาการอบให้เหมาะสม เพื่อให้ได้คุกกี้ที่มีสีที่พึงประสงค์และสม่ำเสมอ (Ghoshal & Gupta, 2015) การประเมินคุณภาพทางประสาทสัมผัสและการปรับปรุงสูตร การทดลองปรับสูตรด้วยการเพิ่มหรือลดปริมาณอินทผลัมและน้ำตาลสามารถอธิบายได้ด้วยความรู้ทางเคมี เช่น การละลายของน้ำตาล ความสามารถในการยึดเกาะของแป้ง และการกระจายตัวของส่วนผสมภายในคุกกี้ ซึ่งส่งผลต่อรสชาติและเนื้อสัมผัสที่ต่างกัน ความเข้าใจในเคมีของส่วนผสมเหล่านี้จะช่วยให้สามารถปรับปรุงสูตรให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพที่ดีขึ้น (Noor Aziah, Mohamad Noor, & Ho, 2012) การควบคุมคุณภาพโดยใช้เทคนิคทางเคมี ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคทางเคมีในการวิเคราะห์คุณภาพ เช่น การตรวจหาปริมาณน้ำตาลหรือความชื้น สามารถนำมาใช้ในการควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ในกระบวนการผลิต เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพคงที่และตรงตามความต้องการของตลาด (Katz, Doughty, & Ali, 2011)

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่อง การเลือกผลไม้ในการทำผลิตภัณฑ์คุกกี้ เพราะผลไม้บางชนิดมีความชื้นมาก ทำให้คุกกี้ไม่กรอบ และมีความชื้น
2. ควรมีการศึกษาวิธีการเก็บรักษาของผลิตภัณฑ์คุกกี้กล้วยน้ำว้าและคุกกี้อินทผลัมเพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีอายุการเก็บรักษาที่เพิ่มขึ้น
3. เมื่อนำไปศึกษาวิเคราะห์ค่าความชื้น ควรทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการทดสอบแบบ 3 ซ้ำ

บรรณานุกรม

- จิระนาถ รุ่งช่วง & นภัศรพี เหลืองสกุล. (2561). การพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้จากแป้งปราศจากกลูเตนบางชนิด. *วารสารการพัฒนาลิขิตภัณฑ์อาหาร*. 14(1). 47-56.
- ซุลฟาร์ บาโด และ ชูซานา เบนมีนา. (2562). การวิเคราะห์ค่าสถิติในงานวิจัยอาหาร. *วารสารวิทยาศาสตร์การอาหาร*. 17(2). 44-50.
- ธิดารัตน์ เปรมประโสพโชค, ศศิธร जानเก่า, & ประไพโรภัส ทาน้อย. (2557). การทดแทนน้ำตาลทรายในคุกกี้ด้วยกล้วยน้ำว้า. *วารสารวิจัยอาหาร*. 7(3). 45-53.
- นรินทร์ เจริญพันธ์. (2561). การพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้จากมันเทศ. *วารสารเทคโนโลยีอาหาร*. 12(2). 97-103.
- นาตียะห์ มะยูนู และ สุสนา ดากอฮา. (2562). การวิเคราะห์ค่าสีของผลิตภัณฑ์คุกกี้เพื่อสนับสนุนผู้ประกอบการ. *วารสารการพัฒนาลิขิตภัณฑ์อาหารชุมชน*. 5(1). 20-28.
- วิภาวรรณ วงศ์สุดาลักษณ์. (2559). การพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้เสริมเส้นใยอาหารจากชั่งจำปาตะ. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอาหาร*. 11(1). 21-29.
- สิรินทรา สิทธิชัยวงศ์, ปรมศ ศรีแก้ว, หริพล ธรรมนารักษ์, & สมอ บุญพันธ์. (2563). การพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้กรอบด้วยวัตถุดิบแตกหักจากกระบวนการบรรจุหีบห่อกล้วยทอดกรอบ. *วารสารวิทยาศาสตร์อาหารและเทคโนโลยี*. 19(1). 73-85.
- อมรรัตน์ ถนนแก้ว. (2551). การพัฒนาผลิตภัณฑ์คุกกี้เสริมแพคตินจากเปลือกมะนาว. *วารสารการพัฒนาลิขิตภัณฑ์อาหาร*. 4(2). 56-63.
- Al-Qarawi, A. A., Mufeed, R. I., & Rehman, A. (2020). Nutritional and health benefits of dates: A review. *Journal of Food Science and Technology*. 57(5). 1834-1841.
- Alkhalidy, H., Ali, M., & El-Agamy, E. (2021). Evaluation of the chemical and sensory properties of cookies made with date palm fruit. *Food Science & Nutrition*. 9(6), 3232-3240.
- AOAC. (2000). Official Methods of Analysis (17th ed.). Washington, DC: Association of Official Analytical Chemists.
- Chaiyawat, M., & Chongsuvivatwong, V. (2021). The prevalence of sugar-sweetened beverage consumption and its association with metabolic diseases in Thai adults: A nationwide survey. *BMC Public Health*. 21(1). 1234.
- Chowdhury, S. A., Rahman, M. M., & Hossain, M. S. (2021). Nutritional composition and health benefits of banana: A review. *Journal of Nutritional Health & Food Engineering*. 11(1). 51-59.
- Drewnowski, A., & Almiron-Roig, E. (2010). Human perceptions and preferences for fat-rich foods. In *Food chemistry and nutrition* (pp. 215-234). CRC Press.

- Fadimu, G. J., & Adebayo, A. H. (2022). Phytochemical properties and nutritional value of banana (*Musa spp*): A review. *Food Science and Nutrition*. 10(4). 960-973.
- Farah, H. M., Omar, S., & Zainudin, A. (2022). Nutritional composition of whole wheat cookies enriched with banana and date pulp. *International Journal of Food Science*, 2022, 1-9.
- García, M. C., Diego, P., & Montoya, L. (2020). Integrating chemistry knowledge in food product development. *Chemistry and Food Science*. 4(1). 100-111.
- García, O., Aizawa, M., & Narváez-Cuenca, C. (2020). The role of chemistry in food safety and quality. *Food Chemistry*, 345, 128835.
- Ghoshal, G., & Gupta, R. (2015). *Impact of sugar reduction on the sensory and physicochemical properties of bakery products*. *Journal of Food Processing and Preservation*. 39(6). 1312-1320.
- Hayiyakoh, K., & Japrang, T. (2024). *Market opportunity and potential of halal instant food products in Pattani province*. *Al-Nur Journal of Graduate Studies*. 19(36). 144-147.
- Ibrahim, M. I., Hegazy, E. S., & Amin, M. A. (2016). *Effect of sugar substitution by date palm puree on the quality of cookies*. *Journal of Food Science and Technology*. 53(2). 1213-1220.
- Katz, D. L., Doughty, K., & Ali, A. (2011). *Sugar reduction: A systematic review of the evidence for sustained behavior change and weight loss*. *American Journal of Clinical Nutrition*. 94(1). 5-10.
- Liu, R. H. (2003). Health benefits of fruits and vegetables are from additive and synergistic combinations of phytochemicals. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 78(3). 517S-520S.
- López-Castillo, M. A., & Montalvo-González, E. (2018). Chemical and nutritional aspects of functional foods: An overview. *Food Science and Technology International*. 24(7). 610-624.
- Mansoori, P., Khan, M. I., & Khattak, M. (2021). Effect of various natural sweeteners on the sensory properties and quality of cookies. *International Journal of Food Science & Technology*, 56(5). 2785-2792.
- McClements, D. J. (2017). Food structure and functionality: How structural design affects food quality and stability. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*. 16(2). 220-232.

- McClements, D. J. (2017). Understanding the science behind food chemistry. *Annual Review of Food Science and Technology*. 8(1). 31-52.
- Micha, R., Peñalvo, J. L., Cudhea, F., Imamura, F., Rehm, C. D., & Lichtenstein, A. H. (2017). Association between dietary factors and mortality from heart disease, stroke, and type 2 diabetes in the United States. *JAMA Internal Medicine*. 177(10). 1455-1465.
- Miller, R. J., Jones, D. E., & Salinas, M. (2023). Chemical assessment of food products: Implications for consumer health. *Journal of Food Science and Technology*. 60(2). 563-578.
- Noor Aziah, A. A., Mohamad Noor, Y., & Ho, L. H. (2012). *Physicochemical and organoleptic properties of cookies incorporated with legume flour*. *International Food Research Journal*. 19(4). 1539-1543.
- O'Brien, L. M., & O'Brien, C. (2008). Understanding the importance of water in cookie production. *Journal of Food Quality*. 31(4). 474-487.
- Smadi, M., Makhzoumi, M., & Al-Sharif, I. (2020). Health benefits of dates as a natural sweetener in baked products. *Food Quality and Preference*, 10(3). 75-90.
- Su, X., & Flores, R. A. (2017). *Effect of sugar and fat reduction on the texture of cookies: Measurements and modeling*. *Journal of Food Engineering*, 63(2). 133-176.
- Suwannapong, P., & Phetphum, T. (2020). The rising burden of non-communicable diseases related to high sugar intake in Thailand. *Thai Journal of Public Health*. 50(2). 78-85.
- Wang, C. K., & Huang, Y. C. (2022). Sugar consumption and metabolic syndrome: A review of recent studies in Thailand. *Journal of Nutrition and Metabolism*, 2022, Article ID 987654.
- Zhao, H., Wang, Y., & Zha, Y. (2021). Health benefits of date palm (*Phoenix dactylifera* L.): A review. *Journal of Functional Foods*. 18(6). 2775-2780.

บทความวิจัย

รูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลามธุชรี เพชรกล้า¹ จรุณี แก้วเอียน² พิมพ์วิมล สุวรรณโณ³

¹ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, จังหวัดยะลา

² รศ.ดร.อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, จังหวัดยะลา

³ ผศ.ดร.อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, จังหวัดยะลา

อีเมลผู้แต่งหลัก : Mathucharee2@gmail.com โทรศัพท์ : 098 284 9590

วันที่รับ : 29 เมษายน, 2567 * วันที่รับแก้ไข : 6 มิถุนายน, 2567 * วันที่ตอบรับ : 30 ธันวาคม, 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพและตัวแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา 2) เพื่อสร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา

การดำเนินการวิจัยมี 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมเพื่อให้ได้ประเด็นการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูล จำนวน 11 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสร้างกรอบแนวคิดและกำหนดเป็นร่างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการนำร่างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน เพื่อยืนยันความถูกต้องของร่างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม และพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.67-1.00 มีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับ .992 และนำรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 239 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยใช้สถิติการหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพและตัวแบบของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา ประกอบด้วย 6 คุณลักษณะ ได้แก่ 1) ความยุติธรรม 2) ความรับผิดชอบ 3) ความเคารพ 4) ความไว้วางใจ 5) ความเป็นพลเมืองดี และ 6) ความเมตตา

2. รูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา ประกอบด้วย 6 คุณลักษณะ ดังนี้

1) ความยุติธรรม ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษามีความเป็นกลาง ยึดหลักการบริหารสถานศึกษา ไม่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และตัดสินใจอย่างรอบคอบ

2) ความรับผิดชอบ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นแบบอย่างในด้านการตรงต่อเวลา มุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และมีการวางแผนการปฏิบัติงานอย่างรอบคอบ

3) ความเคารพ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาเคารพตนเอง ครูและบุคลากรทางการศึกษา ชุมชน และสังคม แสดงออกถึงการเป็นผู้มีความอ่อนน้อม ถ่อมตน และมีความสุข และสามารถปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลที่มีความแตกต่างกันได้

4) ความไว้วางใจ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในสถานศึกษา ให้ความสำคัญในการตรวจสอบการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษา และใช้วิจารณ์ภายในการปฏิบัติงานอย่างมีหลักการและเหตุผล

5) ความเป็นพลเมืองดี ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษามีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองและต่อสังคม ใช้สิทธิของตนและแนะนำครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ใช้สิทธิที่ตนมี และปกป้อง เทิดทูน และรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

6) ความเมตตา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษามองโลกในแง่ดี อำนวยความสะดวกในด้านการปฏิบัติงานแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา และให้คำติชมในทางที่ดีและชื่นชมความสำเร็จของครูและบุคลากรทางการศึกษา เมื่อนำไปหาระดับความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติ พบว่า ภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: รูปแบบ, ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม, ผู้บริหารสถานศึกษา

RESEARCH

The Model of Ethical Leadership for School Administrators under the Yala Secondary Educational Service Area Office

Mathucharee Phetkla¹ Jarunee Kao-ian² Phimpawee Suwanno³

¹ Master of Educational Administration Program, Faculty of Education, Yala Rajabhat University, Ch.Yala

² Assoc.Prof.Dr., Lecturer in Educational Administration Program, Faculty of Education, Yala Rajabhat University Ch.Yala

³ Asst.Prof.Dr., Lecturer in Educational Administration Program, Faculty of Education, Yala Rajabhat University, Ch.Yala

Corresponding Author, Email : Mathucharee2@gmail.com Tel : 098 284 9590

Received : April 29, 2024 ✂ Revised : June 06, 2024 ✂ Accepted : December 30, 2024

Abstract

The objectives of this research were to 1) examine the condition and model of ethical leadership for school administrators under the Yala Secondary Educational Service Area Office, and 2) establish the model of ethical leadership for school administrators under the Yala Secondary Educational Service Area Office.

There were two steps for research process: step 1: to study documents and research in relation with ethical leadership to obtain interview topics and qualitative data collection, employing semi-structure interviews with 11 were proceeded. The data was analyzed by using to create a conceptual framework and outline the draft model of ethical leadership. Step 2: to validate accuracy and assess content validity of the draft model, it was submitted to three experts. The index of item objective congruence (IOC) of three experts ranged from 0.67 to 1.00 with a confidence level of .992. The model of ethical leadership was then given to 239 samples. The statistical package was used for data analysis to assess means and standard deviations.

The results revealed that:

1. The condition and model of ethical leadership for school administrators under the Yala Secondary Educational Service Area Office consisted of six characteristics which included 1) fairness, 2) responsibility, 3) respect, 4) trust, 5) citizenship, and 6) compassion.

2. The model of ethical leadership for school administrators under the Yala Secondary Educational Service Area Office consisted of six characteristics as follows:

1) Fairness involved school administrators were neutral, adhered to principles of managing the school without favoring any particular groups, and made well-considered decision.

2) Responsibility included school administrators were role models in punctuality, prioritized the common good over personal interests, and carefully planned work performance.

3) Respect included school administrators respected themselves, teachers, educational staff, community, and society, demonstrated humility, modesty, and politeness, and could work together with individuals of different backgrounds.

4) Trust included school administrators were able to build good interpersonal relationships in the school, prioritized internal work inspections within the school, and utilized reasons and logic in working.

5) Citizenship involved 1) school administrators were responsible for their duties and society, exercised their rights and advised teachers and educational staff to use their own rights, and protected, admired, and maintained national institutions, religion, and the monarchy.

6) Compassion included school administrators were optimistic, facilitated teachers and educational staff, and gave good recommendations and praised for the success of teachers and educational staff. When assessing the suitability level for implementation.

It was found that overall and in specific aspects was at a high level.

Keywords: The Madel, Ethical Leadership, School Administrators

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาที่ยั่งยืน ก็คงจะต้องใช้การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา เพราะการศึกษาพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เมื่อคนมีคุณภาพแล้วประเทศก็จะมีคุณภาพตามไปด้วยทำให้ประชาชนในประเทศนั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความเท่าเทียมและเสมอภาคในสังคมทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ (สราวุธ แซ่ห้อย, 2563) การศึกษาไทยในปัจจุบันมีการจัดการศึกษาตามบริบทของการจัดการศึกษาอันเป็นไปตามแผนการศึกษาของชาติ คือ พัฒนาค้น พัฒนาครูอาจารย์ พัฒนาสังคม ในหลากหลายรูปแบบที่เน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐและเอกชน เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นด้านอาชีวศึกษามากขึ้น การมุ่งเน้นให้มีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับปริญญาตรีเพื่อเน้นการมีงาน ซึ่งส่งผลให้จัดระบบบริหารจัดการกระทรวงศึกษาธิการรูปแบบใหม่ (ประหยัด พิมพ์า, 2561) สอดคล้องกับที่ (ดารุณี บุญครอง, 2560) กล่าวว่า การศึกษาไทยได้มีการพัฒนาหลายด้านและเป็นศักยภาพด้านการศึกษาของไทยในหลายด้าน ประกอบด้วย การพัฒนาในเรื่องการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษา คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาในทุกพื้นที่ มีโอกาสได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง มีสถานศึกษาในสังกัดทุกระดับ ทุกประเภท อย่างทั่วถึงกระจายอยู่ในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม เป็นการแสดงออกซึ่งความประพฤติที่เหมาะสมตามบรรทัดฐานทางสังคม ผ่านทางการกระทำส่วนบุคคลและสัมพันธภาพระหว่างบุคคล และการสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ตามมีความประพฤติที่เหมาะสมตามบรรทัดฐานดังกล่าวเกิดขึ้นด้วย โดยผ่านทาง การสื่อสารแบบสองทาง การเสริมแรง และการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีคุณธรรม และค่านิยมอันดีในสังคมประชาธิปไตยที่จะส่งเสริมความเสมอภาค ความยุติธรรมและประชาธิปไตย ประกอบด้วย มีคุณธรรมเป็นที่น่าเชื่อถือศรัทธา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี น่าเคารพและยอมรับในความรู้ความสามารถ และความคิดเห็นของผู้อื่น โดยมีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม และยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย ซึ่งผู้บริหารนับเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการประสานกิจกรรม และการดำเนินการทุกอย่างให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ และเต็มความสามารถ เพื่อให้ส่งผลสูงสุดต่อผู้เรียน การมีผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีภาวะผู้นำของผู้บริหารที่จะสามารถนำพาสถานศึกษาให้ดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่ปฏิบัติงาน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกันได้ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร เป็นความสามารถของผู้บริหารที่จะนำพาสถานศึกษาสู่เป้าหมายอย่างมีคุณภาพ การเป็นนักบริหารมืออาชีพได้ก็จะสามารถสร้างอำนาจ ชักนำ และมีอิทธิพลได้เหนือผู้อื่น ตัวชี้วัดการมีภาวะผู้นำของผู้บริหาร คือ ผลสัมฤทธิ์และประสิทธิภาพของงาน ภาวะผู้นำจึงเป็นตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์และประสิทธิภาพของงานของสถานศึกษา (สุภาณี รำทะแยและปิยะนาถ บุญมีพิพิธ, 2559)

จากการศึกษารายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ ประจำปีงบประมาณ 2565 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา พบว่า เนื่องด้วยสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) ทำให้การดำเนินงานด้านการพัฒนาการศึกษา ไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ การดำเนินการตามแผนปฏิบัติการมีความล่าช้า เนื่องจากงบประมาณที่ได้รับจัดสรรขาดความชัดเจน ไม่สามารถดำเนินการ

ตามแผนปฏิบัติการได้ครบทุกโครงการ อีกทั้งระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมอบรมโครงการมีน้อยเกินไป (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา, 2565) และจากรายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ ป้องกันการทุจริต ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2565 ของศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านทุจริต ศูนย์อำนวยการบริหาร จังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินงาน ดังนี้ ผลคะแนนการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส รายตัวชี้วัดบางตัวลดลง และการยกระดับหน่วยงานการบริหารงานธรรมาภิบาลของหน่วยงาน ภายในสังกัด ยังได้คะแนนการประเมินต่ำ จึงควรสร้างความตระหนัก การรับรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมและการ ป้องกันการทุจริตให้มากขึ้น (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2565)

จากการศึกษา ผลการดำเนินการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา และ รายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการป้องกันการทุจริต ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2565 ของศูนย์ ปฏิบัติการต่อต้านทุจริต ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาและสาเหตุ ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษายะลา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพและตัวแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษายะลา
2. เพื่อสร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษายะลา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน หัวหน้าฝ่ายงาน ครูและบุคลากรทางการศึกษา ในสถานศึกษา 12 แห่ง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา รวมประชากรทั้งสิ้น 442 คน

กลุ่มตัวอย่าง ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน หัวหน้าฝ่ายงาน ครูและบุคลากรทางการศึกษา ในสถานศึกษา 12 แห่ง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา จำนวน 239 คน โดยใช้สุตรยามาเน่ (Yamane) โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) และด้วยวิธีการจับฉลากแบบไม่คืนกลับ (Without Replacement)

การวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษายะลา ผู้วิจัยขอเสนอวิธีดำเนินการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพและตัวแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา ภารกิจการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา และภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหาร

สถานศึกษา เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยและนิยายตัวแปร โดยดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi - Structure Interview) กับผู้ให้ข้อมูลจำนวน 11 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำไปสร้างกรอบแนวคิดและร่างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา

ขั้นตอนที่ 2 สร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1 ผู้วิจัยนำผลการศึกษาสภาพและตัวแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มากร่างรูปแบบ และดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องโดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องของร่างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อยืนยันความถูกต้อง

2.2 จากนั้นผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content validity) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์ IOC (Item - Objective Congruence Index) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำไปใช้ทดลอง (Try - out) กับผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน หัวหน้าฝ่ายงาน ครูและบุคลากรทางการศึกษา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา จำนวน 30 คน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย เพื่อหาความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ค่าความเชื่อมั่นอยู่ที่ระดับ .992

2.3 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา มาตรวจสอบความเหมาะสม โดยใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 239 คน ซึ่งได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพและตัวแบบรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

ด้านความยุติธรรม พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความเป็นกลางในการปฏิบัติงาน ตัดสินใจด้วยความเที่ยงตรง เที่ยงธรรม ยึดหลักการบริหารสถานศึกษา ไม่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ตัดสินใจโดยไม่ใช้อคติตามความชอบส่วนตัว สร้างบรรยากาศในการปฏิบัติงานให้รู้สึกอบอุ่น ตัดสินใจอย่างรอบคอบ มีความซื่อสัตย์สุจริต นำหลักกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม สร้างความเท่าเทียม ใช้เหตุผลและช่วยเหลือผู้ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ มีความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล ใช้หลักการบริหาร

แบบประชาธิปไตย ส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคภายในสถานศึกษา ให้ความสำคัญกับครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความยืดหยุ่น และไม่เคร่งครัดในการปฏิบัติงานจนเกินไป

ด้านความรับผิดชอบ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความมุ่งมั่นในการทำงาน เอาใจใส่ และรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ มุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ประพฤติปฏิบัติตนสอดคล้องกับจรรยาบรรณวิชาชีพ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างในการเป็นที่ยอมรับเรื่องความรับผิดชอบ ใช้ความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงาน อย่างตรงไป ตรงมา มีการวางแผนการปฏิบัติงานอย่างรอบคอบ มีการประชุมวางแผนการปฏิบัติงาน เพื่อชี้แจง หน้าที่ความรับผิดชอบแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างสม่ำเสมอ มีความกล้าหาญให้การรับผิดชอบต่อ ความผิดพลาด เป็นแบบอย่างในด้านการตรงต่อเวลา

ด้านความเคารพ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาแสดงออกถึงการเป็นผู้มีความอ่อนน้อม ถ่อมตนและมีความสุภาพ ให้เกียรติครูและบุคลากรทางการศึกษา สามารถปฏิบัติงานร่วมกันกับบุคคลที่มีความแตกต่างกัน ได้ ไม่ใช้อำนาจเผด็จการหรือการบังคับข่มขู่หรือวิธีการรุนแรงกับครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้รับความไว้วางใจจากครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความไว้วางใจครูและบุคลากรทางการศึกษาในการปฏิบัติงาน ให้การยกย่องครูและบุคลากรทางการศึกษา เคารพตนเอง ครูและบุคลากรทางการศึกษา ชุมชนและสังคม รับฟังความคิดเห็นครูและบุคลากรทางการศึกษา พร้อมช่วยเหลือและให้คำแนะนำครูและบุคลากรทางการศึกษา

ด้านความไว้วางใจ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาสร้างความเชื่อมั่น ความน่าเชื่อถือในตนเอง เพื่อให้เกิดความไว้วางใจ ปฏิบัติต่อครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน เสมอต้น เสมอปลาย มีความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในสถานศึกษา รักษาคำพูดและมีความรับผิดชอบ จนเป็นที่ไว้วางใจจากครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความผูกพันและเต็มใจปกป้องครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างเต็มความสามารถ ปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มีบุคลิกภาพที่สามารถสร้างความไว้วางใจจากครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้ความสำคัญในการตรวจสอบการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษา สร้างบรรยากาศภายในสถานศึกษาให้มีความปลอดภัย ใช้วิจารณ์งานในการปฏิบัติงานอย่างมีหลักการและเหตุผล

ด้านความเป็นพลเมืองดี พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาประพฤติปฏิบัติได้ตามกฎ ระเบียบ แบบแผน ของสถานศึกษา มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองและต่อสังคม รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองและ ประพฤติ ปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ปกป้อง เทิดทูน และรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นกลางในทางการเมืองการปกครอง เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน สร้างจิตสำนึกในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย กระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ใช้สิทธิ์ของตนเองและแนะนำครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ใช้สิทธิ์ที่ตนมี เคารพสิทธิ์ตนเองและผู้อื่น และยึดมั่น ในหลักประชาธิปไตย

ด้านความเมตตา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาแสดงออกถึงความปรารถนาดีต่อครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้คำแนะนำและเข้าใจครูและบุคลากรทางการศึกษา มีจิตใจเมตตา และมีอัธยาศัยไมตรีที่ดีงาม มองโลกในแง่ดี เป็นที่พึ่ง ที่ปรึกษา ให้กับครูและบุคลากรทางการศึกษาในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาได้ มีความเห็นอก เห็นใจครู บุคลากร นักเรียน และผู้ปกครอง เข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล สร้างขวัญและ

กำลังใจให้แก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้คำติชมในทางที่ดีและชื่นชมความสำเร็จของครูและบุคลากรทางการศึกษา มอบโอกาสในการพัฒนาทักษะ ความสามารถแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา อำนวยความสะดวกในด้านการปฏิบัติงานแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้การช่วยเหลือครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้วยความเต็มใจ

2. รูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา

ผู้วิจัยได้สร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา โดยแสดงเป็นโมเดลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร วิเคราะห์ตามกระบวนการวิจัยทั้ง 2 ขั้นตอนตามภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 6 คุณลักษณะ ได้แก่ 1) ความยุติธรรม 2) ความรับผิดชอบ 3) ความเคารพ 4) ความไว้วางใจ 5) ความเป็นพลเมืองดี และ 6) ความเมตตา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา

จากการศึกษาสภาพและตัวแบบรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและร่างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา แล้วตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และตรวจสอบความเชื่อมั่น โดยค่าความเชื่อมั่นอยู่ที่ระดับ .992 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มาตรวจสอบความเหมาะสมโดยใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 239 คน ซึ่งได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา โดยระดับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา ภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อในแต่ละด้าน พบว่า มีข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดลำดับ 1 – 5 แสดงในรูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สภาพภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา ด้านความยุติธรรม จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความเป็นกลางในการปฏิบัติงาน ตัดสินใจด้วยความเที่ยงตรง เที่ยงธรรม ยึดหลักการบริหารสถานศึกษา ไม่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ตัดสินใจโดยไม่ใช้อคติตามความชอบส่วนตัว สร้างบรรยากาศในการปฏิบัติงานให้รู้สึกอบอุ่น ตัดสินใจอย่างรอบคอบ มีความซื่อสัตย์ สุจริต นำหลักกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม สร้างความเท่าเทียม ใช้เหตุผล และช่วยเหลือผู้ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ มีความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล ใช้หลักการบริหารแบบประชาธิปไตย ส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคภายในสถานศึกษา ให้ความสำคัญกับครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความยืดหยุ่น และไม่เคร่งครัดในการปฏิบัติงานจนเกินไป สอดคล้องกับ ภาณุวัฒน์ บุญธัญกิจ (2564) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความยุติธรรม คือ พฤติกรรมพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ที่แสดงออกถึงการเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง เที่ยงธรรม ไม่เป็นผู้ปฏิบัติตนในการละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น สร้างบรรยากาศให้ร่วมงานในสถานศึกษารู้สึกอบอุ่น เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

2. สภาพภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา ด้านความรับผิดชอบ จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความมุ่งมั่นในการทำงาน เอาใจใส่ และรับผิดชอบต่อหน้าที่ มุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ประพฤติปฏิบัติตนสอดคล้องกับจรรยาบรรณวิชาชีพ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างในการเป็นที่ยอมรับเรื่องความรับผิดชอบ ใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างตรงไป ตรงมา มีการวางแผนการปฏิบัติงานอย่างรอบคอบ มีการประชุมวางแผนการปฏิบัติงาน เพื่อชี้แจงหน้าที่ความรับผิดชอบแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างสม่ำเสมอ มีความกล้าหาญให้การรับผิดชอบต่อความผิดพลาด เป็นแบบอย่างในด้านการตรงต่อเวลา สอดคล้องกับทับทิม ประมูลจะนัง (2560) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความรับผิดชอบ เป็นลักษณะของบุคคลที่แสดงออกด้วยความตั้งใจที่จะ

ปฏิบัติหน้าที่ มีการวางแผนการทำงาน ตรวจสอบงาน และยอมรับผลของการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งผลดีและผลเสีย เพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ผลดี

3. สภาพภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเขต 1 ด้านความเคารพ จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาแสดงออกถึงการเป็นผู้มีความอ่อนน้อม ถ่อมตนและมีความสุภาพ ให้เกียรติครูและบุคลากรทางการศึกษา สามารถปฏิบัติงานร่วมกันกับบุคคลที่มีความแตกต่างกันได้ ไม่ใช้อำนาจเผด็จการหรือการบังคับข่มขู่หรือวิธีการรุนแรงกับครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้รับความไว้วางใจจากครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความไว้วางใจครูและบุคลากรทางการศึกษาในการปฏิบัติงาน ให้การยกย่องครูและบุคลากรทางการศึกษา เคารพตนเอง ครูและบุคลากรทางการศึกษา ชุมชนและสังคม รับฟังความคิดเห็นครูและบุคลากรทางการศึกษา พร้อมช่วยเหลือและให้คำแนะนำครูและบุคลากรทางการศึกษา สอดคล้องกับ วิชาวิท อินทร์ด่าง (2561) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความเคารพ คือ การแสดงพฤติกรรมของผู้นำด้านการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย การปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ เคารพ และมีความเกรงใจ มีความเห็นอกเห็นใจ มีสัมมาคารวะและให้เกียรติผู้อื่น รักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม และยึดถือกฎเกณฑ์ของสังคมขั้นพื้นฐานที่การรักษา เกียรติยศศักดิ์ศรีของตนเอง ขณะเดียวกันก็ให้เกียรติและคำนึงถึงผู้อื่น

4. สภาพภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเขต 1 ด้านความไว้วางใจ จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาสร้างความเชื่อมั่น ความน่าเชื่อถือในตนเอง เพื่อให้เกิดความไว้วางใจ ปฏิบัติต่อครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน เสมอต้น เสมอปลาย มีความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในสถานศึกษา รักษาคำพูดและมีความรับผิดชอบ จนเป็นที่ไว้วางใจจากครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความผูกพันและเต็มใจปกป้องครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างเต็มความสามารถ ปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มีบุคลิกภาพที่สามารถสร้างความไว้วางใจจากครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้ความสำคัญในการตรวจสอบการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษา สร้างบรรยากาศภายในสถานศึกษาให้มีความปลอดภัย ใช้วิจารณญาณในการปฏิบัติงานอย่างมีหลักการและเหตุผล สอดคล้องกับ โกลเล็มเบียวสกี และแมคคอนกี (Golembiewski, R. T., & McConkie, M., 1975) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความไว้วางใจ เป็นการแสดงถึงความพึงพาอาศัยกันหรือความมั่นใจในบางสถานการณ์ ความไว้วางใจสะท้อนให้เห็นความคาดหวัง ผลลัพธ์ทางบวก ความไว้วางใจแสดงถึงความเสี่ยงบางประการต่อความคาดหวังของสิ่งที่ได้รับและความไว้วางใจแสดงถึงบางระดับของความไม่แน่นอนต่อผลลัพธ์

5. สภาพภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเขต 1 ด้านความเป็นพลเมืองดี จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาประพฤติปฏิบัติได้ตาม กฎ ระเบียบ แบบแผนของสถานศึกษา มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองและต่อสังคม รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองและประพฤติ ปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ปกป้อง เทิดทูน และรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นกลางในทางการเมืองการปกครอง เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน สร้างจิตสำนึกในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ กระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

ใช้สิทธิ์ของตนและแนะนำครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ใช้สิทธิ์ที่ตนมี เคารพสิทธิ์ตนเองและผู้อื่น และยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย สอดคล้องกับ รัตนารณ ไชยโคตร (2560) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความเป็นพลเมืองดี คือการที่ประชาชนที่ประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ของสังคมมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติตนได้อย่าง เหมาะสม ไม่ละเมิดล่วงล้ำสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น

6. สภาพภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเขต 1 ด้านความเมตตา จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาแสดงออกถึงความปรารถนาดีต่อครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้คำแนะนำและเข้าใจครูและบุคลากรทางการศึกษา มีจิตใจเมตตา และมีอัธยาศัยไมตรีที่ดีงาม มองโลกในแง่ดี เป็นที่พึ่ง ที่ปรึกษา ให้กับครูและบุคลากรทางการศึกษาในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาได้ มีความเห็นอก เห็นใจครู บุคลากร นักเรียน และผู้ปกครอง เข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้คำติชมในทางที่ดีและชื่นชมความสำเร็จของครูและบุคลากรทางการศึกษา มอบโอกาสในการพัฒนาทักษะ ความสามารถแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา อำนวยความสะดวกในด้านการปฏิบัติงานแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้การช่วยเหลือครูและบุคลากรทางการศึกษาด้วยความเต็มใจ สอดคล้องกับ ลิขิตา เฉลิมพลโยธิน และคณะ (2560) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความเมตตา คือ ภาวะจิตที่มีเอื้อโยไมตรีจิตคิดเกื้อกูลด้วยประโยชน์ ปราศจากอาฆาตพยาบาท เกรียด โกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบเข้มแข็ง ด้วยสายตาอันแสดงถึงใจที่เอื้ออาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุขปราศจากความมั่งร้ายที่เป็นภัย

7. ระดับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1 โดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เกวลิน เมืองชู และคณะ (2565) ผลวิจัยพบว่าภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักว่าผู้นำที่สามารถบริหารงานได้อย่างมีคุณภาพต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญงาน ประสบการณ์ วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล แต่เหนือสิ่งอื่นใดก็คือ ความเป็นผู้มีคุณธรรมในจิตใจ และมีจริยธรรมที่งดงาม ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเคารพ ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร และความยุติธรรม

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1 มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ที่ถือเป็นการแสดงออกซึ่งความประพฤติที่เหมาะสมตามบรรทัดฐานทาง สังคมที่เป็นต้นแบบที่ดี ที่เหมาะสม ในการเอาเป็นแบบอย่าง เป็นที่น่าเคารพ และส่งเสริมสนับสนุนให้คนในองค์กรได้ร่วมพัฒนาตนเองและพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีคุณธรรม และค่านิยมอันดีในสังคมประชาธิปไตยที่จะส่งเสริมความเสมอภาค ความยุติธรรมและประชาธิปไตย ประกอบด้วย มีคุณธรรมเป็นที่น่าสนใจเชื่อถือศรัทธา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี น่าเคารพและยอมรับในความรู้ความสามารถ และความคิดเห็นของผู้อื่น โดยมีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม และยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย สอดคล้องกับ โทมัส เซอร์จิโอวันนี (Thomas Sergiovanni, 1992) ได้กล่าวไว้ว่า โรงเรียนที่มีประสิทธิผลจะต้องมีข้อกำหนดที่เป็นพันธสัญญาร่วมกันของทุกคน โดยพันธสัญญาดังกล่าวเป็นแกนของค่านิยมสำคัญของ

โรงเรียน และสามารถใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานอ้างอิงในการตัดสินว่า พฤติกรรมหรือการกระทำใดของสมาชิกผิด ถูกเหมาะสมหรือไม่ในเชิงจริยธรรม ผู้นำต้องมีบทบาทสำคัญยิ่งไม่เพียงแค่จัดทำข้อพันธสัญญาของโรงเรียน แต่ต้องให้การสนับสนุนอย่างแข็งขัน และให้มีผลนำไปใช้ปฏิบัติอย่างจริงจัง และเมื่อมีผู้ฝ่าฝืนต่อพันธสัญญาดังกล่าวผู้นำต้องกล้าตัดสินใจใช้มาตรการเฝ้าระวังต่อนั้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลจากการศึกษารูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษายะลา ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ซึ่งผู้บริหารควรเพิ่มระดับการปฏิบัติให้มากขึ้น ดังนี้

- 1) ผู้นำแบบสั่งการ ผู้บริหารสถานศึกษาควรกำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติงานและดำเนินติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ
- 2) ผู้นำแบบแนะนำ ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้ให้การช่วยเหลือ คอยสนับสนุนครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างเหมาะสม
- 3) ผู้นำแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญต่อความคิดริเริ่มในการทำงานรูปแบบใหม่ ๆ ของครูและบุคลากรทางการศึกษา
- 4) ผู้นำแบบมอบอำนาจ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมอบอำนาจในการปฏิบัติงานแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีความพร้อม มีความคิดสร้างสรรค์ และมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติงาน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ในครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษารูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำผลมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- 2) ควรศึกษารูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาเพื่อนำผลมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- 3) ควรศึกษาสภาพปัญหาของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม เพื่อนำผลมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาและบริหารองค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- เกวลิน เมืองชู, จุติพร อัสวโสรณและธีระพงษ์ สมเขาใหญ่. (2564). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์กรของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 1. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์* 6(3). 76-77.
- ดารุณี บุญครอง. (2560). วิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาไทยกับการขับเคลื่อนการศึกษา สู่ยุคไทยแลนด์ 4.0. *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์* 2(1). 1-25.
- ทับทิม ประมูลจะนัง. (2560). การพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อตนเองตามการปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผลของโคลเบอร์ก สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประหยัด พิมพา. (2561). การศึกษาไทยในปัจจุบัน. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ร้อยเอ็ด* 7 (1). 242-249.
- ภาณุวัฒน์ บุญธัญกิจ. (2564). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มหานครตามทัศนะของผู้บริหารและครู. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ การศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- รัตนารณ ไซโคตร. (2560). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิเคราะห์โดยใช้ กิจกรรมการสอนแบบแผนผังความคิด เรื่อง พลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต วิชาการศึกษาและการสอน (มัธยมศึกษา). มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ลิขิตา เฉลิมพลโยธิน และวิโรจน์ เจษฎาลักษณ์. (2561). อิทธิพลของคุณลักษณะงานและคุณภาพชีวิตในการทำงานที่มีต่อการบริการที่เป็นเลิศผ่านความผูกพันในอาชีพของพนักงานโรงแรมในอำเภอหัวหิน. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี* 12(29). 241 – 253.
- วิภาวดี อินทร์ด้วง. (2561). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2. ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2565). รายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ 2566. ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (ศอ.บต.)
- สรารุณ แซ่มซ้อย. (2563). การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนภัทรญาณวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9. *วารสารการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร* 11(2). 48-61.
- สุภาณี รำทะแยและปิยะนาถ บุญมีพิพิธ. (2559). การศึกษาไทยในปัจจุบัน. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัย ราชภัฏเพชรบุรี* 6(2). 74-81.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา. (2565). แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ 2566. ยะลา: กลุ่มนโยบายและแผน. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษายะลา.

Golembiewski, R. T. & McConkie, M. (1975). *The centrality of interpersonal trust in Group processes*. In C. L. Cooper (Ed.). *Theories of Group Processes*.

Sergiovanni, T. J., & Burlingame, M. (1992). *Educational Governance and Administration*. 3rd ed. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

AL-NUR JOURNAL

วารสาร อัล-นุร